

**GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN**

Juridiska institutionen

Nya preskriptionstider för vissa allvarliga brott

En studie av huruvida syftet bakom lagändringen kommer att uppfyllas

Cecilia Darrell
Linnea Färnstrand

Examensuppsats om 30 hp inom Juristprogrammet
Straffrätt
Hösten 2010

Handledare: Gösta Westerlund

Förord

Den tid som passerat sedan vi först fattade pennan har varit både omvälvande och givande och det är med visst vemod som vi nu lämnar ifrån oss vår uppsats. Vi vill dock, innan dess, ta tillfället i akt att tacka alla de som hjälpt oss på vägen. Under vårt arbete har vi fått möjlighet att träffa praktiker från olika delar av rättsväsendet och dessa möten har i stor utsträckning berikat vår uppsats. För att ni tagit er tid att besvara våra frågor och komma med synpunkter och infallsvinklar vill vi framföra vårt varmaste tack. Tack Thomas Lager, Kalla fall-gruppen i Göteborg; Stig Edqvist, Rikskriminalpolisen; Kristina Ehrenborg-Staffas, Åklagarmyndigheten; Magnus Bolin och Göran Hansson, Utvecklingscentrum Göteborg; Hans Gaestadius, Gaestadius Advokatbyrå AB; Göran Dahlgren, Hovrätten för Västra Sverige; Sabine Rütten, SKL samt Ulf Hjerpe, Brottsoffermyndigheten.

Ett särskilt tack vill vi även ge till vår handledare Gösta Westerlund som på ett föredömligt sätt funnits till hands för oss när vi behövt diskutera infallsvinklar, upplägg och formaliteter. Avslutningsvis vill vi även rikta ett stort tack till våra familjer för det ovärderliga stöd ni gett oss under hela vår utbildning.

Göteborg 2010

Cecilia Darrell & Linnea Färnstrand

Innehållsförteckning

Förord.....	1
Förkortningar	4
Sammanfattning	5
AVDELNING 1	
1. Inledning	10
1.1 Introduktion	10
1.2 Syfte och frågeställningar	11
1.3 Metod och material	11
1.4 Avgränsningar	12
1.5 Disposition.....	12
AVDELNING 2	
2. Preskriptionssystemets motiv och framväxt	14
2.1 Preskriptionens framväxt	14
2.2 Motiv bakom preskriptionsbestämmelserna	15
3. Preskriptionsreglering	20
3.1 Systemet som helhet	20
3.2 Det nya undantaget	25
3.3 Analys avseende ändringen av preskriptionsreglerna.....	26
4. Reglering avseende dödligt våld.....	28
4.1 Dödsbegreppet	28
4.2 Mord	28
4.3 Dråp	29
4.4 Barnadråp	29
4.5 Vållande till annans död	30
4.6 Analys avseende dödligt våld	32
5. Syftet med ändringen av preskriptionssystemet.....	34
5.1 Den tekniska utvecklingen inom brottsbeivringen	34
5.2 De rättspolitiska skälen	35
5.3 Analys avseende syftet med ändringen	36

AVDELNING 3

6. DNA-bevisning och dess betydelse	39
6.1 En teknisk och materiellrättslig redogörelse avseende DNA	39
6.2 Utveckling av DNA och effektivitet	43
6.3 DNA ur ett rättssäkerhetsperspektiv	46
6.4 Analys avseende DNA som bevismedel.....	52
7. Insatser för uppklarande av gamla brott	53
7.1 Kalla fall-grupper	53
7.2 Kalla fall som har utretts.....	55
7.3 Analys avseende uppklarande av gamla brott	58
8. Att lösa gamla brott	61
8.1 En allmän reflektion om lösande av gamla brott	61
8.2 Analys avseende hur många brott som kan komma att lösas.....	63

AVDELNING 4

9. Rättspolitiska skäl - en ny syn på våldsbrott.....	66
9.1 Allmänhetens uppfattning av dödligt våld	66
9.2 Respekt för rättsväsendet	68
9.3 Hänsyn till enskilda	70
9.4 En rättspolitisk analogi	72
9.5 Analys avseende det rättspolitiska syftet	74
10. Retroaktivitet.....	75
10.1 Inledande problematisering.....	75
10.2 Europeiskt perspektiv	76
10.3 Svenskt perspektiv	77
10.4 Praktikerkommentar avseende retroaktivitet	80
10.5 Analys avseende retroaktivitet	81
11. Att skicka ut en rättspolitisk signal.....	84

AVDELNING 5

12. Analys och slutkommentar	86
Källförteckning	88
Bilaga 1	93

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
BrP	Lag (1964:163) om införande av brottsbalken
Brå	Brottsförebyggande rådet
DNA	Deoxyribo Nucliec Acid (kemisk benämning på arvs massa)
Europakonventionen	Den europeiska konventionen d 4 november 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
JT	Juridisk Tidskrift
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning 1
PDL	Polisdatlagen
RB	Rättegångsbalken
RF	Regeringsformen
RH	Rättsfall från hovrätterna
SKL	Statens kriminaltekniska laboratorium
SL	Strafflagen av år 1864
SvJT	Svensk Juristtidning

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats var att besvara frågan: *Kommer syftet bakom de ändrade preskriptionstiderna att uppfyllas?* För att besvara frågan utgår uppsatsen från en handfull mer specifika frågeställningar. Dessa frågeställningar samt de svar vi nått presenteras nedan. Inledningsvis bör dock poängteras att uppsatsen fokuserar på de fullbordade brotten mord och dråp varför såväl försöksbrotten som de internationella brotten i samma stadgande har lämnats utanför framställningen. Det kan även noteras att uppsatsen till betydande del bygger på intervjuer med verksamma praktiker.

Vad innebär ändringen av preskriptionsreglerna?

Allt sedan år 1926 då fem steg infördes i preskriptionstiderna har alla brott omfattats av preskription och tiderna har varierat mellan två och tjugofem år.¹ Detta ändrades den 1 juli 2010 då preskriptionstiden togs bort för mord och dråp samt försök till dessa brott.² Lagändringen skedde genom införandet av en ny paragraf under 35 kap 2 § BrB och innebar ett avskaffande av såväl åtalspreskription som absolut preskription och påföljdspreskription för de brott som finns upptagna i paragrafen.³ I praktiken medför detta att det för fall av uppsåtligt dödligt våld inte finns några tidsgränser vare sig för lagföring eller för verkställande av utdömt straff.

De nya bestämmelserna ska även tillämpas på brott som begåtts före ikraftträdandet, under förutsättning att dessa ännu inte preskriberats, eftersom bestämmelsen getts retroaktiv verkan.⁴ I uppsatsen konstateras att den retroaktiva ändringen är förenlig med såväl europeisk som svensk rätt. Anledningen till att lagändringen getts retroaktiv verkan går att finna i att lagstiftaren vid avvägning av intressen valt att gällande dessa brott låta brottslingens intresse stå tillbaka för de argument som talar för lagföring.

Lagändringen omfattar vad gäller de fullbordade brotten i 3 kap BrB enbart mord och dråp och detta medför att gränsdragningen mellan dessa brott och vållande till annans död blir central eftersom det senare även fortsättningsvis kommer att preskriberas. Klassificeringen av det dödliga våldet blir därmed avgörande för när beslut ska tas om olika åtgärder och hur länge material från brottsplatsen ska sparas. I uppsatsen ges en handfull råd om hur gränsen mellan uppsåtligt dödande och vållande ska dras, en gränsdragning som till stor del blir beroende av likgiltighetsuppsåtet.

¹ Ds 2007:1, s 33 f.

² Lagändringen skedde genom SFS 2010:60.

³ Jfr prop 2009/10:50, s 22.

⁴ Prop 2009/10:50, s 29.

Sammantaget innebär de nya reglerna att de fall av uppsåtligt dödligt våld som ännu inte preskriberats aldrig kommer att preskriberas, en ändring som avser samtliga former av straffrättslig preskription.

Vad är syftet med ändringen?

De straffrättsliga preskriptionsreglerna motiveras främst av rättspolitiska, humanitära och praktiska skäl. Bland dessa skäl syns tankar som allmänprevention, att brottslingen efter viss tid ska befrias från bördan att ständigt leva under straffhot samt bevisproblematik. Dessa skäl är alltså giltiga för preskriptionssystemet som helhet men vad avser fall av dödligt våld har lagstiftaren ansett att avsteg bör göras.⁵

I uppsatsen konstateras att syftet med lagändringen kan delas in i två delar: uppklärande av gamla fall av uppsåtligt dödligt våld samt genomförande av en ny rättspolitik. I propositionen uttalas att utvecklingen av DNA-tekniken och ny kriminalteknik har gjort att de praktiska skäl som motiverat preskriptionsregleringen i vissa delar inte är lika relevanta idag som de varit tidigare.⁶ Det finns således en tilltro till den moderna kriminaltekniken och lagstiftaren menar att den nya tekniken kommer att leda till att fler grova brott kommer att klaras upp, ett antagande som utsträcks till att gälla även för äldre brott med reservationen att det är osäkert hur många brott som kommer att klaras upp.⁷ De rättspolitiska syftena bottnar i att lagstiftaren vill sända ut en ny signal till samhället. Detta eftersom preskriptionsreglerna för tiden innan den 1 juli 2010 var uppemot 100 år gamla och inte till fullo anpassade till dagens syn på brott och straff. Under den tid då den gamla preskriptionsbestämmelsen utformades rådde ett annat samhällsklimat.

Uppsatsens slutsats i denna del och utgångspunkt i övriga delar är därmed att de syften som framträtt tydligast är en vilja att anpassa preskriptionsreglerna till dagens samhälle och i viss mån markera en ny syn på brottslighet, samtidigt som preskriptionstiderna tillsammans med den nya tekniken ska leda till att fler brott klaras upp.

Vilken betydelse har utvecklingen inom bland annat DNA-tekniken?

Inom DNA-tekniken har det de senaste åren skett en betydande utveckling, en utveckling som främst är hänförlig till framsteg inom utvinning av DNA.⁸ I uppsatsen konstateras att DNA som bevismedel anses vara såväl rättssäkert som effektivt. Effektiviteten är enligt vår mening nära förknippad med den rättsliga reglering som finns kring DNA-tekniken och som ändrats i stor utsträckning de senaste åren.⁹

⁵ Prop 2009/10:50, s 13 f.

⁶ Prop 2009/10:50, s 14 f.

⁷ Ds 2007:1, s 134.

⁸ Intervju med Rütten – SKL.

⁹ Jfr i detta avseende PDL och 28 kap RB.

DNA-prov kan idag tas i större utsträckning än tidigare och de prov som tas kan också sparas i register och jämföras mot tidigare prov. Dessa omständigheter öppnar upp för en effektivare användning. DNA blir ett allt vanligare bevismedel och används idag ofta. Det har även tillerkänts ett stort bevisvärde även om det behövs någon form av kompletterande stödbevisning.¹⁰ Utvecklingen inom DNA-tekniken har således, tillsammans med ny reglering, gett bättre förutsättningar för användande av DNA-bevisning.

Vad gäller äldre brott, som begåtts för uppemot femton år sedan, blir dock läget aningen mer problematiskt och de fördelar som lyfts fram kring DNA-bevisningen får inte samma genomslag. En av de mest påtagliga faktorerna är att det uppstår en naturlig bevisproblematik då lång tid passerat. För ett femtontal år sedan fanns exempelvis inte samma teknik kring DNA och mycket av det material som hade kunnat vara relevant idag finns därför inte sparad. Enligt vår mening är dagens DNA-teknik ett ovärderligt verktyg för lösande av brott men dess genomslagskraft är troligen större för nyligen begångna brott än för äldre brott.

Kommer fler gamla brott att klaras upp genom lagändringen?

Trots att det finns särskilda arbetsgrupper, så kallade kalla fall-grupper, som arbetar med att klara upp gamla brott är det inte många av dessa brott som hittills har klarats upp. Det finns uppskattningsvis runt 400 stycken ouppklarade fall av dödligt våld som nu inte kommer att preskriberas. Ungefär hälften av de praktiker vi intervjuat gjorde en uppskattning av hur många av dessa som kan vara möjliga att lösa. Uppskattningen visade att praktikerna tror att mellan två och tre procent av fallen kan komma att klaras upp.¹¹ Detta innebär att det endast är en liten andel av de ouppklarade fallen av dödligt våld som förväntas klaras upp och vi delar denna uppfattning. Gamla brott är svårutredda eftersom förutsättningarna för att klara upp brott minskar ju längre tiden går, vittnesbilder kan blekna och bevisning kan förstöras. I uppsatsen poängteras även att mord och dråp är brott som det redan inledningsvis lagts stora resurser på, en omständighet som enligt vår mening är starkt bidragande till varför inte fler brott kommer att klaras upp.

Vilken roll har de rättspolitiska skälen haft för förändringen?

I uppsatsen konstateras att de rättspolitiska skälen är en betydande del av anledningen bakom lagändringen av preskriptionsreglerna. Bland de rättspolitiska skälen finns det en rad olika delmoment som bidragit till ändringen.

¹⁰ NJA 2003 s 591.

¹¹ Dessa praktiker är Dahlgren – Lagman, Gaestadius – Försvare och Lager – Kalla fall-gruppen,

Vi har i uppsatsen visat att allmänheten är av uppfattningen att det dödliga våldet har ökat de senaste åren. Denna uppfattning motsvaras dock inte av någon faktisk ökning utan det reella antalet mord och dråp har legat på samma nivå under ett flertal år. Vi menar dock att det är en i allra högsta grad rimlig tanke att lagstiftaren vill visa medborgarna att utvecklingen tas på allvar, även om det inte skett någon förändring rent faktiskt. Det finns således en önskan om att sända ut en signal om att dödligt våld bekämpas och tas på allvar. Denna vilja att markera en strängare syn på brottslighet, och då speciellt våldsbrott, har fått genomslag även inom andra straffrättsliga områden.¹²

Vid sidan av ovanstående signal finns ett starkt rättspolitiskt skäl till ändringen i att det, för att använda promemorians ord, skulle vara *”djupt stötande om preskriptionsreglerna förhindrar lagföring av en person som bevisligen gjort sig skyldig till ett så allvarligt brott som exempelvis mord”*.¹³ Dödligt våld utgör oerhört grov brottslighet och att göra det omöjligt att åtala för detta endast på grund av tidens gång är inte rimligt. Även från praktikerhåll har framförts att anledningen till att preskriptionstiderna har ändrats någonstans bottnar i respekten för rättsväsendet och rättsordningen.¹⁴ Kanske kan det även här vara aktuellt att tala om en signal till allmänheten, en signal med innebörden att det inte går att begå ett mord och sedan förbli ostraffad. Möjligheten att straffa dessa gärningsmän, även efter lång tid, är enligt vår mening en viktig aspekt i den bild av rättssystemet som förmedlas till allmänheten.

Utöver dessa övergripande signaler kan även mer individriktade rättspolitiska skäl skönjas. Dessa rör främst brottsofferperspektiv och upprättelse för felaktigt misstänkta. Enligt vad som konstateras i uppsatsen är dessa skäl dock mer perifera. Den gemensamma nämnaren för de rättspolitiska syftena kan istället sägas vara att skicka ut signaler till allmänheten om att samhället tar våldsbrott på allvar och att det inte är rimligt att den som har berövat en annan människas livet ska gå fri endast på grund av tidens fortlöpande. Dessa skäl konstateras i uppsatsen vara den viktigaste anledningen till lagändringen, snarare än den tekniska utvecklingen och bristande möjligheter till lagföring

Kommer den rättspolitiska signalen att nå ut till allmänheten?

För bedömningen av huruvida syftet bakom lagändringen kommer att förverkligas är det centralt att utreda i vilken mån den signal som lagstiftaren vill förmedla också når ut till allmänheten. Det utgör dock ett problem att den nya lagstiftningen endast är ett par månader gammal och ännu inte har fått något praktiskt genomslag.

¹² Prop 2009/10:147.

¹³ Ds 2007:1, s 138.

¹⁴ Intervju med Dahlgren – Lagman.

Genom att lagändringen genomförts retroaktivt har det, som konstaterats i uppsatsen, skapats möjlighet att redan inom en snar framtid se effekterna av den nya lagregleringen. Hade denna lösning inte valts hade det kunna dröja kanske tjugofem år innan vi annars såg effekterna av den nya regleringen.¹⁵ I vilken mån lagstiftaren kommer att lyckas sända ut en ny signal är dock enligt vår mening nära förknippat med huruvida de 400 uppklarade fallen av dödligt våld som berörs av preskriptionsändringen kommer att klaras upp eller inte. Uppklarande av gamla fall genererar nämligen stor uppmärksamhet i media och denna uppmärksamhet är central för att förmedla en ny uppfattning.¹⁶

Trots denna möjlighet krävs det att viss tid passerar innan en adekvat och resultat-säker utvärdering av lagändringens effekter kan göras. Det är därför ännu för tidigt att säga något om i vilken mån som de rättspolitiska syftena kommer att få praktiskt genomslag.

Kommer syftet bakom de ändrade preskriptionstiderna att uppfyllas?

Som ovan påpekats kan syftet med lagändringen sammanfattas i två huvuddelar; det första är att preskriptionstiderna tillsammans med den nya tekniken ska leda till att fler brott klaras upp och det andra är att preskriptionsreglerna ska anpassas till dagens samhälle och markera en ny syn på brottslighet. Avskaffandet av preskriptionstiden öppnar förvisso upp för uppklarande av fall av uppsåtligt dödligt våld även då lång tid passerat, och troligen kommer också några sådana fall att lösas, men enligt vår mening är den procentuella andelen för liten för att kunna anses svara mot lagstiftarens intentioner. Vad gäller de rättspolitiska skälen är det ännu för tidigt att uttala sig om i vilken mån syftet kommer få genomslag. Detta syfte har dock, enligt vad som konstateras i uppsatsen, potential att förverkligas i framtiden.

¹⁵ Intervju med Edqvist – Rikskriminalpolisen och Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare.

¹⁶ Jfr i detta avseende Hjertén, Bergfeldt, "Ingen mördare ska känna sig säker", www.aftonbladet.se.

AVDELNING 1

1. Inledning

1.1 Introduktion

Den 28 februari 1986 mördades statsminister Olof Palme på Sveavägen i centrala Stockholm. Mordet följdes av en stor utredning men ännu idag, den 22 november 2010, har ingen dömts för brottet.¹⁷ Enligt de preskriptionstider som gällde för mord vid tiden för brottet skulle mordet ha preskriberats den 28 februari 2011.¹⁸ Knappt ett år innan preskription skulle ha inträtt beslutade dock den svenska riksdagen att ändra preskriptionsreglerna och den 1 juli 2010 togs preskriptionstiden bort helt för mord och dråp, samt för försök till dessa brott.¹⁹ Lagändringen varigenom preskriptionstiden togs bort gavs retroaktiv verkan vilket innebär att alla de fall av dödligt våld som omfattas av ändringen och som ännu inte hade preskriberats vid lagens ikraftträdande inte heller kommer att preskriberas.²⁰ Genom lagändringen den 1 juli 2010 uppnås således effekten att mordet på statsminister Olof Palme inte preskriberas.

Palmemordet är dock bara ett av de många mord som inte kommer att preskriberas. Lagändringen omfattar runt 400 fall av dödligt våld för tiden innan den 1 juli 2010 och än fler fall kommer med tiden att omfattas av lagstiftningen.²¹ Varje år avlider ungefär 100 personer runt om i Sverige till följd av uppsåtligt dödligt våld, åttio procent av dessa fall klaras upp.²² Ekvationen ger att det är uppskattningsvis tjugo fall per år som kommer att beröras av den nya preskriptionsregleringen. Genom ändringen av preskriptionsreglerna kan den som gjort sig skyldig till mord, dråp eller försök till dessa brott ådömas straff under hela sin livstid. Det finns således inte länge något ”bäst före datum” för dessa brott i den svenska straffrätten.

Ändringen av preskriptionsregleringen innebär ett principgenombrott i det svenska systemet. Det har förvisso tidigare förekommit att utgångspunkten för preskriptionstidens beräkning har ändrats men genom lagändringen den 1 juli 2010 har preskriptionstiden helt tagits bort för ett antal brott.²³ I förarbetena motiveras förändringen främst med att utvecklingen inom bland annat DNA-tekniken möjliggjort ett potenti-

¹⁷ För en omfattande genomgång av Palme-mordet hänvisas till SOU 1999:88 Granskningskommissionens betänkande i anledning av Brottsutredningen efter mordet på statsminister Olof Palme.

¹⁸ 35 kap 1 § BrB samt 35 kap 4 § BrB.

¹⁹ Lagändringen skedde genom SFS 2010:60.

²⁰ Prop 2009/10:50, s 29.

²¹ Stambro, *Olösta mord – hela listan*, www.kriminalkanalen.se.

Till dessa kommer de fall av uppsåtligt dödligt våld som begåtts mellan den 25 februari 2009 och den 1 juli 2010 vilket i ungefärliga tal ger 400 fall.

²² Ds 2007:1, s 108.

²³ Ds 2007:1, s 63 ff.

ellt uppklarande av de ouppklarade fall av uppsåtligt dödligt våld som finns runt om i Sverige.²⁴ Lagändringen grundas således huvudsakligen på den teknikutveckling som skett de senaste åren. Frågan som måste ställas är om ändringen baseras på en välgrundad faktainsamling eller ett euforiskt resonemang. För låt oss alla komma ihåg att de ouppklarade fall av dödligt våld som finns runt om i Sverige inte är fall där inget polisarbete utförts utan fall som trots en massiv polisinsats inte har gått att klara upp.

1.2 Syfte och frågeställningar

Huvudsyftet med denna uppsats är att försöka besvara frågan: *Kommer syftet bakom de ändrade preskriptionstiderna att uppfyllas?* Detta övergripande syfte ger dock upphov till ett behov av kontext samt en rad följdfrågeställningar. Vi har därför valt att formulera och utgå ifrån ett antal delfrågeställningar för att kunna uppnå vårt huvudsyfte.

- Vad innebär ändringen av preskriptionsreglerna?
- Vad är syftet med ändringen?
- Vilken betydelse har utvecklingen inom bland annat DNA-tekniken?
- Kommer fler gamla brott att klaras upp genom lagändringen?
- Vilken roll har de rättspolitiska skälen haft för förändringen?
- Kommer den rättspolitiska signalen att nå ut till allmänheten?

1.3 Metod och material

Vi har vid genomförandet av denna uppsats använt företrädesvis två metoder. I huvudsak har en traditionell juridisk metod använts på så vis att vi studerat och analyserat lagtext, förarbeten, rättsfall och doktrin på området. Arbetet har komplicerats av att lagändringen skett nyligen och att underlaget för ett resonerande kring den nya utformningen av preskriptionssystemet därför varit begränsat. Värdefulla synpunkter och influenser har dock hämtats från promemorian, Ds 2007:1 *Preskription vid allvarliga brott*, och även Strömbergs avhandling *Åtalspreskription* från år 1956 har bidragit med intressanta infallsvinklar, om än något inaktuella i vissa avseenden.

Under arbetet med vår uppsats har även en rad intervjuer genomförts. Dessa har syftat till att vara kvalitativa snarare än kvantitativa och vi vill därför redan här poängtera att det som framkommit i dessa intervjuer inte är statistiskt underbyggt och giltigt för hela yrkesgruppen utan istället speglar den enskilde personens åsikter. Valet av person har dock varit centralt för oss och vi menar därför att de personer som vi träffat har en sådan erfarenhet av sin respektive yrkesroll att de åsikter som de fört fram ändå i någon mån kan användas på ett mer övergripande och generellt plan.

²⁴ Ds 2007:1, s 134.

Intervjuer har genomförts med företrädare för Rikskriminalpolisen, Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum, SKL, Kalla fall-gruppen i Göteborg, Hovrätten för Västra Sverige, Brottsoffermyndigheten samt med advokat inriktad på brottmål. De frågor som ställts återfinns i *Bilaga 1*. I den mån det varit möjligt har intervjuerna genomförts personligen. För att kunna ta del av samtliga yrkesgruppers åsikter har vi dock varit tvungna att genomföra en del av intervjuerna på elektronisk väg respektive via telefon. De svar som givits i dessa intervjuer har dock varit så utförliga att uppsatsen, enligt vår mening, inte påverkats i någon avsevärd omfattning av att alla intervjuer inte skett på samma sätt. Vi hade gärna intervjuat en representant från den utredningsgrupp som för tillfället går igenom alla ouppklarade brott med dödlig utgång som vi har i Sverige men genom den ansvarige, Leif GW Persson, har de med hänsyn till det känsliga läge som utredningarna befinner sig i avböjt att medverka.

1.4 Avgränsningar

För att möjliggöra en fördjupning i ämnets centrala delar har vi valt att avgränsa en del perifera frågor som förvisso är intressanta men som ligger i vårt syftes utkant. En av de stora avgränsningar som gjorts är att de internationella brott som undantas från preskription genom lagändringen den 1 juli 2010 inte behandlas i denna uppsats. Borttagandet av preskription i dessa fall baseras på en annan grund än den som gäller för mord och dråp och det är också en brottskategori som är väldigt sällsynt förekommande i Sverige. Vi menar därför att de frågor som aktualiseras gällande internationella brott inte har bäring på de brott som behandlas i denna uppsats. Det ska också betonas att de redogörelser av preskriptionsbestämmelser som görs i denna uppsats avser olika delar av den straffrättsliga preskriptionen. Någon enstaka jämförelse med civilrättslig preskription görs men detta är ett ämne som vi valt att i möjligaste mån avgränsa oss från. Slutligen ska även nämnas att vårt mål med denna uppsats har varit att behandla de fullbordade brottstyperna av dödligt våld. Försöksbrottet omfattas förvisso av lagändringen men ger upphov till en annan problematik och andra frågor som det skulle föra för långt att behandla inom ramen för denna uppsats. Vi har därför valt att inte mer än undantagsvis behandla försöksbrotten.

1.5 Disposition

Vi har valt att dela in denna uppsats i fem avdelningar för att underlätta förståelsen av det material som presenteras. Den inledande avdelningen innehåller en kortare introduktion och formalia såsom metod och avgränsningar. Därefter följer i avdelning 2 uppsatsens grundläggande delar. I denna avdelning behandlas preskriptionsregleringen och dess bakgrund, de straffrättsliga reglerna kring dödligt våld samt syftena bakom lagändringen. De fakta som presenteras i avdelning 2 utgör därefter grunden för avdelning 3 och 4 som innehåller utredningen av i vilken mån som de syften som beskrivs i avdelning 2 kommer att kunna uppfyllas. Avdelning 3 behandlar frågan om i vilken mån fler brott kommer att kunna lösas medan avdelning 4

fokuserar på de rättspolitiska aspekterna och de signaler som lagstiftaren vill sända ut. Uppsatsen avslutas i avdelning 5 med en sammanfattande analys och några kortare slutsatser där uppsatsens övergripande frågeställning besvaras.

AVDELNING 2

2. Preskriptionssystemets motiv och framväxt

2.1 Preskriptionens framväxt

Preskription som institut har funnits länge inom straffrätten. De äldsta romerska rättskällorna har förvisso inte visat sig innehålla några spår av straffpreskription men preskription dyker upp i den pretoriska rätten och då i form av åtalspreskription för vissa brott.²⁵ För svensk del återfinns preskription redan i medeltidslagarna där det fanns bestämmelser om preskription av målsägandens talan. Dessa bestämmelser syftade troligen till att inskränka självhämnden, och i vissa fall krävdes även en förfrågan hos tinget inom viss tid. Om syftet med preskriptionen först var att inskränka självhämnden blev preskriptionen till viss del onödig då straffanspråket mer och mer föll på statens bord eftersom staten inte kände sig tvingad att tidsbegränsa straffets användning. Under 1500-talet uppstod en skillnad i preskriptionshänseende. I de fall där enskild åtalsrätt förelåg tenderade preskriptionstiden att utsträckas medan preskription tenderade att uteslutas i de fall där staten förde talan.²⁶ Under 1600-talet försvann preskription i nästan alla situationer och i 1734 års lag, Missgärningsbalk, nämns preskription endast för våldtäktsbrott och då endast för målsägande, åklagaren hade fortfarande åtalsrätt.²⁷

År 1779 infördes för första gången en generell preskriptionsregel som sattes i samband med brottets svårighetsgrad. Tvåårig preskriptionstid infördes i de fall som det fanns ”*bristande bevis*” men från denna generella regel undantogs brott som till exempel försmädelse mot Gud, mord, stöld och andra brott som inte kunde bötas med penningar.²⁸ Mindre allvarliga brott kunde således preskriberas under förutsättning att bevisningen inte var tillräcklig. Detta talar för att det förutom överväganden om brottets svårighetsgrad även var praktiska hänsyn kring brottets bevisande som låg bakom preskriptionsbestämmelsen.²⁹

Då 1864 års strafflag infördes introducerades även preskription av straffverkställighet.³⁰ Dessutom utvidgades åtalspreskriptionen och preskriptionstiderna blev, beroende på brottets svårhet, två respektive fem år. För de brott som kunde straffas med mer än två års straffarbete fanns dock ingen preskription. Under år 1890 utvidgades området av de brott som omfattades av fem års preskriptionstid genom att även vissa

²⁵ SOU 1925:28, s 19.

²⁶ SOU 1925:28, s 19 f.

²⁷ Strömberg, s 6.

²⁸ Strömberg, s 10.

²⁹ Ds 2007:1, s 33.

³⁰ Det tidigare begreppet preskription av straffverkställighet motsvaras idag av påföljdspreskription.

av de brott där straffskalan översteg två år kunde falla där under.³¹ Under slutet av 1700- och 1800-talet utvecklades således systemet kring preskription successivt och blev allt mer likt det vi har idag. Den stora reformen vad gäller preskription skedde dock år 1926 då fler steg infördes i preskriptionstiderna. Från denna reform och fram till år 2010 har alla brott omfattats av preskription och preskriptionstiderna har varierat mellan två och tjugofem år.³² De regler som infördes genom reformen år 1926 har som synes nedan till stor del varit de samma sedan dess.

5 kap 14 § SL (SFS 1926 nr 70)
Straff vare förfallet för brott, som ej blivit åtalat:

- 1. inom tjugofem år, om enligt lag straffarbete på livstid kan följa å brottet;*
- 2. inom femton år, om det högsta straff, varmed brottet är i lag belagt, är straffarbete på viss tid över åtta år;*
- 3. inom tio år, om högsta straffet är straffarbete över två men icke över åtta år;*
- 4. inom fem år, om högsta straffet är straffarbete icke över två år;*
- 5. inom två år, om brottet ej är belagt med svårare straff än fängelse.*

35 kap 1 § BrB (SFS 1962:700)
Påföljd må ej ådömas, med mindre den misstänkte häktats eller erhållit del av åtal för brottet inom

- 1. två år, om å brottet ej kan följa svårare straff än fängelse i ett år,*
- 2. fem år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i två år,*
- 3. tio år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i åtta år,*
- 4. femton år, om svåraste straffet är fängelse på viss tid över åtta år,*
- 5. tjugofem år, om fängelse på livstid kan följa å brottet.*

Innefattar en handling flera brott, må utan hinder av vad nu sagts påföljd ådömas för alla brotten, så länge påföljd kan ådömas för något av dem.

2.2 Motiv bakom preskriptionsbestämmelserna

Motiven bakom bestämmelserna om preskription har varierat med tiden och har ofta haft ett samband med de rådande straffrättsliga ideologierna. Idag motiveras reglerna om straffrättslig preskription främst av rättspolitiska, humanitära och praktiska skäl.³³

³¹ Strömberg, s 11 f.

³² Ds 2007:1, s 33 f.

³³ Prop 2009/10:50, s 13.

2.2.1 Rättspolitiska skäl: allmän- och individualprevention

I inledningen av SOU 1925:28 stadgas att straffet, enligt den allmänna uppfattningen i den då moderna lagstiftningen, är ett medel för att avvärja viss från individerna hotande samhällsfara.

Dels kan det begångna brottet, om det lämnas ostraffat, skapa en lockelse för ett större eller mindre antal andra individer att gå i brottslingens fotspår, dels kan det uppenbara en i brottslingens egen person liggande farlighet, som kan väntas taga sig uttryck i nya brott.³⁴

Detta är beskrivningar av begreppen allmänprevention och individualprevention som utgör den rättspolitiska grunden för preskriptionssystemet och även idag kan sägas ligga bakom motiven för preskription. Som synes är allmänprevention inriktat på samhället, man vill undvika att andra personer också begår brott, medan individualprevention är inriktat på den specifika brottslingen, man vill undvika att denne begår nya brott. Redan under 1925 års utredning, liksom även i propositionen för 2010 års ändringar, konstateras att hänsyn till såväl allmänprevention som individualprevention är mest aktuellt då brottet nyss har begåtts och att det inte, åtminstone från denna utgångspunkt, är lika viktigt att gamla brott blir bestraffade.³⁵ I förslaget till strafflag 1923 konstaterade kommissionen:

Tiden såsom sådan utplånar såväl hos förbrytaren som i det allmänna rättsmedvetandet minnet av förbrytelsen. Att låta straffet komma till användning en längre tid efter förbrytelsens begående skulle därför å ena sidan vara utan reell nytta för samhället samt å andra sidan drabba den enskilde onödigt hårt och ofta endast bringa sorg och olycka över såväl skyldig som oskyldig.³⁶

De rättspolitiska skälen för att straffa brottslingen väger alltså lättare ju längre tid som passerat sen brottet begicks och när tillräckligt lång tid passerat finns i princip ingen rättspolitisk grund för att utdöma det straff som var adekvat i nära anslutning till gärningen.

Tidigare hade individualpreventionen en förhållandevis stark ställning inom rättspolitiken. I exempelvis 5 kap 18 § SL stadgades att en ny preskriptionstid skulle börja löpa om brottslingen begick ett nytt brott innan preskriptionstidens utgång. I de fall som brottslingen inte ändrat sig utan fortsatt att begå brott kunde således även tidigare begångna brott straffas. Denna möjlighet att förlänga preskriptionstiden finns inte längre och det talar för att den moderna lagstiftningen allt mer har inriktat sig mot den allmänpreventiva synvinkeln och grundar preskriptionstiden endast på tidens

³⁴ SOU 1925:28, s 15.

³⁵ SOU 1925:28, s 15 samt prop 2009/10:50, s 13.

³⁶ SOU 1923:9, s 433.

gång och inte på ”brottslingens personliga samhällsfarlighet”³⁷. Även i promemorian till lagändringen år 2010 lyfts allmänprevention, tillsammans med humanitära skäl, fram som det starkaste rättspolitiska skälet för preskription.³⁸ Vi menar mot denna bakgrund att det idag inte är helt adekvat att prata i termer av individual- och allmänprevention utan vid diskussion av de rättspolitiska skälen bakom systemet som helhet är det främst signalerna till samhället, alltså betydelsen av allmänprevention, som får betydelse. Frågan är då om termen allmänprevention fyller någon praktisk betydelse i det verkliga rättslivet. Enligt vår mening kan begreppet underlätta den juridiska diskursen eftersom det ger en gemensam utgångspunkt men när det kommer till konkreta resonemang menar vi att det kan finnas en poäng i att lägga undan begreppet och istället ta fram de skäl som finns där bakom och belysa de signaler som lagstiftaren vill sända ut.

2.2.2 Humanitära skäl

Den främsta humanitära grunden till preskriptionssystemet är att brottslingen efter viss tid ska befrias från den börda som det innebär att leva med ett straffhot över sig. Strömberg resonerar i termer av att det är en lättnad att slippa straffhotet och att detta kan medföra en ökad trygghet och bättre levnadsomständigheter vilket kan göra personen ifråga mer positivt inställd till samhället.³⁹ Även idag finns det stöd för dessa humanitära skäl. I kommentaren till brottsbalken uttalas i detta avseende att den som har varit laglydig en längre tid efter det begångna brottet inte ska behöva riskera att det liv som han byggt upp förstörs av brottet utan att han tvärtom ska kunna känna en viss trygghet.⁴⁰ De humanitära skäl som finns för preskription är således att även den som gjort sig skyldig till brott ska kunna gå vidare efter en viss tid.

2.2.3 Praktiska skäl

Bland de praktiska skälen syns främst bevisvärigheter och det är också detta som gett upphov till *bevisteorin*. Teorin grundas på antagandet att bevisens tillförlitlighet minskar med tiden, till viss del eftersom det kan vara så att indicier som talade till den misstänktes fördel kan ha försvunnit under åren medan försvårande indicier kvarstår. Ett sådant förlopp skulle enligt teorin kunna leda till att oskyldiga fälldes för brott och syftet med preskription är således att förhindra att detta sker. Enligt denna teori motiverades således åtalspreskription med att svårigheterna att föra full bevisning om ett brott ökar ju längre tid som går.⁴¹ Inom den svenska doktrinen har man tagit avstånd från *bevisteorin*.⁴² Teorin har kommit att kritiserats främst på två grunder, dels för att den inte har olika preskriptionstider beroende på brottets svårig-

³⁷ SOU 1925:28, s 16.

³⁸ Ds 2007:1, s 38.

³⁹ Strömberg, s 25.

⁴⁰ Berg m fl, s 35:2, se även prop 2009/10:50, s 13 f.

⁴¹ Ds 2007:1, s 35, samt Strömberg, s 18 f.

⁴² Strömberg, s 20.

hetsgrad och dels för att bristande bevisning inte kommer till den tilltalades nackdel eftersom det är åklagaren som måste föra bevisning om den påstådda gärningen.⁴³ Enligt vår mening finns det en poäng i den kritik som riktats mot bevisteorin eftersom, i enlighet med vad som framförts i promemorian, ansvaret för bevisningen ligger hos åklagaren och i de fall som det finns luckor i bevisningen måste detta falla tillbaka på åklagaren och inte på den tilltalade.⁴⁴ Detta medför att den risk som bevisteorin har som grund, nämligen att det finns en risk att oskyldiga fälls på grund av felaktigt bevisläge, är betydligt mindre i praktiken än vad den är i teorin.

Även om bevisteorin är det moment som främst lyfts fram vad gäller praktiska skäl finns det även andra påtagliga faktorer som enligt vår mening med stor sannolikhet har påverkat utformningen av preskriptionsreglerna även om de inte kommit till uttryck i lagstiftningsarbetet. Denna tanke lyfts även fram av Strömberg som menar att de praktiska erfarenheterna och det dagliga arbetet inom rättsväsendet troligen har drivit på lagstiftningen gällande preskription även om detta inte angetts som en offentlig anledning. Härvid lyfter Strömberg främst fram två faktorer. För det första att lösandet av gamla fall ofta kan vara orimligt betungande i förhållande till de resultat som faktiskt uppnås genom arbetet. Resurserna kan nyttjas bättre i förhållande till nya brott och därför är det enligt Strömberg också rimligt att gamla brott preskriberas för att därigenom möjliggöra att resurserna kan användas där de bäst behövs. För det andra menar Strömberg att preskriptionen också sätter en tidsmässig gräns för omgivningen att trakassera eller utpressa gärningsmannen genom att hota att ange denna för brottet.⁴⁵

Även om det idag är snart sextio år sedan Strömberg skrev sin avhandling finns det en poäng i de faktorer som han lyfter fram. Vi menar dock att dess aktualitet inte är fullt så hög idag som den var år 1956 och att bilden därför bör nyanseras något. Bristande resurser och en effektiv användning av de resurser som faktiskt finns kan utgöra en praktisk anledning som påverkar lagstiftaren men vi kan idag konstatera att det görs specifika insatser mot gamla brott, som exempel kan nämnas de kalla fallgrupper som inrättats på fem orter i Sverige och som arbetar specifikt med gamla fall av dödligt våld.⁴⁶ Det har dock visat sig att dessa inte alltid tillåts arbeta enbart med gamla fall.⁴⁷ Det finns således tendenser mot att resurserna omfördelas till mer aktuella områden, trots att dessa skulle gått till gamla brott, men vi menar ändå att det i och med skapandet av kalla fall-grupper finns en vilja att tilldela området resurser. Vad gäller preskriptionssystemet i övrigt, framförallt avseende mindre allvarlig brottslighet, är det dock tänkbart att Strömbergs resonemang har större bärighet.

⁴³ Ds 2007:1, s 35, samt Strömberg, s 19.

⁴⁴ Ekelöf, Boman, s 113.

⁴⁵ Strömberg, s 25.

⁴⁶ För mer information om detta hänvisas till avsnitt 7 som utförligt behandlar kalla fall-grupperna.

⁴⁷ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen samt Örstadius, *Mordgruppen blev ett fiasko*, www.dn.se.

Än idag brottas vi med olika praktiska problem i brottsbeivringen. Det finns till exempel uppenbara problem i det att ett vittnes minnesbild inte är lika stark efter tjugofem år som den var i samband med brottet och i vissa fall kan såväl vittnen som gärningsman ha hunnit avlida.⁴⁸ Trots att de praktiska problemen verkar vara en faktor av betydelse är det dock inte dessa som ytterst motiverat det preskriptionssystem vi har idag.

2.2.4 Analys avseende preskriptionsmotiven

I propositionen till den lagändring som skedde den 1 juli 2010 och som behandlas strax nedan betonas att de grundläggande skälen bakom preskriptionstiderna fortfarande är giltiga och att utgångspunkten bör vara att begångna brott ska preskriberas, det är endast gällande vissa allvarliga brott som avsteg från detta bör göras.⁴⁹ Som motiven bakom preskriptionsinstitutet ser ut idag är det enligt vår mening tre linjer som löper parallellt: en rättspolitisk linje, en humanitär linje och en praktisk linje, även om den sista inte är fullt uttalad. De motiv som redovisats ovan är fortfarande giltiga men följande avsnitt⁵⁰ ska mer i detalj redogöra för i hur stor utsträckning dessa linjer tillåtit att påverka de nya preskriptionsbestämmelserna.

⁴⁸ Prop 2009/10:50, s 14.

⁴⁹ Prop 2009/10:50, s 13 f.

⁵⁰ Se i detta avseende främst avsnitt 5, samt därpå följande utredning i avsnitt 6-11.

3. Preskriptionsreglering

3.1 Systemet som helhet

Den straffrättsliga preskriptionen kan delas in i två huvuddelar: åtalspreskription och påföljdspreskription. Kort kan sägas att åtalspreskription rör tiden fram till rättegång medan påföljdspreskription rör tiden mellan dom och straffets verkställande. Åtalspreskriptionen kompletteras av en bestämmelse om absolut preskription som behandlar den maximala tiden mellan brott och dom.⁵¹ De olika formerna av preskription kommer att behandlas nedan. Vi vill dock redan här poängtera att nedanstående inte längre gäller för mord och dråp samt försök till dessa brott då dessa brott genom ändringen i 35 kap 2 § BrB undantagits helt från preskription, se avsnitt 3.2.

3.1.1 Åtalspreskription

Reglerna om åtalspreskription återfinns i 35 kap 1 § BrB⁵² och hade innan den 1 juli 2010 följande lydelse:

Påföljd må ej ådömas, med mindre den misstänkte häktats eller erhållit del av åtal för brottet inom

- 1. två år, om å brottet ej kan följa svårare straff än fängelse i ett år,*
- 2. fem år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i två år,*
- 3. tio år, om svåraste straffet är högre men icke över fängelse i åtta år,*
- 4. femton år, om svåraste straffet är fängelse på viss tid över åtta år,*
- 5. tjugofem år, om fängelse på livstid kan följa å brottet.*

Innefattar en handling flera brott, må utan hinder av vad nu sagts påföljd ådömas för alla brotten, så länge påföljd kan ådömas för något av dem.

Stadgandet ovan om åtalspreskription har alltså samma lydelse men kompletteras idag av 35 kap 2 § BrB varför tillämpningen avseende bland annat mord och dråp blir en annan. Regleringen i 35 kap 1 § BrB innebär att den misstänkte inte får dömas till påföljd om denne inte häktats eller fått del av åtalet inom viss tid. Termen *den misstänkte häktats* ska förstås som att det krävs ett verkställande av häktningsbeslutet, det räcker således inte med ett beslut om häktning för att hindra preskription.⁵³ De båda åtgärderna, häktning respektive delgivning av åtal, utgör preskriptionshinder. De konstituerar med andra ord inte enbart ett avbrott i preskriptionen, på så sätt som sker inom civilrätten, utan hindrar helt preskription från att inträda.⁵⁴ Åtgärderna fungerar dock enbart som hinder i förhållande till åtalspreskription, hänsyn måste fortfarande tas till absolut preskription och påföljdspreskription. Reglerna om preskriptionshinder förtydligas ytterligare genom 35 kap 3 § BrB där det stadgas att:

⁵¹ Ds 2007:1 s 31.

⁵² Motsvarande stadgande fanns tidigare i 5 kap 14 § SL varför den äldre litteraturen hänvisar till denna paragraf.

⁵³ Berg m fl, s 35:12, jfr även Strömberg, s 214 f.

⁵⁴ Strömberg, s 94 f.

Frigives häktad utan att hava erhållit del av åtal eller avvisas eller avskrivs mål mot någon sedan han fått del av åtal, skall i fråga om möjligheten att ådöma påföljd så anses som hade häktningen eller delgivningen ej skett.

I vissa fall kan således preskription inträda även om häktning eller delgivning skett dessförinnan. Om den häktade frigives utan att ha fått del av åtalet eller om målet avvisas eller avskrivs efter att delgivning av åtalet skett är åtgärderna inte längre preskriptionshindrande. Regelns betydelse blir tydlig om den sätts in i ett praktiskt sammanhang.⁵⁵ Anta att G mördar O och att polisen först efter drygt tjugofyra år närmar sig en lösning av brottet. Det högsta straffet för mord är livstids fängelse vilket innebär att preskriptionstiden för åtalspreskription innan lagändringen den 1 juli 2010 var tjugofem år.⁵⁶ Om G då häktas inträder ett preskriptionshinder enligt 35 kap 1 § BrB, vilket innebär att brottet inte preskriberas även om tidsgränsen på tjugofem år skulle passeras. Skulle däremot G frigives ur häktet utan att dessförinnan ha fått del av åtalet mister häktningen sin preskriptionshindrande karaktär vilket medför att mordet kommer att preskriberas efter tjugofem år under förutsättning att G inte häktas på nytt eller får del av åtalet. Denna lösning överrensstämmer med den som förespråkades av Strömberg redan innan brottsbalkens införande. Strömberg menade att det för att ett preskriptionshinder ska uppstå måste fordras ”att åtal följer såsom resultat av den förundersökning på vilken häktningen har grundat sig” och preciserar förutsättningen till att ”förundersökningen skall ha avslutats med ett beslut om åtal (...) och att just detta åtalsbeslut skall ha effektuerats”.⁵⁷

Preskriptionstiden för det enskilda fallet är beroende av straffskalan för det brott som begåtts. Detta medför att ju högre straffvärdet för ett brott är desto längre kommer preskriptionstiden att vara. I de fall som ett brott delats in i olika svårighetsgrader för till exempel ringa och grova fall ska varje svårighetsgrad betraktas som ett eget brott med egen straffskala. Detta gäller även om uppdelningen görs inom ramen för samma paragraf, det krävs inte heller att de olika svårighetsgraderna har olika brottsbeteckningar.⁵⁸ Principen uttrycks tydligt i NJA 1999 s 380 där Högsta domstolen i domskälen uttalar att trots att någon särskild straffskala inte är föreskriven för grovt brott av det aktuella brottet bör det betraktas som ”en särskild brottstyp med de konsekvenser detta medför när det gäller exempelvis rätten till användning av tvångsmedel”.

Det svåraste straffet i straffskalan är för mord livstid och för dråp tio år. Detta medför att preskriptionstiden, enligt regleringen för tiden innan den 1 juli 2010, var tju-

⁵⁵ Exemplet bygger på reglerna för tiden innan den 1 juli 2010 och är således inte i överensstämmelse med den nya regleringen.

⁵⁶ Se 3 kap 1 § och 35 kap 1 § femte punkten BrB.

⁵⁷ Strömberg, s 221.

⁵⁸ Berg m fl, s 35:8, jfr även NJA 1969 s 272 samt NJA 1999 s 380.

gofem eller femton år beroende på hur brottet rubricerades.⁵⁹ I detta sammanhang ska poängteras att enligt 29 kap 7 § andra stycket BrB får fängelse på livstid inte utdömas som påföljd om den misstänkte begått brottet innan denne fyllt 21 år. För ungdomar under 21 år var således preskriptionstiden tidigare begränsad till maximalt femton år. Vidare bör observeras att det är det högsta straff som kan följa för vart och ett av brotten som är avgörande för preskriptionstidens längd, hänsyn ska inte tas till det straffmaximum som uppnås när det utdöms ett gemensamt straff för samtliga brott.⁶⁰

3.1.2 Absolut preskription

Absolut preskription återfinns i 35 kap 6 § BrB och hade innan den 1 juli 2010 följande lydelse:

I intet fall må påföljd ådömas sedan från dag som i 4 § sägs har förflutit

- 1. fem år, om å brottet ej kan följa svårare straff än böter och tid för ådömande av påföljd för brottet bestämmes enligt 1 § 1,*
- 2. femton år, om i annat fall än i 1 sägs å brottet ej kan följa fängelse över två år,*
- 3. trettio år i övriga fall.*

Regleringen i 35 kap 6 § BrB ändrades inte genom lagändringen år 2010 men kompletteras av ny reglering i 35 kap 2 § BrB varför den faktiska tillämpningen avseende mord och dråp blir en annan. Stadgandet i 35 kap 6 § BrB innebär att när viss tid förflutit sedan brottet begicks får påföljd inte ådömas även om preskriptionsavbrott har skett enligt 35 kap 1 § BrB. För de brott som aktualiseras i denna uppsats var tidsgränsen bestämd till trettio år eftersom såväl dråp som mord har en straffskala som sträcker sig utöver två års fängelse. Bestämmelsen om absolut preskription gäller även i högre rätt. Detta innebär att om någon dömts i lägre rätt inom den föreskrivna preskriptionstiden men tidsgränsen för absolut preskription passerats innan högre rätt meddelat dom ska ansvarsyrkandet lämnas utan bifall. Regeln blir tillämplig även om den fällande domen från lägre rätt godtagits av såväl den tilltalade som av åklagaren.⁶¹ Uppmärksammas bör att till skillnad från åtalspreskriptionen utgör den absoluta preskriptionen en fast tidsgräns, det finns inga åtgärder som kan hindra den från att inträda.

3.1.3 Påföljdspreskription

Påföljdspreskriptionen återfinns i 35 kap 8 § BrB och hade innan den 1 juli 2010 följande lydelse:

⁵⁹ 3 kap 1-2 §§ BrB samt 35 kap 1 § BrB.

⁶⁰ Berg m fl, s 35:10.

⁶¹ Berg m fl, s 35:49, jfr även NJA 1976 s 10 och NJA 1987 s 388.

Ådömt fängelse bortfaller, om domen ej börjat verkställas innan tid som nedan sägs förflutit från det domen vann laga kraft:

- 1. fem år, om fängelse ej över ett år ådömts,*
- 2. tio år, om fängelse på längre tid än ett år men icke över fyra år ådömts,*
- 3. femton år, om fängelse på längre tid än fyra år men icke över åtta år ådömts,*
- 4. tjugo år, om fängelse på viss tid över åtta år ådömts,*
- 5. trettio år, om fängelse på livstid ådömts.*

Ovanstående paragraf har alltså samma lydelse men kompletteras idag av 35 kap 2 § BrB varför tillämpningen avseende bland annat mord och dråp blir en annan. Bestämmelsen om påföljdspreskription skiljer sig från bestämmelserna om åtalspreskription och absolut preskription på så vis att den istället för att hänföra sig till tidpunkten för brottet hänföra sig till tidpunkten för domens laga kraft. Från det att domen vunnit laga kraft ska ett utdömt fängelsestraff börja verkställas inom viss tid för att det inte ska preskriberas. Påföljdspreskriptionen gäller enligt lydelsen endast i förhållande till fängelse; villkorlig dom eller skyddstillsyn preskriberas således inte. I praktiken är det i allmänhet bara femårsgränsen som aktualiseras.⁶² Detta medför att bestämmelsen är av mindre betydelse i förhållande till fall av dödligt våld.

3.1.4 Beräkning av preskriptionstid

3.1.4.1 Allmänna beräkningsregler

Preskriptionstiden för 35 kap 1 och 6 §§ BrB ska beräknas enligt 35 kap 4 § BrB. Det bör dock poängteras att avseende de brott som undantogs från preskription genom lagändringen den 1 juli 2010 är denna beräkning inte längre relevant. För brott enligt 3 kap BrB är det enbart 35 kap 4 § första stycket som aktualiseras varför resterande delar av paragrafen lämnas utan avseende i följande redogörelse. Första stycket lyder enligt följande:

De i 1 § bestämda tiderna ska räknas från den dag brottet begicks. Om det förutsätts att en viss verkan av handlingen ska ha inträtt innan en påföljd får dömas ut, ska tiden räknas från den dag då sådan verkan inträdde.

Bestämmandet av preskriptionstidens början kan sägas bestå av två led. Led ett är att tiden ska räknas från den dag då brottet begicks. Led två är att i de fall som det förutsätts att en viss verkan av handlingen ska ha inträffat innan påföljd får dömas ut ska tiden räknas från den dag då en sådan verkan inträdde. Med begreppet *viss verkan*, som återfinns i det andra ledet, förstås endast sådan verkan som är en förutsättning för ansvar för brottet enligt brottsbeskrivningen.⁶³ Tillsammans medför dessa led att

⁶² Berg m fl, s 35:52.

⁶³ Berg m fl, s 35:42.

preskriptionstiden aldrig kan börja löpa förrän brottet blivit fullbordat. Anledningen till att det i lagtexten inte står att preskriptionstiden ska löpa från brottets fullbordan är att brott kan fortsätta att begås även efter fullbordandepunkten och om så är fallet ska beivrande kunna ske inom en tid som räknas från det att brottet upphört att begås.⁶⁴ Detta blir fallet vad gäller perdurerande brott⁶⁵ vars preskriptionstid alltså räknas från den tidpunkt då brottet upphör att begås.⁶⁶ Genom att använda en tvåstegslösning kan således preskriptionstidens startpunkt anpassas till det enskilda brottet. Skälen för en lösning som denna är enligt vår mening stark. Hade inte preskriptionstiden gjorts i viss mån anpassningsbar hade det funnits en risk att preskriptionstiden hade gått ut innan brottet hade slutat att begås vilket hade gett upphov till stötande resultat.

Preskriptionstiden räknas i hela år från, inte från och med, den dag då brottet begicks till och med den dag som har samma datum som denna. En dag anses sluta vid midnatt, preskriptionstiden löper därmed inte ut vid det exakta klockslaget för brottet utan vid midnatt den aktuella dagen. Vilken veckodag som slutdagen innefaller saknar betydelse.⁶⁷

Hur preskriptionstiden beräknas i praktiken kan klargöras genom följande fall. Låt oss säga att G misshandlar O med uppsåt att döda denne. Redan vid tidpunkten för brottet har G uppfyllt rekvisiten för försök till mord/dråp eftersom det inte krävs att offret dör för att försöksbrottet ska vara fullbordat. Preskriptionstiden ska därmed räknas från tillfället för misshandeln under förutsättning att O överlever. Skulle O däremot senare avlida klassificeras brottet som mord/dråp och preskriptionstiden löper från den tidpunkt då effekten inträdde eftersom effekten krävs för brottets fullbordan. Preskriptionstiden i det senare fallet börjar med andra ord löpa först när O avlider.⁶⁸

3.1.4.2 Specialfall av beräkning

Då ett brott begås i flera led ska preskriptionen som huvudregel beräknas simultant. Detta innebär att hela brottet behandlas som en enhet, antingen är hela brottet preskriberat eller så är ingen del av brottet preskriberat. Finns det således någon del i brottet som inte är preskriberad ska domstolen döma över hela brottet.⁶⁹ Från detta finns vissa undantag, såsom NJA 1981 s 380 angående olaga vapenhandel, där suc-

⁶⁴ Berg m fl, s 35:19.

⁶⁵ Perdurerande brott är brott som är fullbordade redan när handlingen ifråga företagits men som fortsätter att begås så länge det uppkomna tillståndet varar och det subjektiva rekvisitet är uppfyllt. Som exempel kan nämnas olaga frihetsberövande.

⁶⁶ Berg m fl, 35:21, för vidare läsning rekommenderas Strömberg s 129 ff som ingående behandlar frågan.

⁶⁷ Berg m fl, 35:9 samt Strömberg, s 92 ff, jfr även NJA 1948 s 550.

⁶⁸ Exemplet bygger på Berg m fl, s 35:42 och Strömberg, s 117 ff samt 143 f. Det bör dock poängteras att för de brott som omfattas av 35 kap 2 § BrB är beräkningen av preskriptionstid inte längre relevant.

⁶⁹ Berg m fl, s 35:23.

cessiv preskription tillämpas och dom sålunda endast utfärdas för de delar av brottet som ännu inte preskriberats.⁷⁰

Vad gäller underlåtenhetsbrott blir bestämmelsen om att preskriptionstiden ska beräknas från den dag då brottet begicks svårtillämpad, eftersom det inte finns någon faktisk handling att utgå ifrån. Underlåtenhetsbrotten har dock en viss likhet med de perdurerande brotten och i kommentaren till brottsbalken förordas en lösning där brottet begås så länge en viss beskaffenhet varar. Brottets längd knyts således inte till hur länge underlåtenheten varar utan till hur länge *situationen* varar eftersom brottet med stor sannolikhet aldrig hade preskriberats om brottets längd hade knutits till underlåtenheten.⁷¹ Inom doktrinen har en liknande lösning förordats med innebörden att underlåtenhetsbrott ska anses begås under den tid som straffhotet är avsett att verka som tvångsmedel.⁷² Dessa båda lösningar ger troligen samma resultat på en praktisk nivå och kan exemplifieras med att en befälhavare som begår brottet att inte bispringa nödställda till sjöss begår detta brott så länge sjönöden varar och han kan ingripa men inte längre.⁷³

Reglerna om beräkning av preskriptionstid gäller för såväl gärningsman som för anstiftare och medhjälpare. Preskriptionstiden ska beräknas särskilt för varje person men eftersom en anstiftare eller medhjälpare sällan har begått något brott förrän ett brott objektivt sett begåtts blir preskriptionstiden i praktiken ofta den samma för samtliga medverkande.⁷⁴

3.2 Det nya undantaget

Genom lagändringen den 1 juli 2010 har preskriptionsreglerna för vissa brott ändrats.⁷⁵ En ny paragraf med följande lydelse har förts in under beteckningen 35 kap 2 § BrB:

Bestämmelserna i detta kapitel om bortfallande av påföljd gäller inte för

- 1. mord eller dråp enligt 3 kap. 1 eller 2 §,*
- 2. folkrättsbrott enligt 22 kap. 6 § andra stycket,*
- 3. folkmord enligt 1 § lagen (1964:169) om straff för folkmord,*
- 4. terroristbrott enligt 3 § 1 eller 2 jämförd med 2 § lagen (2003:148) om straff för terroristbrott, eller*
- 5. försök till brott som avses i 1, 3 eller 4.*

⁷⁰ För ytterligare information om successiv preskription hänvisas till Berg m fl, s 35:23 ff.

⁷¹ Berg m fl, s 35:26 ff.

⁷² Berg m fl, s 35:32, med vidare hänvisning till Wetter och Strahl.

⁷³ Berg m fl, s 35:27. Den straffrättsliga regleringen gällande att bispringa nödställda återfinns i 20 kap 7 § BrB och 6 kap 6 § sjölagen.

⁷⁴ Berg m fl, s 35:43 f.

⁷⁵ Lagändringen skedde genom lag 2010:60.

Har någon begått brott som avses i första stycket innan han eller hon fyllt tjuogoett år, gäller dock bestämmelserna om bortfallande av påföljd i detta kapitel.

Ändringen innebär bland annat att reglerna om preskriptionstid helt tas bort för mord och dråp, samt försök till dessa brott, dock med undantag för unga lagöverträdare. Bortfallet av preskription gäller såväl åtalspreskription som absolut preskription och påföljdspreskription.⁷⁶ Dessa former av uppsåtligt dödligt våld kommer således inte att preskriberas. De nya bestämmelserna ska även tillämpas på brott som begåtts före ikraftträdandet, under förutsättning att dessa ännu inte preskriberats.⁷⁷

3.3 Analys avseende ändringen av preskriptionsreglerna

Genom införandet av den nya regleringen i 35 kap 2 § BrB införs ett separat preskriptionssystem för vissa brottstyper och för bland annat mord och dråp gäller efter den 1 juli 2010 ingen preskriptionstid. Samtliga de tre typerna av preskription tas bort. Detta innebär, för att återknyta till exemplet i avsnitt 3.1.1, att det saknar betydelse att preskriptionshindrande åtgärder inte vidtas inom ”rätt tid” för dessa brott utan gärningsmannen kan likväl dömas till ansvar även efter det att tidsgränsen i 35 kap 1 § BrB passerats. Vidare finns det ingen yttersta gräns i form av absolut preskription. Slutligen tas även påföljdspreskriptionen bort vilket innebär att det kan dröja en avsevärd tid mellan det att domen vinner laga kraft och påföljden verkställs, utan att påföljden för den sakens skull faller bort. Sammantaget blir effekten att en gärningsman som efter lång tid ger sig till känna och erkänner sig skyldig till mord, dråp eller försök till något av dessa kan dömas på samma sätt som om brottet nyss hade begåtts. Alla de tidsgränser gällande preskription som finns i förhållande till andra brott saknar således betydelse för dessa former av uppsåtligt dödligt våld efter lagändringen. Det bildas därmed två olika system där mord och dråp hamnar inom det nya systemet medan det gamla systemet med olika tidsgränser alltså kommer att gälla för den absoluta majoriteten av de övriga brotten. Om någon innan han har fyllt 21 år har begått brott som omfattas av den nya preskriptionsbestämmelsen kommer brottet att preskriberas enligt det gamla systemet. Detta är i vår mening en rimlig avvägning då det inte framstår som en konstruktiv lösning att en person som gör sig skyldig till brott i sin ungdom ska ha ett straffhot hängande över sig resten av sitt liv. Preskriptionstiden för de som är under 21 år är således fortfarande begränsad till femton år.

För att få perspektiv på den nya regleringen kan det vara givande att titta på hur motsvarande regelverk har hanterats i våra nordiska grannländer⁷⁸. Det som är gemen-

⁷⁶ Jfr prop 2009/10:50, s 22.

⁷⁷ Prop 2009/10:50, s 29.

⁷⁸ Danmark, Finland, Island och Norge

samt för dessa är att preskriptionstiden i samtliga stater bestäms utifrån brottets straffskala. Den kortaste preskriptionstiden är densamma, två år, medan den övre gränsen varierar mellan femton och tjugofem år. Från huvudregeln om preskriptionstidens bestämmande görs undantag för till exempel sexualbrott mot barn som beräknas på annat sätt, oftast med ett annat startdatum än då brottet begicks. Det finns dock en rad skillnader mellan systemen, vad gäller brott med livstid i straffskalan preskriberas dessa inte i Danmark och Finland. I Danmark är det i vart fall femton olika brott som har detta straffmaximum. Även i Finland rör det sig om ett flertal brott, däribland mord, som inte preskriberas. Island och Norge har valt en något annorlunda lösning där utgångspunkten är att alla brott preskriberas men undantag görs för de brott som omfattas av den Internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion och som således inte preskriberas.⁷⁹ Det nya svenska systemet utgör ett mellanling till dessa respektive lösningar där brott med livstid i straffskalan som huvudregel kommer att preskriberas men där undantag görs för såväl de brott som omfattas av den Internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion som de mer vanligt förekommande brotten mord och dråp samt försök till dessa brott.

En intressant faktor är att bevisbördan för att ett brott inte är preskriberat ligger på åklagarsidan.⁸⁰ Det har således tidigare varit åklagarens ansvar att bevisa att en tilltalad kan fällas för det brott som denne åtalats för. Detta krav försvinner nu för de brott som omfattas av 35 kap 2 § BrB eftersom det i och med lagändringen inte finns någon preskriptionsrättslig tidsgräns att förhålla sig till.

⁷⁹ Ds 2007:1 s 86 ff, prop 2009/10:50 s 14.

⁸⁰ Ekelöf, Boman, s 120 f.

4. Reglering avseende dödligt våld

I brottsbalkens tredje kapitel finns fyra olika former av dödligt våld; mord, dråp, barnadrap och vållande till annans död. Av dessa fyra omfattar ändringen i preskriptionsreglerna förvisso enbart mord och dråp men för att kunna avgränsa dessa kommer nedan en redogörelse för samtliga fyra typer av dödligt våld att göras. Inledningsvis ges en definition av dödsbegreppet.

4.1 Dödsbegreppet

Enligt 1 § lag (1987:269) om kriterier för bestämmande av människans död anses en människa vara död när hjärnans samtliga funktioner totalt och oåterkalleligt har fallit bort. En människa ska enligt 2 § samma lag dödförklaras av läkare om andning och blodcirkulation har upphört och stilleståndet har varat så lång tid att det med säkerhet kan avgöras att hjärnans samtliga funktioner totalt och oåterkalleligt har fallit bort. Även i de fall som andning och blodcirkulation upprätthålls på konstgjord väg ska läkare förklara att döden har inträtt om en undersökning av hjärnan med säkerhet visar att hjärnans samtliga funktioner totalt och oåterkalleligt har fallit bort.

Utgångspunkten för att dödförklara en människa är således ett hjärnbegrepp. Detta är denna definition som avgör om en människa är död eller inte och det är därmed också den som ligger till grund för straffstadgandena om dödligt våld. Westerlund tydliggör i Dahlgren m fl betydelsen av denna definition med exemplet att A blivit knivhuggen och därefter fått ett hjärtstillestånd i ambulansen på väg till sjukhuset. Om personalen på sjukhuset därefter lyckas få igång hjärtverksamheten och A överlever kan A inte anses ha varit död under den tidsperiod han hade hjärtstillestånd eftersom hjärnans samtliga funktioner inte totalt och oåterkalleligt har fallit bort. Detta får den naturliga följderna att gärningsmannen inte kan dömas för mord utan på sin höjd för försök till mord.⁸¹

4.2 Mord

I 3 kap 1 § BrB stadgas att den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på viss tid, lägst tio och högst arton år, eller på livstid. De objektiva rekvisit som krävs för att ansvar för mord ska aktualiseras är således att gärningsmannen tagit livet av någon annan. Av detta följer att självmord inte är brottsligt och därmed inte heller medhjälp till självmord. Den objektiva gränsen mellan mord och den straffria handlingen medhjälp till självmord kan dock leda till problem eftersom den som bedöms agera i gärningsmannaskap kan straffas för uppsåtligt dödande, trots att det skedde på begäran av den som dog; detta eftersom samtycke inte utesluter ansvar för den som berövar annan livet.⁸² I praxis har gränsen för vad som är straffbart dragits

⁸¹ Dahlström m fl, s 91.

⁸² NJA 1979 s 802, jfr Dahlström m fl, s 92.

genom en bedömning av hur självständigt agerandet har varit.⁸³ Vad gäller den subjektiva sidan krävs det uppsåt för att beröva annan livet.⁸⁴

4.3 Dråp

I 3 kap 2 § BrB stadgas att om brott enligt 1 § med hänsyn till de omständigheter som föranlett gärningen eller eljest är att anse som mindre grovt, dömes för dråp till fängelse, lägst sex och högst tio år. De objektiva och subjektiva rekvisiten är således de samma som för mord.

4.3.1 Gränsdragningen mellan mord och dråp

För gränsdragningen mellan mord och dråp saknas det idag avgörande betydelse om gärningen skett i hastigt mod eller ej. Förhållandet kan dock tillmätas viss betydelse. Vid bedömningen av om en gärning är att anse som mord eller dråp ska nämligen en helhetsbedömning göras där vikt ska läggas vid samtliga omständigheter vid gärningen. Omständigheter som kan tala för att det rör sig om dråp är till exempel om gärningsmannen blivit provocerad eller handlat i affekt.⁸⁵ Omständigheter som kan hänföra brottet till den svårare graden, mord, är exempelvis om gärningsmannen utsatt offret för särskild grymhet, om offret varit skyddslöst eller om offret varit närstående.⁸⁶ I varje enskilt fall måste således en bedömning ske av alla omständigheter. Westerlund har i Dahlström m fl myntat tumregeln: ”Starkt förenklat kan man säga att dråp föreligger då situationen är sådan, att en utomstående kan ha viss förståelse för gm:s handlande, även om domstolen inte kan acceptera detta”.⁸⁷

4.4 Barnadråp

Bestämmelsen om barnadråp återfinns i 3 kap 3 § BrB och straffbelägger gärningen att en kvinna dödar sitt barn vid födseln eller under den tid därefter då hon på grund av nedkomsten befinner sig i ett upprivet sinnestillstånd eller i svårt trångmål. Tidsperioden växlar mellan olika personer men tider på upp till någon månad efter nedkomsten är inte ovanliga.⁸⁸ Vidare krävs ett direkt samband mellan födseln och sinnestillståndet eller trångmålet.⁸⁹ Barnadråp skiljer sig således från övriga fall av dödligt våld genom de objektiva rekvisiten även om det kan uppstå gränsdragningsproblem i de enskilda fallen. Det kan också konstateras att brottstypen är ovanlig, under hela år 2009 anmäldes bara ett fall av barnadråp.⁹⁰ Eftersom detta brott är

⁸³ Se NJA 1979 s 802 samt RH 1996:69. I det förra fallet var agerandet så självständigt att det var att anse som gärningsmannaskap medan det i det senare var fråga om ett osjälvständigt beteende som bedömdes som medhjälp till självmord.

⁸⁴ Holmqvist m fl, s 3:18.

⁸⁵ Dahlström m fl, s 92.

⁸⁶ Jfr NJA 2002 s 116 med där refererade rättsfall.

⁸⁷ Dahlström m fl, s 92 f. Med *gm:s handlande* avses gärningsmannens handlande.

⁸⁸ Holmqvist m fl, s 3:23.

⁸⁹ Holmqvist m fl, s 3:24.

⁹⁰ Brottsförebyggande rådet, *Anmälda brott, totalt och per 100 000 av medelfolkmängden, efter brottstyp och månad för anmälan, år 2009 samt jämförelse med föregående år*, www.bra.se.

ovanligt förekommande samt på många sätt skiljer sig från andra fall av dödligt våld kommer brottstypen inte vidare att behandlas.

4.5 Vållande till annans död

I de fall som någon av oaktsamhet orsakar annans död ska denne dömas för vållande till annans död enligt 3 kap 7 § BrB. Det som skiljer brottet vållande till annans död från brotten mord och dråp är således den subjektiva sidan. I förhållande till mord och dråp krävs uppsåt medan vållande till annans död aktualiseras vid oaktsamhet. För ansvar krävs att gärningsmannen orsakat den dödliga utgången genom oaktsamhet. Det krävs dock inte att han själv tillfogat den dödande skadan utan redan en tidigare handling kan ge upphov till ansvar.⁹¹ Detta var fallet i NJA 1966 s 30 där en bilist av oaktsamhet agerat så att en man blivit skadad och liggande på vägen. Mannen kördes strax därefter över av en annan bil men mannen i den första bilen dömdes till ansvar för vållande till annans död. Gärningen som begås ska vara oaktsam i förhållande till effekten, det vill säga den dödliga utgången.⁹² Det ska således finnas en relevans mellan oaktsamheten och effekten.

För att det ska röra sig om oaktsamhet krävs att avvikelsen från det aktsamma är *något större*.⁹³ Detta är tydligt i NJA 1966 s 70 där en rikoschetterande gevärskula träffade en åskådare under en fältskjutning. Åtal väcktes mot hemvärnschefen för att inte ha vidtagit tillräckliga säkerhetsåtgärder, men denne friades i högsta instans eftersom han inte fått någon utbildning för uppdraget samt att denne efter samråd med skjutledaren hade lagt upp skjutningen på samma sätt som tidigare år då några olyckor inte hade inträffat. Hemvärnschefen kunde således med fog anta att säkerhetskraven var uppfyllda och olyckan kunde till väsentlig del tillskrivas organisatoriska brister. Ytterligare en intressant oaktsamhetsbedömning återfinns i NJA 1989 s 552 där en bilförare inte ansågs oaktsam eftersom det i den uppjagade stämning och korta tidsperiod som det rörde sig om inte kunde finnas någon möjlighet att besluta sig för en åtgärd som kunde förhindra dödsfall då medpassageraren tog kontroll över pedalerna och därmed körde över en annan person.

Brottet vållande till annans död torde, i förhållande till vårt uppsatsämne, oftast förekomma i samband med grov misshandel enligt 3 kap 6 § BrB. I dessa fall finns det uppsåt till att tillfoga annan smärta, skada eller liknande men det saknas uppsåt att döda. Den uppsåtliga misshandeln bedöms då som ett brott och vållande till annans död som ett annat brott. I den påföljdspraxis som finns har straffet för dessa brott i kombination satts lägre än minimistraffet för dråp.⁹⁴

⁹¹ Holmqvist m fl, s 3:43 f.

⁹² Holmqvist m fl, s 3:44 f.

⁹³ Holmqvist m fl, s 3:46a.

⁹⁴ Sterzel, Borgeke, s 172 ff, se främst NJA 2003 s 174, jfr även RH 1987:26.

4.5.1 Gränsdragningen mellan mord och dråp och vållande till annans död

Gränsdragningen mellan mord och dråp respektive vållande till annans död görs utifrån den subjektiva sidan: hade gärningsmannen uppsåt att döda offret eller inte. Den allmänna definitionen av uppsåt är att handla med insikt om vad man gör och vilken följd detta får.⁹⁵ Utgångspunkten är således gärningsmannens insikter. Uppsåttet brukar delas in i tre undergrupper: direkt uppsåt, indirekt uppsåt och likgiltighetsuppsåt. Förenklat kan sägas att för den som handlar med direkt uppsåt är effekten, döden, själva målet medan den som handlar med indirekt uppsåt uppfattar effekten, döden, som praktiskt taget oundviklig men syftet med handlingen är ett annat än att döda någon.⁹⁶ Uppsåtets nedre gräns bestäms genom likgiltighetsuppsåttet, den gärningsman som inte ens har ett likgiltighetsuppsåt saknar nämligen uppsåt och kan därför på sin höjd dömas för vållande till annans död i de fall som denne gör sig skyldig till någon form av dödligt våld. Likgiltighetsuppsåttet infördes genom rättsfallet NJA 2004 s 176, dessförinnan tillämpades ett eventuellt uppsåt.⁹⁷

I NJA 2004 s 176 åtalades en man, S.H., för försök till grov misshandel. Grunden var att han hade haft oskyddat samlag med tio olika män och därigenom riskerat att smitta dem med den HIV-infektion som han var medveten om att han bar på. Åtalet ogillades av domstolen med motiveringen att han inte handlat med uppsåt att överföra smittan. I domskälen utvecklas dock på ett tydligt sätt riktlinjer för bedömning av likgiltighetsuppsåt. Enligt Högsta domstolen krävs att gärningsmannen ska ha insett risken för effekten samt att han varit likgiltig till förverkligandet av den. Det som blev centralt var således att gärningsmannen inte ansåg att förverkligandet av effekten var anledning att avstå från gärningen. En gärningsman har med andra ord *inte varit likgiltig om han handlat i förlitan på att effekten inte ska förverkligas*. Anledningen att S.H. inte ansågs skyldig till försök till grov misshandel var att risken för smittoöverföring, på grund av bromsmedicin, var synnerligen låg. Det fanns inte heller något som tydde på att S.H. trodde att risken var större än den faktiskt var. På grund av den låga risken krävdes starka skäl för att kunna påvisa likgiltighet och det stora antalet samlag kunde inte användas som bevisfaktum för likgiltighet. Sammantaget ansåg Högsta domstolen att S.H. agerat i förlitan på att HIV-smittan inte skulle överföras vid samlagen och åtalet för försök till grov misshandel ogillades därför.

Avgörande för om en handling ska anses uppsåtlig eller oaktsam är, som framkommit ovan, gärningsmannens inställning till förverkligandet av effekten. I de fall som han är likgiltig i förhållande till effektens förverkligande kommer fall av dödligt våld att bedömas som mord alternativt dråp och därmed omfattas av de nya preskriptionsbestämmelserna. I de fall han däremot inte ens är likgiltig i förhållande till effektens

⁹⁵ Leijonhufvud, Wennberg, s 55.

⁹⁶ Leijonhufvud, Wennberg, s 57, jfr även Holmqvist m fl, s 1:14 f.

⁹⁷ Leijonhufvud, Wennberg, s 57 ff.

förverkligande kommer gärningen istället att bedömas som vållande till annans död och därmed inte omfattas av de nya preskriptionsbestämmelserna.

4.6 Analys avseende dödligt våld

De olika formerna av dödligt våld kan i många fall vara relativt komplicerade att skilja åt. Det krävs bedömningar av uppsåt, grovhet och många andra faktorer. Mot bakgrund av de nya preskriptionsreglerna och det delade system som dessa ger upphov till menar vi att gränsdragningarna kommer att bli än viktigare än tidigare. Den gränsdragning som enligt vår mening kommer att bli mest central i förhållande till de nya preskriptionsbestämmelserna är den mellan uppsåtligt dödande och vållande till annans död eftersom det senare brottet inte omfattas av de nya reglerna i 35 kap 2 § BrB utan preskriberas som tidigare. Vållande till annans död kommer således att preskriberas efter femton år och omfattas också av alla de preskriptionsregler som presenterats under avsnitt 3.1. Det blir därför av avgörande betydelse att veta vilken typ av dödligt våld det rör sig om eftersom detta kommer att påverka när beslut ska tas om olika åtgärder och hur länge material från brottsplatsen ska sparas.

Just de praktiska aspekterna av gränsdragningarna var något som framhölls särskilt tydligt av Thomas Lager, kommissarie vid kalla fall-gruppen i Göteborg. Framförallt vad gäller de subjektiva gränsdragningarna menade han att dessa var svåra i praktiken eftersom man som utredare sitter i en omöjlig situation när man ska lista ut vad gärningsmannen hade för uppsåt utan att veta vem gärningsmannen är. Han pekade även på en problematik i att de som sätter brottsrubriceringarna gör olika bedömningar och att när en rubricering väl är satt undviks en ändring av denna tills åklagaren gör en bedömning. Rubriceringen kan då påverka vid vilken tidpunkt som material sällas bort. I de fall som det finns osäkerhet menar Lager att det istället är bättre att överrubricera för att materialet inte felaktigt ska rensas bort.⁹⁸

Enligt vår mening är Lagers resonemang om *överrubricering för säkerhets skull* ett bra sätt att komma till rätta med de problem som uppkommer vid den subjektiva bedömningen. Genom att använda resonemanget, givetvis med måtta, kan det undvikas att centrala delar av bevisning försvinner enbart på den grunden att lång tid passerat sedan brottet begicks. Det finns förvisso en risk att betydligt fler föremål kommer att behöva förvaras i polisens arkiv och förråd men mot bakgrund av det begränsade antal fall av dödligt våld⁹⁹ som sker varje år ser vi inte detta som ett större problem. Det bästa sättet måste dock ändå vara att i varje fall åtminstone *försöka* rubricera brottet som vad det faktiskt är. Bedömningen och rubriceringen kommer att få direkta och beaktansvärda effekter på brottets utredning och för att ligga på rätt nivå och vidta åtgärder i enlighet med lagens ramar menar vi att det är centralt att

⁹⁸ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

⁹⁹ Brottsförebyggande rådet, *Anmälda brott. Slutlig statistik för år 2009*, s 9 f, www.bra.se.

också ha en korrekt rubricering av brottet. Det är även en faktor av betydelse att vållande till annans död preskriberas vilket inte mord och dråp gör. Rubriceringen kan då vara en bra fingervisning för när olika åtgärder måste vidtas. Faktum kvarstår dock, bedömningen av brottets subjektiva sida är svår att göra eftersom den baseras på någonting som enbart gärningsmannen kan uttala sig om med full säkerhet. Det är endast gärningsmannen, som i fallet NJA 2004 s 176, som med full vetskap kan berätta om han trodde att effekten skulle förverkligas eller inte. Sammantaget kan således konstateras att det är en svår gränsdragning som måste göras mellan uppsåtligt dödligt våld och vållande till annans död.

En avslutande aspekt, för att kontrastera resonemanget strax ovan, är att det även tidigare fanns en svår gränsdragning att göra, nämligen den mellan mord och dråp. Även då fick en avvägning göras mellan olika faktorer som bidrog till bedömningen av brottets svårighetsgrad. Skillnaden mellan mord och dråp baserades dock till viss del på objektiva faktorer varför det enligt vår mening är rimligt att anta att den nya bedömningen, mellan uppsåtligt dödande och vållande till annans död, som innefattar subjektiva faktorer kommer att bli mer komplicerad att genomföra.

5. Syftet med ändringen av preskriptionssystemet

Det finns en rad anledningar till varför lagstiftaren valt att ändra preskriptionssystemet. Skälet till att en översyn av preskriptionssystemet gjordes går, enligt promemorian, delvis att finna i Sveriges ratificering av Romstadgan.¹⁰⁰ Ratificeringen innebar att vi borde anpassa oss till dess preskriptionsregler och således helt ta bort preskription för folkmord och allvarliga former av folkrättsbrott. Borttagandet av preskription för dessa brott skulle innebära ett principgenombrott i de svenska preskriptionsreglerna då det skulle vara första gången i modern tid som brott skulle undantas från preskription. Mot den bakgrunden ansågs det lämpligt att överväga om det även fanns andra brott där preskriptionstiden bör utsträckas eller helt tas bort.¹⁰¹ Lagstiftaren kom efter övervägande fram till att det fanns anledning att även ta bort preskriptionstiden för mord, dråp och försök till dessa brott.¹⁰² Vi kommer i detta avsnitt närmare att granska syftet med att ta bort preskriptionstiden för dessa brott. Inledningsvis kan dock konstateras att syftet med lagändringen kan delas in i två huvudgrupper, nämligen den tekniska utvecklingen inom brottsbeivringen respektive de rättspolitiska skälen.

5.1 Den tekniska utvecklingen inom brottsbeivringen

I propositionen anges att de praktiska skäl som motiverar preskriptionsregleringen i vissa delar inte är lika relevanta idag som de varit tidigare och att detta bland annat beror på användningen av ny DNA-teknik. Idag finns möjlighet att få fram en DNA-profil även i de fall där det bara finns mycket små mängder spår. Utöver DNA-utvecklingen har såväl annan kriminalteknik som det praktiska polisarbetet utvecklats.¹⁰³ I promemorian syns målsättningen med förändringen än tydligare, där uttalas att:

Det mest framträdande argumentet för att förlänga eller avskaffa preskriptionstiderna för allvarliga brott är att polisen genom förnyade tekniker, framförallt DNA-tekniken, har bättre möjligheter att utreda gamla brott.¹⁰⁴

Det finns således en tilltro till den moderna kriminaltekniken och lagstiftaren menar att den nya tekniken kommer att leda till att fler grova brott kommer att klaras upp, ett antagande som utsträcks till att gälla även för äldre brott med reservationen att det är osäkert hur många brott som kommer att klaras upp.¹⁰⁵ En betydande del av syftet med lagändringen är således att klara upp fler brott.

¹⁰⁰ Ds 2007:1, s 127.

¹⁰¹ Ds 2007:1, s 131.

¹⁰² Jfr 35 kap 2 § BrB.

¹⁰³ Prop 2009/10:50, s 14 f.

¹⁰⁴ Ds 2007:1, s 134.

¹⁰⁵ Ds 2007:1, s 134.

5.2 De rättspolitiska skälen

De mer allmänna syftena med att ändra preskriptionstiden bottnar i att preskriptionsreglerna för tiden innan den 1 juli 2010 var uppemot 100 år gamla och inte till fullo anpassade till dagens syn på brott och straff. Vilka brott som ansetts vara särskilt allvarliga har varierat under tidens gång. Under perioden för andra världskriget ansågs brott mot mänskligheten vara särskilt allvarliga och här i Sverige har på senare tid integritetskränkande brott och narkotikabrott ansetts vara särskilt allvarliga. Nu i början av 2000-talet är även kriminaliteten en annan än den som de tidigare preskriptionsreglerna utformades mot bakgrund av.¹⁰⁶ Även Magnus Bolin, chefsåklagare på Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum i Göteborg, framhåller att det under den tid då den gamla preskriptionsbestämmelsen utformades rådde ett annat samhällsklimat jämfört med det lite tuffare klimat som vi har idag.¹⁰⁷ Den brottslighet som samhället idag måste handskas med, exempelvis gränsöverskridande grov organiserad brottslighet, var inte på samma sätt ett problem då preskriptionsreglerna utformades under början av 1900-talet.¹⁰⁸ Det fanns således ett behov av att anpassa preskriptionstiderna till dagens samhälle.

Själva grunden till att preskriptionssystemet finns går bland annat att hitta i att allt eftersom tiden går minskar både det allmännas och den enskildes intresse av att gärningen lagförs. I förslaget till strafflag 1923 sägs att:

*... den huvudsakliga grunden till preskriptionen är att söka i den makt själva tiden äger att utplåna allt mänskligt. Tiden såsom sådan utplånar såväl hos förbrytaren som i det allmänna rättsmedvetandet minnet av förbrytelsen.*¹⁰⁹

I denna sentens finns även anledningen till varför preskriptionstiderna är olika för olika brott. Motiven för att straffa gärningsmannen gör sig nämligen gällande en längre tid när det är fråga om ett mycket allvarligt brott än vad som är fallet då det rör sig ett förhållandevis lindrigt brott.¹¹⁰ Regleringen före 1 juli 2010 innebar att alla brott förr eller senare preskriberades då alla brott förr eller senare föll i glömska eftersom tiden utplånade minnet av förbrytelsen. I promemorian lyfts det fram att det i dagens samhälle finns en helt annan minnesbas än vad som var fallet år 1926 då preskriptionsreglerna trädde ikraft och att media i form av såväl tidningar och radio som TV och internet är lättillgängliga informationskällor för en majoritet av allmänheten. Händelser kan också dokumenteras på ett helt annat sätt idag. Ljud och film kan lätt spelas in med DVD-spelare, kameror eller mobiltelefoner och återges vid ett senare tillfälle. Denna tekniska utveckling medför således att det kan finnas doku-

¹⁰⁶ Ds 2007:1, s 132.

¹⁰⁷ Intervju med Bolin och Hansson – Utvecklingscentrum.

¹⁰⁸ Ds 2007:1, s 132.

¹⁰⁹ SOU 1923:9, s 432 f. Ordet *huvudsakliga* är kursiverat i originaltexten.

¹¹⁰ Ds 2007:1, s 132 f.

mentation om brottet bevarad långt efter att preskriptionstiden löpt ut. Detta i kombination med att människor idag lever längre än vad som var fallet för hundra år sedan kan sammantaget tala för att de minnen vi har av begångna brott varar längre nu än vad de gjorde då de gamla preskriptionsreglerna infördes.¹¹¹

Förutom skäl hänförliga till den rent mediala utvecklingen lyfts det i promemorian fram en rad allmängiltiga faktorer som skäl för att förändra preskriptionstiden för mord och dråp. En av dessa faktorer är att stärka brottsofferperspektivet.¹¹² Det har poängterats att brottsofferperspektivet bör lyftas fram och att det för brottsoffret är viktigt att gärningsmannen ställs till svars för sitt handlande även om det passerat många år sedan brottet begicks. Brottsoffrens syn på straffet är något som tidigare ofta saknats i motiven bakom preskriptionsinstitutet.¹¹³ En annan faktor är att personer som felaktigt misstänkts för brottet kan få upprättelse i de fall som den faktiske gärningsmannen döms.¹¹⁴ Ytterligare en faktor av betydelse är att det kan anses stötande om personer som begår allvarliga brott, till exempel mord, inte kan dömas för sina gärningar enbart på den grunden att det har gått lång tid sedan brottet begicks. Det har även påpekats att samhället skickar ut en viktig signal, både till brottslingar och till allmänheten, genom att inte preskribera allvarliga brott.¹¹⁵

5.3 Analys avseende syftet med ändringen

Enligt vår mening är det ovan redovisade ett relativt brett spektra av olika praktiska samt rättspolitiska ställningstaganden. I någon mån kan huvudlinjen sägas vara att lagstiftaren syftat till att anpassa preskriptionsreglerna till den tekniska utveckling som skett de senaste decennierna, kanske främst inom DNA-tekniken. Då DNA är komplext kräver detta en mer grundlig och ingående genomgång och detta görs i avsnitt 6. Bakom syftet att anpassa preskriptionstiderna efter den tekniska utvecklingen finns en tanke om att klara upp fler brott. I denna del poängterar vi att detta är ett av lagstiftarens syften med lagändringen men en djupare analys sker i avsnitt 8.2.

Grunden bakom preskriptionsinstitutet kan till viss del anas i det faktum att då tiden går och minnet av händelsen bleknar minskar också intresset av att lagföra ett brott, såväl från den enskilde som från allmänheten. Idag är det dock förvånansvärt lätt att för en majoritet av allmänheten ta del av information kring olika brott. Den som är intresserad av att veta vad nyhetsprogrammet Rapport sa i nära anslutning till mordet på Anna Lindh kan till exempel lätt få fram detta via en sökning på internetsidan

¹¹¹ Ds 2007:1, s 133.

¹¹² I brottsofferperspektivet har vi valt att inkludera de efterlevande till det fysiska brottsoffret eftersom det av naturliga skäl är dessa som involveras i den efterföljande rättsliga processen.

¹¹³ Ds 2007:1, s 133 f.

¹¹⁴ Ds 2007:1, s 134, prop 2009/10:50, s 15.

¹¹⁵ Ds 2007:1, s 134.

youtube.com.¹¹⁶ Däremot instämmer vi med författarna till promemorian; det kan föra för långt att spekulera i om minnen av brott faktiskt bleknar långsammare nu.¹¹⁷ För att dra några säkra slutsatser bör studier på området utföras och vi nöjer oss med att konstatera att det är lätt att ta reda på fakta om gamla brott och att detta möjligtvis kan medföra ett ökat intresse av att brottet straffas även efter en längre tid och därför kan motivera en ändring av preskriptionstiderna. Då lagstiftaren uttrycker en ovilja mot att dra förhastade slutsatser om den mediala utvecklingens påverkan på allmänhetens intresse av att lagföra ett brott kan inte ett anpassande av reglerna på grund av denna utveckling sägas vara ett huvudsyfte bakom lagändringen.

Bland de rättspolitiska skälen för en ändring av preskriptionstiderna finns de som är mer individinriktade. Ett av dessa skäl är hänsyn till brottsoffren. Lagstiftaren lyfter fram att det finns åsikter om att brottsofferperspektivet bör stärkas och genom att ändra preskriptionstiderna anser vi att lagstiftaren på sätt och vis uppmärksammat detta perspektiv. Brottsoffren har fått en möjlig rätt till rättskipning vid grova brott även då lång tid gått sedan händelsen inträffat. Genom att en gärningsman döms får även en person som felaktigt misstänkts för brottet upprättelse. Det finns således ett syfte att stärka brottsoffrens rätt samt göra det möjligt för tidigare misstänkta att få upprättelse.

Bakom preskriptionsinstitutet som sådant faller de humanitära skäl som vi redogjort för under avsnitt 2.2.2. Även detta kan sägas vara baserat på ett individinriktat rättspolitiskt skäl. I promemorian konstateras att preskription har motiverats med att ett straff många år efter brottet kan slå orimligt hårt mot gärningsmannen och riskera att rasera den tillvaro som denne byggt upp under sitt kanske i övrigt laglydiga liv. Uppfattningen hos författarna till promemorian är dock att detta argument väger mindre tungt när det är fråga om ett allvarligt brott som exempelvis mord. De argument som talar för lagföring av brottet, däribland lättnaden för anhöriga samt felaktigt misstänkta om gärningsmannen döms, anses således väga tyngre än gärningsmannens intresse.¹¹⁸ I och med detta uttryckliga ställningstagande kan vi konstatera att den humanitära linjen som finns bakom preskriptionstiderna har fått stå tillbaka för att kunna uppfylla syftena med lagändringen.

Ett övergripande syfte med lagändringen synes vara att skicka ut en signal till samhället om att mord och dråp, som är synnerligen allvarliga brott, tas på allvar. Promemorian uttrycker det som att *”Det finns ett starkt allmänt intresse av att de som begår allvarliga brott inte förblir ostraffade.”*¹¹⁹ I de fall som brotten är möjliga att

¹¹⁶ Sökorden *Anna Lindh mord* ger träff på det nyhetsprogram som sändes 40 minuter efter att Anna Lindh blev knivskuren. www.youtube.com

¹¹⁷ Ds 2007:1, s 133.

¹¹⁸ Ds 2007:1, s 138 f.

¹¹⁹ Ds 2007:1, s 138.

lösa ska detta också ske även om lång tid passerat sedan den brottsliga gärningen begicks. I promemorian uttrycks även att det *”är en vedertagen uppfattning att det är stötande om den som gjort sig skyldig till ett mycket allvarligt brott skall kunna slippa undan lagföring.”*¹²⁰ Syftet med att ändra preskriptionstiden bör således vara att undvika detta stötande resultat samt att sända ut en signal till samhället om att lagstiftaren tar brott med dödlig utgång på största allvar.

Sammantaget menar vi att de syften som tydligast framträder i lagförarbetena är en vilja att anpassa preskriptionsreglerna till dagens samhälle och i viss mån markera en ny syn på brottslighet, samtidigt som preskriptionstiderna tillsammans med den nya tekniken ska leda till att fler brott klaras upp. Det är dessa syften som ska behandlas i de följande avdelningarna.

¹²⁰ Ds 2007:1, s 13..

AVDELNING 3

6. DNA-bevisning och dess betydelse

I propositionen till lagändringen sägs att en av huvudanledningarna till ändringen i preskriptionsreglerna är att polisens möjligheter att utreda gamla mord har förbättrats.¹²¹ Det är främst genom DNA-tekniken som polisen fått bättre förutsättningar att klara upp gamla brott.¹²² Utvecklingen spelar även roll för det ena av två syften – ett syfte som kan sägas bestå i en förhoppning om att klara upp fler brott. Det är detta syftes möjlighet att förverkligas som här ska utredas som ett första huvudspår. Det andra syftet kan sägas vara mer allmänt rättspolitiskt och detta fördjupas under avdelning 4 som ett andra huvudspår.

6.1 En teknisk och materiellrättslig redogörelse avseende DNA

6.1.1 DNA som begrepp och DNA-utvinning

DNA är en förkortning av engelskans *deoxyribo nuclieic acid* och utgör den kemiska benämningen på vår arvs massa.¹²³ DNA finns i alla cellkärnor samt i mitokondrierna som förser cellerna med energi. DNA-molekylen består av två sammanbundna, spiralvridna strängar uppbyggda av fosfat och socker samt de fyra kvävebaserna adenin, tymin, cytosin och guanin. Kvävebaserna kan endast kopplas ihop i vissa bestämda par och arvs massan består av tre miljarder sådana baspar. En individs egenskaper bestäms utifrån vilken ordning i spiralen de olika basparen har. När en kriminalteknisk DNA-analys ska utföras analyseras ungefär en miljondel av arvs massan. Det område som är vanligast att analysera är STR-området,¹²⁴ ett område som består av sekvenser om två till fem kvävebaser som upprepas ett flertal gånger. Området varierar mycket mellan olika individer och ger förutom en DNA-profil också kunskap om personens kön. Vid en analys av området mäts antalet upprepningar av sekvenserna av kvävebaser och en vanlig kriminalteknisk analys omfattar normalt sett tio olika STR-områden.¹²⁵

En DNA-analys av ett biologiskt spår sker i flera olika steg. Inledningsvis löses spåret upp och DNA utvinns från cellkärnorna. I detta steg tvättas även eventuella föroreningar bort. Därefter mängdbestäms DNA-innehållet, detta eftersom för lite DNA ger dåliga resultat medan en för stor mängd kan leda till att analysen inte ger ett tillförlitligt resultat. I nästa steg kopieras valda delar av arvs massan för att därefter separeras storleksmässigt. Resultatet kan sedan utläsas genom ett kvalificerat dator-

¹²¹ Prop 2009/10:50, s 19.

¹²² Ds 2007:1, s 97.

¹²³ Sökning på DNA, www.ne.se.

¹²⁴ Short tandem repeats.

¹²⁵ Prop 2005/06:29, s 10 f.

stöd varpå resultatet presenteras som en sifferkombination. Denna DNA-profil kan sedan användas för att jämföra resultatet med andra prover och därigenom i förlängningen kunna knyta en viss person till en brottsplats, eller utesluta någon. För att fastställa hur vanligt förekommande DNA-profilen är görs en statistisk beräkning grundad på en databas för ”svensk normalbefolkning” omfattande 350 personer. Genom denna beräkning kan risken för slumpmässig överrensstämmelse fastställas. För nära släktingar finns en högre sannolikhet för liknande DNA-profiler och i dessa fall kan en kompletterande analys behövas för att uppnå ett säkert resultat.¹²⁶ Genom DNA-tekniken är det möjligt att analysera de flesta typer av biologiska spår. Majoriteten av dagens DNA-prov tas genom saliv- eller blodprov men det är även möjligt att analysera hår, ben, vävnad, snor, sperma, vaginalsekret med mera.¹²⁷

6.1.2 Att spara DNA-profiler

Den DNA-profil som en kriminalteknisk analys resulterar i kan registreras i tre olika register: DNA-registret, utredningsregistret eller spårregistret. Samtliga tre register förs av Rikspolisstyrelsen.¹²⁸ *DNA-registret* innehåller DNA-profiler avseende personer som antingen genom en lagakraftvunnen dom har dömts till annan påföljd än böter eller som har godkänt ett strafföreläggande avseende villkorlig dom. I detta sammanhang bör även observeras att analysen måste ha gjorts med stöd av bestämmelserna i 28 kap RB vilket innebär att ett DNA-prov som tagits inom till exempel sjukvården inte får finnas i DNA-registret.¹²⁹ De uppgifter som får registreras i DNA-registret är information om den registrerades identitet, i vilket ärende analysen gjorts och vem analysen avser. Det är således inte tillåtet att registrera upplysningar om personliga egenskaper.¹³⁰ *Utredningsregistret* innehåller uppgifter om DNA-analyser avseende personer som är skäligen misstänkta för ett brott på vilket fängelse kan följa. I enlighet med vad som gäller för DNA-registret ska DNA-analysen även i detta fall ske med stöd av 28 kap RB och det är samma uppgifter som får registreras i båda registren.¹³¹ *Spårregistret* har en något annorlunda karaktär jämfört med de tidigare två då det istället för uppgifter om personer innehåller uppgifter om DNA-analyser som gjorts under en brottsutredning men inte kunnat hänföras till någon identifierbar person. Utöver uppgifter om DNA-analysen innehåller registret endast uppgifter om i vilket ärende analysen gjorts.¹³² De uppgifter som finns i spårregistret får jämföras endast med analysresultat som inte kan hänföras till en identifierbar person, analysresultat som finns i DNA-registret eller analysresultat som kan hänfö-

¹²⁶ Prop 2005/06:29, s 11 f.

¹²⁷ Ds 2007:1, s 98.

¹²⁸ Westerlund, s 170.

¹²⁹ 23 § PDL.

¹³⁰ 24 § PDL.

¹³¹ 24 a § PDL.

¹³² 25 § PDL.

ras till en person som är skäligen misstänkt för brott.¹³³ En DNA-analys gjord inom exempelvis sjukvården får således inte köras mot spårregistret. Inte heller DNA-prov tagna i utredningssyfte på personer som inte är skäligen misstänkta för brott får jämföras mot spårregistret.

6.1.3 Rättsliga förutsättningar för tagning av DNA-prov

Regleringen om när tagning av DNA-prov får ske har sin grund i RF. I 2 kap 6 § RF stadgas att varje medborgare gentemot det allmänna är skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp. Här inkluderas kroppsbesiktning, vilket det rör sig om när polis tar ett DNA-prov.¹³⁴ Rättigheten i 2 kap 6 § RF får dock enligt 2 kap 12 § RF begränsas genom lag men begränsningar får enbart göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle samt aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som föranlett dem. Således är det möjligt att inom vissa gränser lagstifta om tagande av DNA-prov, vilket också har gjorts i 28 kap RB.

DNA-prover från personer tas idag vanligtvis genom saliv. Syftena med ett sådant prov kan vara flera; dels att få fram en DNA-profil för utredningen av ett enskilt brott, dels för att göra en mer rutinmässig kontroll av misstänkta och därigenom kunna kontrollera en viss DNA-profil mot spår i spårregistret samt registrera profilen för att underlätta framtida utredningsarbete.¹³⁵ Reglerna för tagning av salivprov återfinns i 28 kap 12 § RB, 28 kap 12 a § RB samt 28 kap 12 b § RB. I detta sammanhang ska även påpekas att det betraktas som ett kringgående av dessa regler att försöka få fram en DNA-profil genom att till exempel bjuda någon på en cigarett och sedan analysera cigarettfimpfen.¹³⁶ Regleringen i 28 kap RB kan delas upp i två huvudgrupper: regler avseende den som skäligen kan misstänkas för brott och regler för andra personer. Gällande den som *inte är skäligen misstänkt* för brott får tagning av salivprov ske endast om syftet med åtgärden är att underlätta identifiering vid utredning av ett brott på vilket fängelse kan följa och det finns synnerlig anledning att anta att tagning av salivprov är av betydelse av utredningen av brottet.¹³⁷ För att nå upp till kravet på synnerlig anledning krävs att det finns någon omständighet som på ett påtagligt sätt talar för att åtgärden kan ge upphov till förväntat resultat.¹³⁸ De DNA-profiler som blir resultatet av salivprovtagningar på den som inte är skäligen misstänkt får inte jämföras med de register som förs över DNA-uppgifter.¹³⁹ Gällande den som *är skäligen misstänkt* för brott där fängelse kan följa på brottet kan tagning av

¹³³ 26 § PDL.

¹³⁴ Lindberg, s 613.

¹³⁵ Lindberg, s 612 ff.

¹³⁶ Lindberg, s 613 med hänvisning till SOU 1996:35, s 149.

¹³⁷ 28 kap 12 b § första stycket RB.

¹³⁸ Lindberg, s 618.

¹³⁹ 28 kap 12 b § andra stycket RB.

salivprov ske i två fall. Det första är för att utröna omständigheter som är av betydelse för utredning om brottet och det andra är om syftet är att göra en DNA-analys och registrera de uppgifter som framkommer i DNA-registret eller utredningsregistret.¹⁴⁰ För att nå upp till misstankegraden skäligen misstänkt krävs att det finns någon konkret omständighet som med viss styrka talar för att den aktuella personen begått gärningen som misstanken grundas på.¹⁴¹

6.1.4 Analys avseende den materiellrättsliga utvecklingen

Idag finns som synes en relativt bred grund för såväl tagning av DNA-prov som för lagring av de analyser som gjorts. Möjligheterna breddades till stor del genom SFS 2005:877 och SFS 2005:878 som båda baserades på propositionen om en *Utvidgad användning av DNA-tekniken inom brottsbekämpningen m m.*¹⁴² Genom dessa lagändringar, som trädde i kraft den 1 januari 2006, ändrades såväl 28 kap RB som PDL. Det blev tillåtet att mer regelmässigt ta DNA-prov från den som skäligen kan misstänkas för ett brott varpå fängelse kan följa men också att ta DNA-prov från den som inte skäligen kan misstänkas, under förutsättning att det finns synnerlig anledning att anta att det är av betydelse för utredningen av ett brott som kan leda till fängelse. Vidare inrättades utredningsregistret, samt att förutsättningarna för att registrera en person i DNA-registret utvidgades till att omfatta alla som dömts till annan påföljd än böter.¹⁴³ Som synes har såväl möjligheterna att ta DNA-prov som möjligheterna att registrera de resultat som dessa genererar utökats de senaste åren. Det finns således en större möjlighet att använda DNA-tekniken i den brottsutredande verksamheten. Lindberg har kommenterat den stora möjligheten till tagning av salivprov med att denna form av provtagning inte ansetts lika integritetskränkande som andra former av kroppsbesiktning och att det därför ansetts godtagbart att även ta prover från personer som inte är skäligen misstänkta.¹⁴⁴ Enligt vår mening verkar det finnas en vilja hos lagstiftaren att möjliggöra ett effektivt användande av DNA och att denne därför anser att de inskränkningar som görs i skyddet mot påtvingat kroppsligt ingrepp i 2 kap 6 § RF är acceptabla. Detta menar vi beror på att användningen av DNA ger resultat samtidigt som tagning av salivprov är en mildare åtgärd än andra former av kroppsbesiktning. Fördelarna synes således väga tyngre än nackdelarna. Sammantaget kan därmed konstateras att det idag finns goda rättsliga förutsättningar för att använda DNA-tekniken som praktiskt verktyg i den brottsutredande verksamheten.

¹⁴⁰ 28 kap 12 § RB med hänvisning till 28 kap 11 § RB respektive 28 kap 12 a § RB.

¹⁴¹ Lindberg, s 615 f.

¹⁴² Prop 2005/06:29.

¹⁴³ Prop 2005/06:29, s 4 ff.

¹⁴⁴ Lindberg, s 617 f.

6.2 Utveckling av DNA och effektivitet

6.2.1 Utveckling inom DNA-tekniken

I förarbetena lyfts fram att det skett en betydande utveckling inom DNA-området de senaste åren.¹⁴⁵ Denna utveckling är, enligt uppgift från Sabine Rütten, informationsansvarig på SKL, främst hänförlig till framsteg inom utvinnande av DNA. Genom ny teknik krävs det idag bara ett litet antal celler för att få fram en DNA-profil vilket innebär att den provmängd som krävs således har minskat. Vidare har det även tagits fram en ny metod för rening av prov vilket medfört att det idag är möjligt att få fram bra profiler även ur ”*smutsigt material*”.¹⁴⁶ Utvecklingen har med andra ord kommit långt sedan DNA-tekniken först fick genomslag i Sverige år 1989.¹⁴⁷ Tack vare att det idag är möjligt att genomföra en DNA-analys med färre celler och även smutsiga och till viss del nedbrutna celler¹⁴⁸ har metoden blivit mer effektiv och detta talar enligt vår mening för att området kommer att ge allt större resultat inom den brottsbekämpande verksamheten.

Vad gäller den framtida utvecklingen är det mest intressanta området, enligt Rütten, för tillfället att ta fram förprovningssmetoder för DNA. Detta skulle möjliggöra för polis att direkt på brottsplatsen testa om ett specifikt spår innehåller tillräckligt mycket DNA för att kunna ta fram en profil. Genom en sådan utrustning skulle de inte behöva skicka in spår som ger ett negativt utslag redan på brottsplatsen.¹⁴⁹ Vi menar att fördelarna med en sådan utrustning kan vara betydande, framförallt eftersom det skulle effektivisera polisarbetet i förhållande till SKL och ge SKL mer tid till de spår som faktiskt innehåller tillräckliga mängder DNA. Genom att förkorta handläggningstiderna skulle positiva effekter även uppkomma i förhållande till dem som sitter häktade för brott, förundersökningen skulle kunna ske snabbare och systemet som sådant skulle potentiellt kunna löpa smidigare. En viss risk ligger dock i att i de fall som polisen får ett negativt utslag redan på plats saknas i stort sett anledning att spara föremålen vilket kan leda till att det inte finns något material att testa för DNA i framtiden, trots att tekniken kanske kan nå till en punkt där än mindre spår mängder krävs för en tillförlitlig analys. Lager påtalade under vår intervju att en av svårigheterna i deras arbete med gamla brott var just att material som kunde vara av betydelse idag inte hade sparats eftersom det inte var av betydelse för tjugofem år sedan.¹⁵⁰ Det finns således en risk att historien upprepar sig.

¹⁴⁵ Ds 2007:1, s 97.

¹⁴⁶ Intervju med Rütten – SKL.

¹⁴⁷ Ansell, Holgersson, *Kriminaltekniska DNA-analyser förr, nu och i framtiden*, s 2, www.skl.polisen.se.

¹⁴⁸ Ansell, Holgersson, *Kriminaltekniska DNA-analyser förr, nu och i framtiden*, s 3, www.skl.polisen.se.

¹⁴⁹ Intervju med Rütten – SKL.

¹⁵⁰ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

En annan del i den framtida utvecklingen lyftes fram av Stig Edqvist vid Rikskriminalpolisen, även verksam som chef för den svenska ID-kommissionen och chef för Palmegruppen. Han påpekade att ett av de största problemen idag är de olika påverkansfaktorer som bryter ner DNA, främst bakterier, saltvatten och värme. Enligt Edqvists mening kan det finnas en möjlighet att få mer kontroll över sådana faktorer i framtiden och därigenom slippa problem liknande de efter tsunamin då lårben fick frysas och malas ner för att möjliggöra identifikation.¹⁵¹ Enligt vår mening hade en sådan utveckling varit önskvärd eftersom det hade möjliggjort utvinning av DNA även efter längre tid. Ytterligare en del i den framtida utvecklingen lyfts fram av Lager som tror att det i framtiden kan räcka med ett avbrutet hårstrå för att få fram DNA och att själva hårsäcken således inte ska behövas. Lager tror även att DNA-tekniken i framtiden kommer att användas för att läsa ut faktorer som ras, hårfärg och ögonfärg. Han påpekar dock att det finns en politisk dimension i den sistnämnda utvecklingen och att den därför kan dröja.¹⁵²

Sammantaget finns det således en rad områden inom DNA-tekniken som är under utveckling eller kan komma att utvecklas. Enligt vår mening finns det mot bakgrund av detta en potential i tekniken och vi tror att det även framöver kan komma att göras framsteg på detta område.

6.2.2 DNA-registrens effektivitet

Den DNA-profil som genereras i en kriminalteknisk analys körs, som ovan framgått, mot tre olika DNA-register.¹⁵³ Hur effektiv denna jämförelse blir är beroende av hur många DNA-profiler som finns i de olika registren. Ett register med bred informationsbas ger ju av naturliga anledningar fler träffar än ett register med liten eller bristande information. I september 2010 fanns det 20 800 profiler i spårregistret, 22 000 profiler i utredningsregistret och 62 000 profiler i DNA registret.¹⁵⁴ Detta kan jämföras med att det i november 2003 enbart fanns 980 profiler i DNA-registret.¹⁵⁵ Som synes är det en omfattande ökning som skett under bara sju år, en ökning som troligen till stor del kan hänföras till den lagändring som skedde år 2006 då möjligheterna att ta DNA-prov och lagra analysresultaten vidgades.

De uppgifter som finns i de tre registren ska gallras i enlighet med 27 § PDL. Detta innebär i praktiken att *DNA-registret* ska gallras senast när uppgifterna om den registrerade gallras ur belastningsregistret. *Utredningsregistret* ska gallras antingen när uppgifterna om den registrerade förs in i DNA-registret eller när förundersökningen eller åtalet läggs ner, åtalet ogillas eller om påföljden alternativt strafföreläggandet

¹⁵¹ Intervju med Edqvist – Rikskriminalpolisen.

¹⁵² Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

¹⁵³ Jfr avsnitt 6.1.2.

¹⁵⁴ Intervju med Rütten – SKL.

¹⁵⁵ Ansell, Holgersson, *Kriminaltekniska DNA-analyser förr, nu och i framtiden*, s 5, www.skl.polisen.se.

enbart avser böter. Vad gäller *spårregistret* ska detta gallras efter trettio eller sjuttio år. Den längre tidsgränsen gäller i förhållande till de brott som tagits in i 35 kap 2 § BrB och omfattar således exempelvis mord och dråp.

Även om registren växt fram som praktiska verktyg först de senaste åren har dessa enligt Rütten gett utdelning även avseende brott som begåtts för lång tid sedan. Det är i dessa fall nya DNA-profiler hänförliga till en specifik person som har gett träff mot äldre registreringar i spårregistret.¹⁵⁶ Även Lager är av meningen att registren fungerar effektivt och bra. Däremot framhåller han att långt ifrån alla, som bör vara inlagda, faktiskt är inlagda i registren ännu och exemplifierar med att enbart tjugofem procent av sexualbrottslingarna har lämnat DNA. Av detta drar Lager slutsatsen att registren kan fungera ännu bättre i framtiden,¹⁵⁷ en slutsats som delas av Edqvist som även han framhåller att registrens effektivitet kommer att öka med tiden.¹⁵⁸ Enligt vår mening är den dragna slutsatsen i allra högsta grad relevant eftersom möjligheterna till träffar i registren ökar när antalet registrerade personer utökas. De profiler som finns i registren kommer förvisso att gallras ut efter viss tid men den tid som profilerna ligger kvar är ändå så pass lång att tiden bör vara tillräcklig för att registren ska vara effektiva. Sammantaget menar vi således att det finns en stor potential i ett redan idag effektivt system och att det är möjligt att klara upp brott även lång tid efter att de har begåtts.

Trots att registren i sig är effektiva finns det en ytterligare aspekt som i hög grad kommer att påverka registrens effektivitet. Lager framhöll nämligen att det i en del av deras fall saknades centralt material som gallrats ut från utredningen eftersom det vid tiden för brottet inte fanns möjligheter att ta fram DNA-profiler från materialet.¹⁵⁹ Det finns således en risk att det i en del av de äldre fallen saknas material att utvinna en DNA-profil från och lägga in i registren och i dessa fall kvittar det hur effektiva registren i sig är. Finns det ingen DNA-profil att jämföra mot blir ju jämförelsen av naturliga skäl resultatlös. Vad gäller de äldre fallen av uppsåtligt dödligt våld menar vi därför att man vid bedömningen av registrens effektivitet bör ha i åtanke att det materiella underlaget i vissa fall är bristfälligt och att effektiviteten därför inte blir lika stor som förväntat. Vad däremot gäller de nyare fallen av uppsåtligt dödligt våld menar vi att det finns stor potential i registren och att dessa kan spela en avgörande roll i uppklarandet av brott av nämnt slag.

¹⁵⁶ Intervju med Rütten – SKL.

¹⁵⁷ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

¹⁵⁸ Intervju med Edqvist – Rikskriminalpolisen.

¹⁵⁹ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

6.3 DNA ur ett rättssäkerhetsperspektiv

6.3.1 Inledande aspekter

I äldre fall får ofta teknisk bevisning relativt stor betydelse eftersom vittnen, om de fortfarande lever, sällan kommer ihåg vad som hänt tjugo år tidigare. Göran Dahlgren, lagman vid Hovrätten för Västra Sverige, påpekar att det förvisso är möjligt att läsa upp förhörprotokoll och liknande men att rätten är restriktiv i värderingen av dess betydelse. Detta dels för att polisförhör inte är så nyanserade som förhör i domstol och dels för att det ibland inte är möjligt att ta in förhørsledaren och komplettera genom att ta del av dennes intryck och minnen av förhöret.¹⁶⁰ Att hålla en rättegång ett tjugotal år efter brottstillfället är således en utmaning och ofta torde de tekniska bevisen vara de dominerande. Detta ger upphov till frågan hur stor vikt som läggs vid DNA-bevisning. DNA-bevisning blir ju i någon mening mer fragmentarisk än en vittnesutsaga från någon som bevittnat händelseförloppet. Det ledande rättsfallet gällande DNA-bevis är NJA 2003 s 591 där Högsta domstolen fastslår principer gällande värdering av DNA-bevis i brottmål.

6.3.2 NJA 2003 s 591

Åklagaren väckte i fallet åtal för rån mot M för att denne, tillsammans med tre andra personer, hade stulit klockor och kontanter i en butik genom att hota de anställda med yxor. M förnekade brott. Vid rånet krossades ett flertal glasmontrar och vid den efterföljande platsundersökningen som polisen utförde anträffades blod på monterglas samt på en glasbit på golvet i lokalen. Genom en DNA-analys gick det att ta fram en DNA-profil och ett år senare gav blodet på monterglaset träff mot ett blodprov som M då lämnat. Vid en husrannsakan hemma hos M anträffades bland annat en svart integralhjälm.

Under rättegången vittnade en av de anställda. Denne uppgav sig ha sett hur den person som slog sönder glasmontrarna skar sig i samband med att denne tog klockorna. Den anställde såg efter händelsen att det fanns blod på glaset till en av de sönderslagna montrarna samt uppgav under förhör att den person som tillgrep klockorna bar en svart motorcykelhjälm. Även en forensisk biolog hördes i målet. Hon uppgav att det kan hållas för visst¹⁶¹ att DNA-spåret kommer från M under förutsättning att man bortser från möjligheten att det kommer från en nära släkting till honom.

Tingsrätten ansåg att det händelseförlopp som åklagaren lagt fram var bevisat och att den avgörande frågan var huruvida det var M som var gärningsmannen. I domskälen konstateras att det mot bakgrund av att den anställde sett hur en av rånarna skurit sig

¹⁶⁰ Intervju med Dahlgren – Lagman.

¹⁶¹ Det kan hållas för visst innebär att risken för slumpmässig överensstämmelse mellan obesläktade personer är 1 på 1 miljon eller lägre, vilket är det starkaste resultatet ur bevisynpunkt, se Ansell, Holgersson, *Kriminaltekniska DNA-analyser förr, nu och i framtiden*, s 4, www.skl.polisen.se.

på monterglaset och därefter kunde iaktta blod på glaset saknas anledning att anta att blodet skulle härröra från någon annan än gärningsmannen. Vidare uttalas att det enligt utlåtandet från SKL kan hållas för visst att DNA-spåren i blodet kommer från M, under förutsättning att det inte kommer från en nära släkting till honom, samt att inget tyder på att några fel begåtts hos SKL. Tingsrätten fann mot bakgrund av detta att det var ställt utom rimligt tvivel att M var gärningsman.

I hovrätten mindes inte den anställde att han sett hur en av gärningsmännen skurit sig på glaset och vittnesmålet kompletterades därför av en annan anställd som vittnade om hur den gärningsman som bar hjälmen hade skurit sig på monterglaset. Hovrätten fann därefter att det genom utredningen i målet var ställt utom rimligt tvivel att M gjort sig skyldig till rån.

Högsta domstolen ansåg inledningsvis att det var utrett i målet att rånet hade ägt rum så som åklagaren gjort gällande och att en av gärningsmännen därvid hade skurit sig på det sönderslagna monterglaset och lämnat blod på platsen. Vidare ansåg rätten att det inte fanns anledning att ifrågasätta att det analyserade blodet härrörde från gärningsmannen. Det konstateras också att blodet från monterglaset senare gav träff mot ett blodprov som M lämnat.

Därefter uttalar Högsta domstolen i domskälen att det som blir avgörande för bedömningen av huruvida M är gärningsman är *värderingen av det resultat som erhöles av DNA-undersökningen*. M anförde i detta avseende att referensgruppen utgör en svaghet eftersom den är liten samt att referenspopulationen inte består av personer med hans ursprung. M pekade även på att fel kan ha begåtts i hantering och tolkning av spåren från brottsplatsen. Efter utredning bemöter rätten dessa invändningar med att uttala att dessa osäkerhetsfaktorer, enligt vad utredningen visat, beaktas inom ramen för DNA-tekniken som grundas på vetenskapligt erkända metoder samt att risken för felaktigheter vid DNA-undersökningar enligt SKL är mycket liten. I domskälen konstateras också att utredningen i målet visat att då slutsatsen av en DNA-analys blir att ”det kan hållas för visst” är risken för slumpmässig överensstämmelse med en obesläktad person försumbar. Högsta domstolen går därefter in på värderingen av DNA-analysen, och uttalar följande:

Utgångspunkten bör därför vara att, när som i förevarande fall det är utrett att de analyserade blodspåren från brottsplatsen härrör från gärningsmannen, slutsatsen "det kan hållas för visst ." är tillräcklig för att beviskravet att det skall vara ställt utom rimligt tvivel att det är aktuell person som är gärningsmannen skall anses vara uppfyllt. Detta förutsätter dock att slutsatsen av DNA-analysen framstår som rimlig. Vid en rimlighetsbedömning bör beaktas om det finns några omständigheter som talar mot att aktuell person är gärningsmannen. Därvid kan sådana faktorer få betydelse som personens anknytning till

*orten där brottet begåtts samt hur dennes kön, ålder, längd och ursprung förhåller sig till förekommande vittnesuppgifter.*¹⁶²

Därefter kommer rätten fram till slutsatsen att ingen av de ovanstående faktorerna eller någon annan omständighet talade för att den slutsats som SKL dragit skulle vara felaktig. Även invändningen om nära släktingar behandlas i domskälen och i denna del kommer rätten till slutsatsen att invändningen inte bör påverka bevisvärdet av SKL:s slutsats eftersom SKL i det enskilda fallet bedömt risken som mycket låg för att spåren skulle komma från en nära släkting, samt att det inte fanns någon indikation på att M:s bror var den som hade avsatt spåren. Högsta domstolen ansåg sammantaget att slutsatsen av DNA-analysen utgjorde tillräcklig bevisning för att M var en av de fyra gärningsmännen.

6.3.2.1 Kommentar till rättsfallet

För att nå upp till beviskravet *utom rimligt tvivel* använder Högsta domstolen förutom DNA-analysen ytterligare två kriterier. Slutsatsen från DNA-analysen är således inte, i alla fall inte uttryckligen, tillräcklig för att grunda en fällande dom. Istället lägger Högsta domstolen in faktorerna att spåret ska vara hänförligt till gärningsmannen samt att slutsatsen ska framstå som rimlig. I målet uppfylls kriteriet att spåret är hänförligt till gärningsmannen genom de vittnesmål som de anställda ger, det finns således betraktare som kan berätta hur det hela gått till. Uppgifter från vittnen utgör således ett viktigt komplement till den utförda DNA-analysen. Vittnesuppgifter kan även få betydelse i förhållande till den rimlighetsbedömning som ska göras eftersom det som sägs ska sättas i relation till gärningsmannens kön, ålder och längd med mera. Olika uppgifter från de som iakttagit handlingen kan således både förstärka och förminska betydelsen av en DNA-analys. Den vikt som läggs vid vittnesbevisning blir dock problematisk när ett flertal år gått sedan brottet begicks. Tidens gång medför nämligen av helt naturliga skäl att minnen bleknar och i vissa fall hinner vittnen till och med avlida innan det blir dags för rättegång. Det kan således bli svårt att hitta den stödbevisning som krävs för att nå upp till den standard som Högsta domstolen sätter i NJA 2003 s 591.

En fråga som ställts inom doktrinen i anslutning till NJA 2003 s 591 är om det vore möjligt att döma den tilltalade för brottet om det inte fanns någon stödbevisning.¹⁶³ Björkman och Diesen framhåller att domen inte besvarar denna fråga men framhåller för egen del att det inte är rimligt att fälla någon på enbart DNA-bevisning. De menar däremot att samverkande indicier kan vara tillräckliga.¹⁶⁴ När vi diskuterat frågan med olika kategorier av praktiker har dessa varit väldigt tydliga med att poängtera att

¹⁶² NJA 2003 s 591, Högsta domstolens domskäl, s 598.

¹⁶³ Björkman, Diesen, s 899.

¹⁶⁴ Björkman, Diesen, s 899.

enbart DNA-bevisning inte är tillräckligt för att döma någon till ansvar.¹⁶⁵ Dahlgren framhävde särskilt att DNA-bevis enbart bevisar att en person varit i kontakt med platsen och att steget därifrån till att bevisa att det är gärningsmannens DNA är väldigt långt, även om det är oerhört besvärande att hitta en persons DNA på en brottsplats.¹⁶⁶ Även om DNA således ges högt bevisvärde i domen är det enligt vår mening tydligt att DNA-bevisning inte ensamt räcker till en fällande dom. Ett resonemang som dock bör lyftas in i detta sammanhang är att all DNA-bevisning inte har samma värde. Bolin och Göran Hansson, även han vid utvecklingscentrum i Göteborg, var noga med att poängtera detta och exemplifierade med att det är mer besvärande att hitta en persons DNA på insidan av en säck som rånbytet förvarats i när denne hävdar att han aldrig varit på platsen än vad det är att hitta någons DNA på en caféstol.¹⁶⁷ I NJA-fallet rörde det sig om blod på en glasbit och kanske hade Högsta domstolen agerat annorlunda om spåret hittats på annan plats i ett annat fall. Mot bakgrund av den inställning som finns bland praktiker menar vi dock att DNA-bevisning inte ensamt kommer att vara tillräckligt för en fällande dom inom en överskådlig framtid. Även om DNA-bevis är starka är de således inte ensamt tillräckligt starka.

6.3.3 En praktikerkommentar till rättssäkerheten

En av de frågor vi ställde oss under arbetet med denna uppsats var om den ökade användningen av DNA-bevisning kunde leda till problematik med rättssäkerheten. Funderingen bottnade i att vittnen som regel inte kan bidra med några uppgifter när många år passerat sedan brottet begicks och att det då finns en potentiell risk att DNA-bevisningen får ett orimligt stort genomslag.¹⁶⁸ Dessa tankar har även framförts av Sveriges advokatsamfund som i sitt remissvar uttryckt oro för att det för försvarare kan vara svårt att ta fram egen bevisning lång tid efter att brottet begåtts.¹⁶⁹ Till detta kommer att DNA som bevisform kritiserats för att vara påverkbar av den mänskliga faktorn.¹⁷⁰ Enligt vår mening finns det således en potentiell problematik i rättssäkerhetsavseende. De som dagligen arbetar i rättsväsendet verkar dock vara av annan åsikt. Samtliga kategorier av praktiker som frågan aktualiserats för har varit tydliga med att DNA-bevisning *inte* riskerar rättssäkerheten.¹⁷¹ Den övergripande åsikten synes således vara att utvecklingen mot en ökad användning av DNA som bevis är problemfri och det är endast i detaljerna om *varför* det inte orsakar problem som åsikterna skiljer sig åt lite.

¹⁶⁵ Intervju med Dahlgren – Lagman och Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare.

¹⁶⁶ Intervju med Dahlgren – Lagman.

¹⁶⁷ Intervju med Bolin och Hansson – Utvecklingscentrum.

¹⁶⁸ Jfr i denna del Ds 2007:1, s 136 f.

¹⁶⁹ Advokatsamfundets remissvar till Ds 2007:1, Ju2007/1362/L5.

¹⁷⁰ Björkman, Diesen, s 891.

¹⁷¹ Intervju med Bolin och Hansson – Utvecklingscentrum, Dahlgren – Lagman, Edqvist – Rikskriminalpolisen, Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare, Gaestadius – Försvarare och Lager – Kalla fall-gruppen.

Lager framhöll under sin intervju att risken för felaktiga slutsatser alltid har funnits och att det är en risk som polisen hela tiden varit medveten om. Vidare är en träff i ett DNA-register bara en indikation och den måste därför följas upp med annan bevisning. DNA-bevisning skiljer sig således inte från annan bevisning i detta avseende och bör därför inte heller ge upphov till nya problem. Han framhöll även att svårigheten att lång tid passerat måste vägas in av domare och andra beslutsfattare och att dessa då måste vara skeptiska till bevisningen men han menar också att rättsväsendets rutiner kan hantera denna problematik.¹⁷² Lagers argumentation baseras således på att DNA-bevisning hanteras på samma sätt som annan bevisning och därför inte blir problematisk. Inte heller Edqvist tror att DNA-bevisningen kan komma att bli ett problem för rättssäkerheten, en åsikt som han till stor del baserar på att de som arbetar med olika aspekter av DNA alla är experter inom sitt område och att risken för att någon då felaktigt döms till ansvar är minimal.¹⁷³

De åklagare vi varit i kontakt med har haft en delvis annan inställning, något som vi menar antagligen beror på den kontext de arbetar i. Kristina Ehrenborg-Staffas, kammaråklagare i Göteborg, lyfter fram att hon som åklagare får arbeta med den bevisning som finns i fallet. För att kunna utesluta alternativa gärningsmän arbetar hon med tidpunkter och kopplar samman bevisningen för att återskapa händelseförloppet. Enbart DNA-spår från en person är då inte tillräckligt för att bevisa att denne är gärningsman, detta eftersom det kan finnas andra anledningar till att personens DNA finns på platsen. Det krävs istället en bred bevisning. DNA-bevisningen är dock vanligt förekommande idag och Ehrenborg-Staffas menar att hon använder den oerhört mycket mer nu än tidigare, uppskattningsvis i hälften av alla fall¹⁷⁴. Detta ändrar dock inte det faktum att även annan, kompletterande bevisning krävs för att förklara varför DNA-spåret finns på brottsplatsen.¹⁷⁵ Bolin och Hansson delar Ehrenborg-Staffas uppfattning och menar att det inte finns någon risk att man i brottsutredningen förlitar sig i alltför stor utsträckning på DNA-bevisning eftersom även annan bevisning ska vägas in. De påpekar också att domstolarna ibland väljer att ogilla trots att det finns DNA-bevisning. Däremot ser de förekomsten av DNA-spår på brottsplatsen som en pedagogisk fördel eftersom vederbörande då måste förklara varför dennes DNA finns på platsen. Bolin och Hansson framhåller även att DNA ofta kan utgöra ”den första vägen in” och att det därigenom kan bli en ledtråd till hur utredningen bör gå vidare.¹⁷⁶ Från åklagarhåll anses DNA-bevisningen således inte hota rättssäkerheten främst på den grunden att enbart DNA-bevisning inte är tillräcklig för att fälla någon utan det krävs kompletterande bevisning.

¹⁷² Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

¹⁷³ Intervju med Edqvist – Rikskriminalpolisen.

¹⁷⁴ Siffran omfattar förutom dödligt våld också narkotikabrott och sexualbrott.

¹⁷⁵ Intervju med Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare.

¹⁷⁶ Intervju med Bolin och Hansson – Utvecklingscentrum.

Även från försvararhåll har liknande åsikter framförts. Hans Gaestadius, försvarsadvokat inom brottmål, framhåller att enbart DNA-bevisning sällan, eller aldrig, räcker för att domstolen ska finna det ställt utom rimligt tvivel att en gärning begåtts. Han betonar även att bevisbördan ligger på åklagaren och eftersom endast DNA-bevis oftast inte räcker till en fällande dom finns det således ingen risk att rättssäkerheten åsidosätts.¹⁷⁷

Den som starkast betonat rättssäkerheten är Dahlgren som arbetar som domare. Han var oerhört tydlig med att det är höga beviskrav som ställs och att enbart DNA-bevisning inte räcker för att döma någon till ansvar. DNA-bevisningen kan förvisso placera en person på platsen men därifrån är steget stort till att anse att denna person även är gärningsman. I de fall som det saknas viss bevisning skapas osäkerhet i bevisföringen och detta faller tillbaka på åklagaren. När det gäller gamla brott bildas sådana osäkerhetsluckor per automatik eftersom vittnen exempelvis dör eller att bevisning inte finns tillgänglig. Dessa luckor kan medföra att bevisningen inte når upp till beviskravet utom rimligt tvivel. Dahlgren menar således att beviskraven är höga och i de fall som det saknas bevisning faller detta tillbaka på åklagaren, och inte på den misstänkte, varför det inte finns någon risk att rättssäkerheten blir lidande.¹⁷⁸

Även om enigheten är total i den övergripande frågan skiljer sig åsikterna åt på detaljplanet. Polisen menar att DNA-bevisning ska hanteras som annan bevisning och att man är van att arbeta med olika typer av bevisning och hantera detta på ett rättsäkert sätt. Åklagare och försvarare fokuserar däremot på att enbart DNA-bevisning inte räcker för en fällande dom och att det därför inte finns någon problematik ur rättssäkerhetskänslor. Domarens sätt att resonera ligger förhållandevis nära åklagare och försvarare men är mer bevisteoretiskt inriktat. Oavsett vilket argument som tas som utgångspunkt är det dock tydligt att det inom den praktiska världen inte anses vara ett riskmoment att DNA blir ett allt mer vanligt förekommande bevismedel.

6.3.4 Analys avseende rättssäkerheten

Den slutsats som kan dras i denna del är enligt vår mening uppenbar. Såväl avgörandet NJA 2003 s 591 som deltagande praktikers uttalanden ger stöd åt att DNA endast används som bevisning i kombination med annan bevisning och att det därför inte utgör en rättsäkerhetsrisk att användningen av DNA-bevisning ökar. Vi menar att detta är ett klokt resonemang. Det finns idag en oerhörd potential inom DNA-tekniken och med stor sannolikhet kommer vi att kunna se en fortsatt utveckling de kommande åren. Denna potential bör tas tillvara. Samtidigt är det enligt vår mening centralt att inte släppa kravet på rättssäkerhet i en vilja att klara upp allt fler brott.

¹⁷⁷ Intervju med Gaestadius – Försvarare.

¹⁷⁸ Intervju med Dahlgren – Lagman.

Utgångspunkten måste därför även framöver vara att beviskravet utom rimligt tvivel ska vara uppfyllt och att rätten i de fall det finns tvivel ska fria och inte fälla.

En faktor som vi dock menar måste hållas i åtanke är att DNA-bevisning, precis på samma sätt som vittnen, kan ha olika stort bevisvärde. Det är en avsevärd skillnad i bevisvärde mellan den sperma som hittas i någons slida efter en våldtäkt och den cigarettfimp, med spår av DNA, som återfinns på ett torg efter att någon snattat i kiosken vid samma torg. Detta måste rimligen återspeglas i bevisvärderingen och all DNA-bevisning kan därför inte behandlas som en massa med samma värde. Utgångspunkten måste dock vara, vilken den också är, att det krävs någon ytterligare bevisning utöver DNA-bevisningen. Användningen av DNA-bevisning är således, enligt vår mening, rättssäker.

6.4 Analys avseende DNA som bevismedel

Som visats i detta kapitel har ny lagreglering öppnat upp för ett mer effektivt användande av DNA, samtidigt som utvecklingen av DNA-tekniken har medfört att bevisformen kan användas oftare. Enligt vad som framkommit från praktiker är bevisformen också rättssäker och Högsta domstolen har tillerkänt den stort bevisvärde. Till detta kommer att registren är effektiva och i vissa fall även ger träff på äldre brott. Hittills är det således i stort sett idel fördelar och DNA kan med rätta sägas vara ett bra bevismedel. Även om det inte fungerar som ensam bevisning förstärker det bevisläget och det kan också ge ledtrådar om hur den fortsatta utredningen bör beivras. Läget blir dock aningen mer problematiskt när DNA-tekniken ska tillämpas på äldre brott. Faktorer som tid, arbetsmetod, bristande utredningsmaterial och så vidare måste då beaktas. Frågan är vilket genomsnitt utvecklingen kring DNA egentligen får för dessa brott. Vi återkommer till denna fråga under avsnitt 8.

7. Insatser för uppklarande av gamla brott

Sedan år 1990 har antalet fall av dödligt våld i Sverige varit kring 100 stycken per år och siffrorna för år 2009 följer detta mönster med 93 stycken brott avseende dödligt våld.¹⁷⁹ Av dessa klaras ungefär åttio procent upp.¹⁸⁰ Det innebär att det i snitt är tjugo stycken nya fall per år som kommer att beröras av de nya preskriptionsreglerna. Kriminalkanal.se sammanställde den 25 februari 2009 en lista över alla ouppklarade fall av dödligt våld mellan den 1 juli 1985 och dagen för publicering. Enligt denna lista fanns det just då 356 stycken olösta mordfall i Sverige.¹⁸¹ Till dessa kommer de fall av dödligt våld som begåtts mellan den 25 februari 2009 och införandet av den ändrade preskriptionstiden den 1 juli 2010. Totalt är det således uppskattningsvis runt 400 stycken ouppklarade fall av dödligt våld som nu inte kommer att preskriberas och i detta avsnitt ska vi redogöra för den huvudsakliga insatsen som gjorts för att lösa dessa brott.

7.1 Kalla fall-grupper

I Sverige har det inrättats särskilda arbetsgrupper som arbetar med ouppklarade fall av dödligt våld. När utredningen i departementet gjordes under år 2006 fanns tre sådana grupper placerade i Göteborg, Malmö och Stockholm.¹⁸² Kalla fall-grupper finns nu vid fem olika polismyndigheter i landet: Skåne, Stockholm, Södermanland, Västmanland och Västra Götaland.¹⁸³

Kalla fall-grupperna går igenom de gamla fallen för att se om det finns någonting som kan användas för att gå vidare i utredningen. I detta arbete ligger att se om det finns några spår som kan sändas till SKL för analys. Tack vare den utveckling som skett inom DNA-tekniken de senaste åren är det idag möjligt att få fram en DNA-profil från spår som tidigare varit omöjliga att analysera. Ett vanligt problem är dock att material har slängts eller förkommit på andra sätt, till exempel i samband med att myndigheterna har bytt lokaler.¹⁸⁴ Något som inte är lika vanligt men likväl kan inträffa är att proverna kan ha kontaminerats tidigare i processen.¹⁸⁵

När promemorian skrevs år 2006/2007 hade Stockholmsgruppen klarat upp ett fall, Malmögruppen arbetade med två fall där det fanns personer som varit häktade medan Göteborgsgruppen ännu inte hade klarat upp något fall.¹⁸⁶ Kalla fall-grupperna har bevisligen inte uppnått några slående resultat men Lager vid Göteborgsgruppen framhåller att det finns flera målsättningar i deras arbete. Det första målet är natur-

¹⁷⁹ Brottsförebyggande rådet, *Anmälda brott slutlig statistik för år 2009*, s 9 f, www.bra.se.

¹⁸⁰ Ds 2007:1, s 108.

¹⁸¹ Stambro, *Olösta mord – hela listan*, www.kriminalkanal.se.

¹⁸² Ds 2007:1, s 107.

¹⁸³ Örstadius, *Mordgruppen blev ett fiasko*, www.dn.se.

¹⁸⁴ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen, jfr Ds 2007:1, s 107.

¹⁸⁵ Ds 2007:1, s 107.

¹⁸⁶ Ds 2007:1, s 108.

ligtvis att klara upp brottet, något de dessvärre ännu inte lyckats med i Göteborg. Det är dock inte det enda de jobbar med utan i deras arbete ligger även att skapa förtroende och trygghet genom att visa att polisen verkligen försöker klara upp brotten. Allt gruppens arbete sker i kontakt med de anhöriga och ofta förstår de anhöriga att det inte är möjligt att klara upp alla fall. Kalla fall-grupperna är även ett sätt för de olika polismyndigheterna att kvalitetssäkra och befästa sin professionalitet genom att gå igenom allt material igen för att kontrollera att ingenting har slarvats med. Grupperna arbetar även för att skapa bättre samordningssystem för bevisning och ge de andra kollegorna insikt i hur polisen bör arbeta för att brott ska kunna klaras upp längre fram om det inte skulle lösas på en gång.¹⁸⁷

De poliser som intervjuades i samband med författandet av promemorian, varav en av dessa var Lager, berättade att gamla brott är svårutredda då förutsättningarna för att klara upp brott minskar ju längre tiden går. Gällande vittnen bleknar minnen med tiden och det kan även inträffa att vittnen hinner avlida innan fallet prövas. Då det dessutom är hög dödlighet bland gärningsmän till grova brott kan det även vara så att gärningsmannen är avliden när fallet ska prövas.¹⁸⁸ Det är även viktigt att det första utredningsarbetet när fallet var färskt har genomförts ordentligt för att det ska vara möjligt att klara upp brott då lång tid har förflutit. Lager poängterar att saker sparades på ett annorlunda sätt förr då polisen hade andra referenser att gå efter. I många av de ärenden som Lager går igenom har han sett att blodet eller det blodiga föremålet slängts bort efter att SKL gjort en analys. Om sakerna hade sparats hade det idag sannolikt varit möjligt att få fram en DNA-profil på gärningsmannen.¹⁸⁹ Det finns således en mängd olika omständigheter som ligger utanför kalla fall-gruppens kontroll men som påverkar deras arbete.

Kalla fall-grupperna har, som angavs ovan, inte lyckats lösa speciellt många av de gamla fall som finns och framförallt Stockholmsgruppen har utsatts för kritik att de inte arbetar med vad de borde. Kriminalinspektör Eiler Augustsson, som tidigare var chef för kalla fall-gruppen i Stockholm, bekräftade för Dagens Nyheter i maj 2010 att de i princip inte jobbat med de kalla fallen någonting de senaste ett och ett halvt åren. Gruppen hade, på grund av dåliga resurser i övrigt, fått jobba med nyligen begångna brott istället.¹⁹⁰ Lager framhåller däremot att kalla fall-gruppen i Göteborg har fått fokusera på de gamla brotten och endast ett fåtal gånger varit tvungna att hjälpa kollegor med andra uppgifter.¹⁹¹ Trots att resultaten i Göteborg inte varit slående vad avser den brottslösande verksamheten för kalla fall-gruppen menar vi att de

¹⁸⁷ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

¹⁸⁸ Ds 2007:1, s 108, samt intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

¹⁸⁹ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

¹⁹⁰ Örstadius, *Mordgruppen blev ett fiasko*, www.dn.se.

¹⁹¹ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

fyller en viktig funktion och att det är viktigt att de grupper som är tillsatta att undersöka de gamla fallen av dödligt våld också får möjlighet att göra det och inte ses som en resurs som kan användas på andra områden. Givetvis är det också viktigt att klara upp nyss begångna brott men den specialkompetens som ofta finns i dessa grupper kan spela en avgörande roll i gamla fall. Det bör även observeras att det blir svårare och svårare att klara upp brott ju längre tid som går. I promemorian framhålls att det inte finns något brott i Sverige innefattande dödligt våld som klarats upp i så kallad polisiär mening efter 30-40 år.¹⁹² Vi menar att detta talar för att det är viktigt att lägga fokus på brott som inträffat även för lite längre tid sedan och försöka lösa dem eftersom chanserna blir mindre ju längre tid som går. I detta arbete är kalla fall-grupperna enligt vår mening en viktig kugge.

7.2 Kalla fall som har utretts

För att få en inblick i vilka faktorer som i praktiken får betydelse vid uppklarande av gamla fall menar vi att det är centralt att närmare granska de fall av dödligt våld där åtal väckts efter lång tid. Nedan följer därför en redogörelse för en handfull av dessa fall.

7.2.1 Fallet Helén och Jannica

Måndagen den 20 mars 1989 försvann 10 åriga Helén från Hörby och efter ett omfattande spaningspådrag hittas hennes kropp sex dagar senare. Kroppen hittades i ett stenparti inlindad i svarta sopsäckar omlindade med brun tejp varpå hund- och kathår hittades. Obduktionen visade att Helén hade utsatts för sexuellt våld och avlidit av slag mot huvudet och strypning. Vid obduktionen hittades även spermier i flickans slida. Ett knappt halvår senare, tidigt på morgonen den 4 augusti 1989, hittades Jannica, 26 år, död på vägen mellan Hässleholm och Hörja. Vid brottsplatsundersökningen framkom det att hon flyttats till fyndplatsen efter att hon dött och obduktionen visade att hon avlidit av kraftigt våld mot huvudet. På hennes kropp hittades hund- och kathår samt att det fanns enstaka sädesceller i hennes slida.¹⁹³

Varken från spermierna som hittats i Helén eller Jannica kunde SKL år 1989 få fram gärningsmannens DNA-profil men proverna förvarades i djupfryst form hos SKL. Djurhåren som hittades i samband med de båda avlidna analyserades dock och jämförelsen talade för att det fanns ett samband mellan de båda brotten. Med anledning av att två personer var häktade för mordet på Helén gjordes år 2002 ett nytt analysförsök av sperman. Med hjälp av ny teknik kunde ett antal spermier isoleras och dessa skickades för analys till Forensic Science Service i Birmingham där en DNA-profil togs fram. Polisen kunde då avskrivna de två misstänkta. Våren 2004 ombads omkring trettio män att frivilligt lämna ett salivprov för DNA-analys och i juni sam-

¹⁹² Ds 2007:1, s 97.

¹⁹³ Lunds tingsrätts dom den 6 april 2005 i mål B 2592-04.

ma år meddelade SKL att ett av de tagna proverna överensstämde med den DNA-profil som tagits fram från sperman som hittats i Helén.¹⁹⁴

Den 26 juni 2004 häktades Ulf på sannolika skäl misstänkt för mordet på Helén. Med anledning av detta gjordes den 29 juni 2004 en teknisk undersökning av en sommarstuga i Bokeslund som tidigare varit i Ulfs ägo. Både under golvlist samt tröskel hittades blod och dessa skickades till SKL för analys. SKL kom fram till att det kunde hållas för visst¹⁹⁵ att en del av blodet kom från Jannica samt att det kunde uteslutas att blodet kom från Helén. Den 5 augusti 2004 häktas därför Ulf på sannolika skäl misstänkt även för mordet på Jannica.¹⁹⁶

I november 2004 väcktes åtal och under huvudförhandlingen framkom även annan teknisk bevisning utöver DNA-bevisen. Till exempel att Ulf genom bankomatuttag visats befinna sig på vissa aktuella platser och ett SIM-kort som använts för att ringa en kriminalkommissarie. Ulf dömdes den 6 april 2005 av Lunds tingsrätt till livstids fängelse för mord, människorov och grov våldtäkt på Helén och för mord på Jannica.¹⁹⁷ Hovrätten fastställde tingsrättens dom i skuldfrågan men ändrade påföljden till rättspsykiatrisk vård.¹⁹⁸

7.2.2 Fallet Gösta

Gösta, 79 år, hittades på kvällen måndagen den 9 juni 1986 mördad i sitt hem i Eslov. När Gösta hittades hade han blivit slagen med flera slag mot huvudet, troligtvis med en ljuslykta av glas, och en telefonsladd hade dragits åt kring hans hals. Dessutom var både hans nycklar och plånbok borta och hans bakficka var vänd ut och in. Trots att Gösta bara rökte cigarr eller cigarill hittade polisen fyra cigarettfimpar i vardagsrummet. På kopplingsdosan som suttit ihop med telefonsladden hittades ett avtryck med papillarlinjer. Polisen trodde då att det var papillarlinjer från ett fingeravtryck. Polisen kunde inte få fram någon avgörande information med hjälp av detta men spår fotografiet på kopplingsdosan samt ljuslyktan sparades.¹⁹⁹ Kanske i väntan på att den tekniska utredningstekniken skulle gå framåt.

I augusti 2009 gjordes en sökning på avtrycket av papillarlinjerna från kopplingsdosan. När de söktes som en del av en handflata fick de en träff i registret och i april 2010 greps en 67-årig man misstänkt för mordet på Gösta. Under vintern år 1987 hade den tilltalade dömts för bedrägeri och försök till bedrägeri mot sexköpare under tiden 13 juli - 5 okt 1986 och det var i samband med denna utredning som avtryck av

¹⁹⁴ Lunds tingsrätts dom den 6 april 2005 i mål B 2592-04.

¹⁹⁵ Se not 161.

¹⁹⁶ Lunds tingsrätts dom den 6 april 2005 i mål B 2592-04.

¹⁹⁷ Lunds tingsrätts dom den 6 april 2005 i mål B 2592-04.

¹⁹⁸ Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 5 juli 2005 i mål B 1018-05.

¹⁹⁹ Lunds tingsrätts dom den 25 oktober 2010 i mål B 2056-10.

den tilltalades handflator gjordes och arkiverades. Såväl tekniska roteln vid Malmöpolisen som SKL var eniga om att det var den tilltalades handavtryck som man funnit på kopplingsdosan.²⁰⁰

Åtal väcktes den 7 oktober 2010 och tingsrätten avkunnade dom den 25 oktober 2010 och kom där fram till att det var bevisat att det våld som Gösta utsattes för orsakat hans död. De fann det också bevisat att det var den tilltalades handavtryck som fanns på kopplingsdosan och att detta avtryck var färskt när det penslades fram av polisen samt att det avsattes i samband med att den tilltalade lossade telefonkontakten från kopplingsdosan. Att den tilltalade agerat på ovanstående sätt gjorde att tingsrätten fann det ställt utom rimligt tvivel att han berövat Gösta livet och de dömde honom därför till tio års fängelse.²⁰¹

Det fanns ingenting i 67-åringens nuvarande liv som visade på problem. Han hade inga kända missbruk, inga skulder hos kronofogden och ingenting i kriminalregistret. Han bodde i en villa i Småland och drev flera bolag som gick med vinst, 2008 taxerade han för 609 000 kronor och hans företag hade gjort honom till något av en profil i bygden.²⁰² Han är gift och har två barn från ett tidigare äktenskap. Tidningen Skånskan anger att han i samtal kring häktningen har uttryckt oro för hur hans hustru kommer att bemötas och han var även orolig över hur det kommer att gå för hans företag då det kommer fram att han är misstänkt för mordet på Gösta.²⁰³

7.2.3 Fallet Åke

Åke knivmördades den 1 september 1994. Trots att polisen direkt vid händelsen säkrade blodspår från en misstänkt gärningsman fanns det ingen att knyta till brottet förrän efter drygt åtta år då polisen fick ett tips om en person som kunde misstänkas för brottet.²⁰⁴ Genom DNA analys kunde den misstänkte knytas till mordet och han erkände även att det var han som utdelat knivhuggen. I maj 2003, nästan nio år efter gärningen, dömdes mannen till sex års fängelse för dråp.²⁰⁵

7.2.4 Fallet Julia

Det är inte alla gamla brott som efter det att åtal väckts faktiskt leder till att de misstänkta också döms för brottet. I slutet på 1998 hittades 18-åriga Julia grovt misshandlad i en trädgård i Höganäs och hon avled senare. Efter att polisen fått in ett tips om ett par blodiga byxor väcktes i oktober 2006, nästan åtta år efter gärningen, åtal mot

²⁰⁰ Lunds tingsrätts dom den 25 oktober 2010 i mål B 2056-10.

²⁰¹ Lunds tingsrätts dom den 25 oktober 2010 i mål B 2056-10.

²⁰² Barkman, *Till rätten för mord – efter 24 år*, www.sydsvenskan.se.

²⁰³ Andersson, *Mordmisstänkt omhäktad för mord på 79-åring*, www.skanskan.se.

²⁰⁴ Ds 2007:1, s 110.

²⁰⁵ Stockholms tingsrätts dom den 15 maj 2003 i mål B2540-03.

två män som båda utpekade den andre som gärningsman.²⁰⁶ Eftersom domstolen inte kunde avgöra vem som utfört gärningen var det en enhällig domstol som meddelade att ingen kan dömas för mord enbart på den andres uppgifter och därför ogillade åtalet.²⁰⁷

7.2.5 Fallet Erik-Axel

Inte heller för dödsskjutningen på Erik-Axel i Växjö den 31 mars 1992 har någon dömts. Drygt fjorton år efter mordet, i november 2006, häktades en man på sannolika skäl misstänkt för mordet efter att hans flickvän vid tiden för gärningen kontaktat polisen och angett honom som gärningsman. Tingsrätten och även hovrätten ansåg att det var klarlagt att den misstänkte vid tiden för mordet hade lånat en pistol av samma modell som mordvapnet. Det fanns även, för den misstänkte, besvärande uppgifter att han för tre tidigare flickvänner antytt att han dödat en annan människa. Det fanns dock ingen teknisk bevisning som band honom vid gärningen och varken tingsrätten eller hovrätten ansåg att det var bevisat att det var den misstänkte som faktiskt sköt Erik-Axel. Växjö tingsrätt ogillade åtalet och Göta hovrätt fastställde tingsrättens domslut.²⁰⁸

7.3 Analys avseende uppklarande av gamla brott

Ingen av de vi intervjuat tror att alla de brott som nu är ouppklarade kommer att klaras upp. Lager hade till exempel varit glad om de hade klarat upp ett enda brott och han tror att uppklarande av två eller tre av de 60 stycken fall som de har på sitt bord just nu kan vara en realistisk tanke. Om förhoppningarna är större tror han att det finns det risk för besvikelse och han framhåller också att man ska ha i åtanke att kollegor har lagt ner mycket energi på att utreda brotten redan när de var färska.²⁰⁹ Ehrenborg-Staffas vill inte spekulera i hur många av de gamla fallen som kan vara möjliga att lösa men påpekar även hon att mord och dråp är brott som är svårutredda redan när de sker.²¹⁰

Även om det finns små chanser att lyckas lösa gamla brott är ovanstående rättsfall exempel på att det faktiskt är möjligt. En stor anledning till att gamla fall kan vara möjliga att klara upp är den teknikutveckling som sker hela tiden. Trots att Ehrenborg-Staffas inte vågar spekulera i hur många gamla fall som kan lösas, framhåller hon att det kan hittas nya metoder som gör det möjligt att lösa gamla brott i framtiden.²¹¹ I fallet med Helén och Jannica hittades direkt efter brotten spår efter gärningsmannen men det var först efter femton år som det var möjligt att få fram en

²⁰⁶ Thunberg, *Två åtalade för mordet på Julia Olteanu*, www.hd.se.

²⁰⁷ Helsingborgs tingsrätts dom den 21 december 2006 i mål B 2417-06, jfr även Ds 2007:1, s 111.

²⁰⁸ Växjö tingsrätts dom den 30 mars 2007 i mål B 2904-06 samt Göta hovrätts dom den 5 oktober 2007 i mål B 1170-07.

²⁰⁹ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

²¹⁰ Intervju med Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare.

²¹¹ Intervju med Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare.

DNA-profil. I dessa fall användes dock DNA-bevisningen inte bara för att knyta den misstänkte gärningsmannen till brotten utan det var med hjälp av DNA-profilen också möjligt att avskriva två misstänkta som satt häktade för mordet på Helén. Vi anser att detta tydligt visar på nyttan av att DNA-tekniken finns och kan användas. Inte bara för att det är viktigt för att hitta den skyldige utan för att det är minst lika viktigt att kunna fria personer som varit misstänkta tidigare.

I tre av fallen ovan, Erik-Axel, Julia och Åke, var det tips från andra personer som ledde polisen på spåret. Gällande mordet på Åke dömdes den utpekade för mord medan åtalen med avseende på morderna på Erik-Axel och Julia ogillades. Trots att endast det ena fallet ledde till en fällande dom och således ett uppklarande visar det på att saker händer inom oss människor allt efter tiden går. Ibland är lösningen att förhållanden tar slut och det inte längre finns ett känslomässigt intresse av att skydda en person som begått brott. Även samvetet hos någon kan göra sig påmint vilket leder till att denne ger sig till känna och ger polisen ett avgörande tips och att de på grund av detta kan klara upp ett brott efter lång tid.

Även om polisen får in tips är det inte alltid möjligt att efter mycket lång tid hitta bevisning som styrker misstänkarna. Detta var scenariot gällande mordet på Erik-Axel. Det hade i det fallet gått drygt fjorton år mellan händelsen och åtalet. Det var svårt för vittnena att minnas exakt vad som hade hänt så lång tid tillbaka och inte heller det misstänkta mordvapnet fanns vid tiden för rättegången kvar för undersökning. Dahlgren framhåller att det är fullt förståeligt att vittnen glömmer vad de sagt under tidigare förhör men att beviskravet naturligtvis är lika högt oavsett om det är ett nytt eller gammalt mord som prövas. Åklagare eller försvarare får i många fall läsa upp från förhørsprotokollet men Dahlgren menar att man som domare är väldigt försiktig med sådana uppgifter, speciellt om det är ett gammalt förhör, eftersom ett polisförhör inte ger en lika nyanserad prövning som ett förhör inför domstol.²¹² I sitt arbete har Lager lärt sig att det nästan inte är någon idé att prata med gamla vittnen igen. Även om han läser upp vad vittnena sagt i ett tidigare förhör kan de inte minnas vad de sagt.²¹³ Ehrenborg-Staffas instämmer i detta och hon tror inte att det finns mycket att hämta hos vittnen efter uppemot trettio år då det är svårt att komma ihåg händelser över denna långa tidsperiod.²¹⁴ Eftersom Gaestadius arbetar som försvarare ligger inte ansvaret för att hitta bevisning på hans bord, men han poängterar att det ligger i sakens natur att det blir svårare att få fram bevis då lång tid förflutit.²¹⁵

²¹² Intervju med Dahlgren – Lagman.

²¹³ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

²¹⁴ Intervju med Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare.

²¹⁵ Intervju med Gaestadius – Försvarare.

Fallet med mordet på Gösta har prövats i Lunds tingsrätt där den tilltalade dömdes till tio års fängelse för mord. Den tilltalade har därmed under tjugofyra år levt som en vanlig Svensson med fru, barn och villa. Han har, så vitt vi vet, varit en laglydig medborgare som bidragit till samhället och tagit hand om sin familj. Frågor om lämpligheten av att döma denne person till ett långt fängelsestraff uppstår då dels med tanke på den tilltalades ålder men även på grund av den mycket långa tid som passerat sedan brottet begicks. Fallet visar också på ett mycket tydligt sätt att gammal bevisning inte alltid finns kvar i de gamla fallen, endast spår fotografiet på koppingsdosan samt ljuslyktan sparades men själva föremålen är borta. Tillägg ska att vid tiden för uppsatsens färdigställande hade tiden för överklagan ej gått ut och det kan inte anses osannolikt att domen kommer att överklagas.

8. Att lösa gamla brott

I de tidigare avsnitten i denna avdelning är det främst DNA-bevisningens betydelse som poängterats. Även om detta är den mest centrala bevisningen i många av de ouppklarade fallen finns det även annan bevisning som kan vara av intresse och som kan bidra till att brottet får sin lösning även efter lång tid. Inte bara den faktiska bevisningen som finns att tillgå utan också hur polisen arbetar med en utredning och hur de hanterar utredningsmaterialet får betydelse om de gamla brotten kan klaras upp. Dessa aspekter behandlas i följande avsnitt.

8.1 En allmän reflektion om lösande av gamla brott

8.1.1 Inriktning: Bevisning

I de brott som begåtts nyligen har vittnen normalt sett en framträdande roll och är vanligt förekommande. Vad gäller äldre brott blir deras roll lite annorlunda. Vittnen glömmar med tiden och när ett tjugotal år passerat sedan gärningen har minnet många gånger bleknat.²¹⁶ Till detta kommer att vittnet inte alltid har bevittnat ett mord eller dråp utan kanske ska höras om mer perifera delar av händelseförloppet. Det krävs då ingen större slutledningsförmåga för att inse att det kan vara oerhört svårt att minnas om man sett en man i röd mössa gå in på Hemköp för trettio år sedan.²¹⁷ Denna problematik, som helt orsakas av den tid som löpt mellan tillfällena, medför att man i kalla fall-gruppen anser att det knappt är någon idé att prata med vittnen tjugo år efter att brottet begicks utan istället väljer att använda sig av de utsagor som togs upp vid förhör i samband med gärningen.²¹⁸ Tillvägagångssättet är dock inte helt problemfritt eftersom ett polisförhör i rättens ögon inte är fullt lika nyanserat som ett förhör inför rätten och därför medför att bevisvärderingen kan påverkas.²¹⁹ Att få fram kompletterande vittnesuppgifter ett flertal år efter brottet kan således utgöra en väldigt svår arbetsuppgift och kan enligt vår mening troligen också leda till problem för främst åklagaren, eftersom det är denne som har bevisbördan.²²⁰ Visst finns det fall där det dåliga samvetet gör sig påmint hos gärningsmannen även om de torde vara förhållandevis få. I dessa fall bör dock poängteras att inte endast ett erkännande kan ligga till grund för fällande dom i ett svårare mål, där mord och dråp hamnar, utan erkännandet måste även ha förankring i övrigt utredningsmaterial.²²¹ Som huvudregel får sägas att det är svårare att utreda brott ju längre tid som går, framförallt vad gäller vittnen. Denna typ av bevisning är således av underordnad betydelse vad gäller gamla brott.

²¹⁶ Intervju med Dahlgren – Lagman och Lager – Kalla fall-gruppen.

²¹⁷ Intervju med Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare.

²¹⁸ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

²¹⁹ Intervju med Dahlgren – Lagman.

²²⁰ Ekelöf, Boman, s 113.

²²¹ Intervju med Dahlgren – Lagman.

Utöver vittnes- och DNA-bevisning finns annan teknisk bevisning som kan vara av betydelse. Vid lösandet av nyligen begångna brott kan tekniska produkter som datorer och mobiltelefoner utgöra alternativ bevisning och till exempel bidra med information om under vilken mast en viss mobiltelefon öppnat.²²² Vi menar att denna utveckling kan vara till stor nytta vad gäller nyligen begångna brott men att den är av mindre betydelse för brott som begicks för många år sedan. Om vi använder fallet Gösta som exempel saknas där bevisning i form av loggar över datatrafik och telefonanvändning.²²³ Eftersom brottet begicks år 1986 har detta till stor del en naturlig förklaring i att tekniken ännu inte var utvecklad men även om perspektivet vänds framåt ses en liknande problematik. Ehrenborg-Staffas framhåller nämligen att teknisk bevisning av denna typ inte sparas under speciellt lång tid. Skulle ett mord begås idag skulle det således inte vara möjligt att om trettio år försöka begära ut geografiska positioner för en mobiltelefon som befunnit sig i närheten av brottsplatsen. Annan teknisk bevisning som då kan vara av större betydelse är exempelvis fingeravtryck och fiberundersökningar.²²⁴ För att återvända till fallet Gösta kan det konstateras att åklagaren i detta fall åberopat en mängd olika dokument gällande det relevanta handavtrycket.²²⁵ Sammantaget kan således konstateras att utöver DNA-bevisning finns det även annan bevisning som kan få betydelse i en rättegång. När det gäller gamla fall är det dock främst genombrott på DNA-fronten som leder till att en gärningsman kan kopplas till händelsen.²²⁶

8.1.2 Inriktning: Polisens arbete

Framförallt den inledande utredningen av ett brott har lyfts fram som en faktor huruvida ett brott kan komma att lösas efter lång tid. Såväl Hansson som Bolin menar att bra genomförda förstahandsåtgärder ökar chansen att senare klara upp brottet och lägger bland dessa initiala åtgärder in säkring och lagring av spår.²²⁷ Enligt vår mening är detta resonemang centralt eftersom användning av nyare DNA-teknik förutsätter att bevis finns sparade på ett korrekt sätt. Detta nyckelområde ligger dessvärre nära det problemområde som framhävs i promemorian och som även Lager lyfter fram. För ett tjugotal år sedan var det ingen som anade vad dagens teknik skulle kunna åstadkomma utan bevisningen hanterades utifrån de referensramar som då fanns. Som exempel kan nämnas att blod tidigare enbart kunde användas för att bestämma blodgrupp och att bevisföremålet därför inte sparades efter det att blodgrupp hade konstaterats. Hade dessa föremål sparats istället för att kastas bort hade det idag sannolikt varit möjligt att identifiera gärningsmannen.²²⁸ Det finns således ett pro-

²²² Intervju med Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare.

²²³ Aktbilaga 48 i mål B 2056-10 vid Lunds tingsrätt (ansökan om stämning).

²²⁴ Intervju med Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare.

²²⁵ Aktbilaga 48 i mål B 2056-10 vid Lunds tingsrätt (ansökan om stämning).

²²⁶ Ds 2007:1, s 145.

²²⁷ Intervju med Bolin och Hansson – Utvecklingscentrum.

²²⁸ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen, jfr även Ds 2007:1, s 105.

blem i att allt relevant material inte finns sparad och detta kommer enligt vår mening i hög utsträckning att påverka uppklarandet av gamla brott. Lager framhöll vidare att det i en del av de fall som han arbetat med brutit i underlaget till följd av att föremål kastats eller slarvats bort. Det har även förekommit att föremål förpackats på ett felaktigt sätt och att DNA-spåren därför brutits ner och inte kunnat analyseras. Han poängterar dock att det även finns vissa fall där allt relevant material har sparats men där brotten ändå inte har klarats upp.²²⁹

Det tas idag fram rutiner inom polisen för att komma till rätta med de problem som pekats ut ovan och poliser informeras även om hur de bör gå till väga under en brottsutredning för att det ska vara möjligt att komma tillbaka till den och klara upp brottet senare.²³⁰ Det finns viss problematik i att det idag inte går att förutse hur tekniken kommer att se ut tio år framåt i tiden. I den utredning som gjordes inför förändringen av preskriptionsregleringen uppgav dock poliser att de i framtiden kommer att ha större nytta av DNA-tekniken.²³¹ Denna ståndpunkt synes enligt vår mening vara väl underbyggd då det, som det även framkommer i promemorian, idag tillvaratas och sparas fler spår än tidigare.²³² Även om vi inte kan förutse var tekniken kommer att befinna sig om tio år finns det således en helt annan medvetenhet idag och detta talar enligt vår mening för att uppklarandet av gamla brott i framtiden kommer att bli bättre. Ett varningens finger ska höjas för den tendens som uppmärksammas i promemorian, nämligen att poliser kritiserats för att ägna allt för mycket tid åt att söka efter DNA-spår på brottsplatsen och att detta skett på bekostnad av övrigt utredningsarbete.²³³ Denna tendens ska dock inte överdrivas. Ingen av de praktiker vi pratade med uttryckte någon oro för att fokuseringen på DNA skulle bli för stor²³⁴ utan denna typ av bevisning verkar istället fungera i bra samspel med övrig bevisning.

8.2 Analys avseende hur många brott som kan komma att lösas

I promemorian lyfts fram att det är ovanligt att åtal väcks för gärningar som begåtts för mer än femton år sedan, detta trots att förnyade tekniker möjliggör uppklarande av äldre brott.²³⁵ Mordet på Gösta som togs upp till prövning efter tjugofyra år är ett av de ytterst få undantag som finns.²³⁶ Att gamla fall av dödligt våld tas upp till prövning är ovanligt bekräftas också av de praktiker vi intervjuat. Med undantag för

²²⁹ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

²³⁰ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

²³¹ Ds 2007:1, s 105.

²³² Ds 2007:1, s 106.

²³³ Ds 2007:1, s 136.

²³⁴ Intervju med Bolin och Hansson – Utvecklingscentrum, Dahlgren – Lagman, Edqvist – Rikskriminalpolisen, Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare, Gaestadius – Försvare och Lager – Kalla fall-gruppen.

²³⁵ Ds 2007:1, s 134.

²³⁶ Jfr avsnitt 7.2.

Lager, som arbetar med gamla fall på daglig basis, är det enbart Dahlgren som kommit i kontakt med dessa brott. Han dömde då i ett mål där det var åtalat för grovt vållande till annans död tio år efter att gärningen ägt rum, den tilltalade friades där på grund av bristande bevisning.²³⁷ Redan här kan således konstateras att denna kategori av brott är väldigt sällsynt förekommande. Vidare lyfts det i promemorian fram att utredningsgruppen inte hittat något som tyder på att det skulle vara vanligt förekommande att en person som gjort sig skyldig till ett allvarligt brott kan undkomma att ställas till ansvar enbart på den grunden att preskriptionstiderna förhindrat det. Förutom att gamla fall är sällsynt förekommande synes det således också vara så att preskriptionsreglerna i realiteten inte utgör ett hinder för att kunna ställa gärningsmannen till ansvar.²³⁸

Ingen kan med säkerhet förutse hur många av de 400 ouppklarade fall av dödligt våld som finns i Sverige som kommer att kunna klaras upp. Vi bad däremot de praktiker vi intervjuade att göra en uppskattning. Ungefär hälften gjorde en uppskattning medan de resterande menade att frågan inte gick att svara på. Den senare gruppen var av uppfattningen att det var alldeles för många olika faktorer som spelade in och att det krävdes kunskap om omständigheterna i varje enskilt fall för att kunna göra en sådan bedömning.²³⁹ Bland dem som gjorde en uppskattning varierade denna mellan två och tre procent. Även dessa praktiker betonade dock att det är omöjligt att ge ett säkert svar och att den siffra de gett bara var en uppskattning.²⁴⁰ Om den procentsats som trots allt angetts i en handfull svar omvandlas till antal uppklaranden motsvarar den åtta till tolv fall. Detta innebär att ungefär 390 fall inte kommer att klaras upp trots ändringen av preskriptionstiderna. Som synes är det endast en liten andel av de ouppklarade fallen av dödligt våld som praktikerna tror kommer att klaras upp. En av de främst anförda anledningarna till varför inte fler än ett tiotal fall kan komma att lösas är att mord och dråp är brottstyper som det redan inledningsvis läggs stora resurser på, vilket betyder att de flesta stenar redan är vända. Det har således redan lagts ner mycket energi och arbete på fallen.²⁴¹ I anslutning till detta bör dock poängteras att de 400 brotten inkluderar alla ouppklarade fall av dödligt våld fram till den 1 juli 2010. Det finns således en del nyare brott i statistiken där DNA-tekniken potentiellt kan få större genomslag.

Som redovisats ovan är det enbart en liten andel av de ouppklarade fallen som praktiker tror kommer att klaras upp tack vare den ändring av preskriptionstiderna som nu

²³⁷ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen och Dahlgren – Lagman.

²³⁸ Ds 2007:1, s 138.

²³⁹ Dessa praktiker är Bolin och Hansson – Utvecklingscentrum, Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare och Edqvist – Rikskriminalpolisen.

²⁴⁰ Dessa praktiker är Dahlgren – Lagman, Gaestadius – Försvare och Lager – Kalla fall-gruppen.

²⁴¹ Intervju med Bolin och Hansson – Utvecklingscentrum, Dahlgren – Lagman och Lager – Kalla fall-gruppen.

skett. Detta ska jämföras med att det i promemorian talas om att ”*det är helt klart att modern kriminalteknik kommer att leda till att fler grova brott kommer att klaras upp*”, ett resonemang som utsträcks till att gälla även äldre brott, om än i okänd utsträckning.²⁴² Det resonemang som förs i promemorian utmynnar dock i att de inte funnit några tecken på att det skulle vara vanligt förekommande att en person som bevisligen begått ett allvarligt brott inte kan ställas till svars för detta på grund av att preskription inträtt.²⁴³ De tidigare preskriptionsreglerna utgjorde således inte, enligt utredarna på Justitiedepartementet, ett hinder för lagföring. Den i promemorian framförda bilden kan sammantaget sägas bestå i en tilltro till den nya tekniken, men med en insikt om att genomförande av lagändringen av preskriptionstiderna inte skulle bidra till en stor andel uppklarade gamla fall. Skepsisen som uttrycks i promemorian återfinns dock inte i propositionen som istället uppehåller sig vid det faktum att såväl DNA-tekniken som kriminaltekniken i övrigt utvecklats och att detta möjliggjort för uppklarande av äldre brott.²⁴⁴ Enligt vår mening är dagens DNA-teknik ett ovärderligt verktyg för lösande av brott men dess genomslagskraft är troligen större för nyli- gen begångna brott än vad den är för äldre brott. Vi menar därför att även om DNA-tekniken kan vara av stor betydelse kommer den inte att leda till att en stor andel av de 400 fallen klaras upp. När det gäller äldre brott brottas rättsväsendet nämligen med en rad problem: det saknas central bevisning i en del fall, spår kan ha brutits ner, annan bevisning såsom vittnen har försämrats över åren och i de fall som DNA hittas kanske gärningsmannen inte finns registrerad i systemet. Dessa problem blir troligen mindre bland de brott i statistiken som hänför sig till de senaste åren men man bör ändå ha i åtanke att dödligt våld är en brottskategori som tilldelas stora resurser och har brotten inte lösts inom den närmsta tiden efter gärningen finns det troligen någon form av problematik i utredningen. Sammantaget menar vi att även om den tekniska utvecklingen går framåt kommer genomslaget inte att bli så stort som lagstiftaren kanske hoppats på. Troligen kan istället den uppskattning som praktikerna gjort, på att ett tiotal fall är möjliga att klara upp, visa sig vara oerhört väl överrensstämmande med verkligheten. Kanske kan lagstiftarens föresatser i denna del bäst beskrivas med de ord Lager använde ”... *det kan vara en naiv önskan om att det kommer att klaras upp en massa gamla brott om preskriptionen tas bort*”.²⁴⁵ Enligt vår mening är således grunden till den lagändring som skedde den 1 juli 2010 en annan än att fler brott potentiellt kan komma att klaras upp.

²⁴² Ds 2007:1, s 134.

²⁴³ Ds 2007:1, s 138.

²⁴⁴ Prop. 2009/10:50, s 14 f samt s 19.

²⁴⁵ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

AVDELNING 4

9. Rättspolitiska skäl - en ny syn på våldsbrott

Utredningsgruppen påpekar i promemorian att den tekniska utvecklingen har gjort att det finns skäl till att betrakta motiven bakom preskriptionstiderna i ett annat ljus.²⁴⁶ I vårt första huvudspår har konstaterats att ändringen av preskriptionstiden för mord och dråp med stor sannolikhet inte kommer att leda till att någon större mängd av de gamla fallen av dödligt våld klaras upp. Trots detta är den lagändring som skett betydelsefull, men då främst på ett annat plan. Det går nämligen att konstatera ett mer allmänt rättspolitiskt syfte bakom lagändringen och detta andra syfte ska fördjupas i det följande. Först ska dock rekapituleras att detta syfte, såsom sägs i avsnitt 5 - mot bakgrund av vad som uttalas i promemorian och propositionen, övergripande kan sägas bestå i att anpassa preskriptionsreglerna till dagens samhälle och i viss mån markera en ny syn på brottslighet.

9.1 Allmänhetens uppfattning av dödligt våld

I promemorian tar författarna upp det faktum att det över tiden varierar vilka brott som anses vara särskilt allvarliga och de tar upp integritetskränkandebrott och narkotikabrott som exempel på brott som just nu lyfts fram som särskilt allvarliga. De tar emellertid i denna del inte upp fall av dödligt våld som någonting som ansetts särskilt allvarligt just nu.²⁴⁷ Det går dock därmed inte att dra slutsatsen att utredningsgruppen inte anser mord och dråp vara allvarliga brott utan de poängterar starkt i en annan del av promemorian att det finns goda skäl för att påstå att mord är ett av de allra svåraste brotten i svensk rätt.²⁴⁸ De anger även, något som också regeringen instämmer i, att mord och dråp är olika grader av samma brott och att de skäl som ligger bakom att beivra uppsåtligt dödande borde vara lika starka oavsett om handlingen benämns som mord eller dråp.²⁴⁹ Det syns således tydligt att dödligt våld är en synnerligen allvarlig brottstyp. Vi instämmer i denna bedömning. Mord och dråp är två av de allra allvarligaste brott som finns i svensk rätt och följderna av brotten är allvarligare än för många andra vanligt förekommande brottstyper. I de fall som en människa avlider är det omöjligt att göra gärningen ogjord. Det går inte att reparera den skada som skett. Det finns därför också, enligt vår mening, goda skäl för att resonera som lagstiftaren gjort. Trots en övergripande enighet menar vi att dock att det kan vara värdefullt att närmare granska de olika rättspolitiska skäl som ligger bakom ändringen.

²⁴⁶ Ds 2007:1, s 138.

²⁴⁷ Ds 2007:1, s 132.

²⁴⁸ Ds 2007:1, s 144 f.

²⁴⁹ Ds 2007:1, s 146 f samt prop 2009/10:50, s 19.

Tidigt under arbetet med denna uppsats fick vi uppfattningen att den allmänna opinionens uppfattning om frekvensen av allvarliga brott utgjorde en starkt bidragande anledning till lagändringen. Denna uppfattning fick även stöd av Ehrenborg-Staffas som menade att det faktum att det idag står om nya mord var och varannan dag i tidningarna kan ha påverkat lagstiftaren. Hon menade även att hon upplevde det som att brottstypen ökade, men betonade att hon inte hade några siffror på det.²⁵⁰ Även vi har upplevt det som att brottstypen ökar och vi uppfattar det även som att folk i allmänhet har denna uppfattning. Mycket av detta beror antagligen på mediernas ökade rapportering av olika spektakulära brott.²⁵¹ En närmare undersökning av utvecklingen av brott med dödlig utgång visar dock på något annat. Sett till kriminalstatistiken från Brå²⁵² har antalet anmälda fall av dödligt våld ökat rejält från år 1990²⁵³ men ökningen av anmälda brott motsvarar däremot ingen faktisk ökning.²⁵⁴ De faktiska fallen av dödligt våld i form av mord, dråp och misshandel med dödlig utgång ligger enligt dödsorsaksstatistiken²⁵⁵ sedan år 1990 på omkring 100 fall per år medan de anmälda brotten ligger på siffror på mer än det dubbla. Anledningen till denna differens mellan antalet anmälda brott och det faktiska antalet brott går att finna i att anmälningsstatistiken kommer från polisens ärendesystem och även visar de händelser med dödlig utgång som behöver utredas för att bedöma om ett mord eller dråp har begåtts. Efter att utredning skett har många brott visat sig vara exempelvis olyckor, självmord eller naturliga dödsfall.²⁵⁶ Brå lyfter även fram att det vid tidpunkten för publicering år 2008 fanns en pågående specialstudie som visat att det dödliga våldet gått ner något sedan 1990 då en jämförelse mellan perioderna 1990–1995 och 2002–2006 visat att en minskning skett med i genomsnitt elva brott per år eller drygt tio procent.²⁵⁷ En jämförelse med åren 2007–2009 visar att en marginell ökning skett sedan 2002–2006 men antalet brott ligger fortfarande på siffror under antalet 1990–1995.²⁵⁸ Denna statistik visar således att de faktiska fallen av dödligt våld *inte* har ökat sedan år 1990.

Trots att de faktiska fallen av dödligt våld inte ökat är det förståeligt att den allmänna uppfattningen är att det dödliga våldet blir allt vanligare, detta eftersom antalet anmälda brott i denna kategori har ökat och media rapporterar även om dessa fall. Tro-

²⁵⁰ Intervju med Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare.

²⁵¹ Öjemar, *Allt färre drabbas av grovt våld i Stockholm*, www.dn.se.

²⁵² Brå ansvarar sedan den 1 juli 1994 för den officiella kriminalstatistiken.

²⁵³ Det var 121 stycken anmälda fall år 1990 och 230 stycken anmälda fall år 2009.

²⁵⁴ Brottsförebyggande rådet, *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, s 60 f, www.bra.se.

²⁵⁵ Dödsorsaksstatistiken publiceras av Socialstyrelsen och Statistiska centralbyrån.

²⁵⁶ Brottsförebyggande rådet, *Statistik över mord, dråp och misshandel med dödlig utgång samt Anmälda brott. Slutlig statistik för år 2009*, s 9 f, www.bra.se.

²⁵⁷ Brottsförebyggande rådet, *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, s 60 f, www.bra.se.

²⁵⁸ Brottsförebyggande rådet, *Anmälda brott. Slutlig statistik för år 2009*, s 10, jämfört med Brottsförebyggande rådet, *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, s 61, www.bra.se, ger ett årligt snitt på 96,33 under 2007–2009.

ligen kan den mediala rapporteringen också vara en central orsak till varför den allmänna uppfattningen, som ovan nämnts, synes vara att antalet fall av dödligt våld ökar. Media spelar dock enligt vår mening en än större roll då de inte bara uppmärksammar fallen då de sker utan även kommer tillbaka till dem efter tjugofem år och rapporterar om att gärningsmannen som begick ett bestialiskt mord inte längre kan straffas. Även Bolin och Hansson menar att media är delaktiga i att förmedla olika budskap. När man i tidningarna kan läsa rubriker i stil med ”nu är det bara två dagar kvar” då preskriptionstider är på väg att löpa ut och att förövaren efter detta kommer att klara sig från straff sänder detta enligt Bolin och Hansson ut felaktiga signaler. De tycker sig se ett medborgar- och samhällsperspektiv bakom lagändringen och anser att man gällande vissa brott generellt sett bör vara medveten om att det inte går att komma undan bara genom att tiden går.²⁵⁹ Sammantaget kan således konstateras att ett av de viktigare syftena är att se till att rätt signaler skickas ut till allmänheten.

Om medborgarna uppfattar att mord och dråp ökar i samhället är det också en rimlig tanke att de styrande bör visa att de tar dessa brott på allvar. Syftet bakom att ändra preskriptionstiden för mord och dråp kan således vara att visa medborgarna att de tar utvecklingen på allvar, även om det inte skett någon förändring rent faktiskt. Tanken att det är människors uppfattning om förekomsten av grova brott som varit avgörande för lagstiftaren vinner även visst stöd hos Gaestadius som menar att de ändrade preskriptionstiderna troligen har störst betydelse för den allmänna opinionen.²⁶⁰ Vi menar mot denna bakgrund att det finns en vilja att visa allmänheten att den tendens som syns i media tas på allvar, även om tendensen i realiteten inte existerar. Vårt att nämna är att dock att även om de grova brotten enligt statistiken hos Brå inte har ökat finns det en undersökning från våren 2010 som visar att våldet i samband med mord verkar ha blivit grövre sedan 1990-talet.²⁶¹ Detta kan vara ytterligare en förklaring till att våldet idag uppfattas som mer vanligt förekommande.

9.2 Respekt för rättsväsendet

Utöver den allmänna signalen till samhället om att dödligt våld tas på största allvar kan även andra rättspolitiska skäl ha spelat en avgörande roll för lagstiftaren. När vi intervjuade Dahlgren angav han att anledningen till att preskriptionstiderna har ändrats någonstans bottnar i respekten för rättsväsendet och rättsordningen. Dahlgren tror att det på ett högre principiellt plan är viktigt att brotten sonas. Tillsammans med flera andra av de praktiker vi talat med anser Dahlgren att döda en annan människa är det värsta man kan göra och att det är rimligt att man inte ska kunna gå fri från en

²⁵⁹ Intervju med Bolin och Hansson – Utvecklingscentrum.

²⁶⁰ Intervju med Gaestadius – Försvare.

²⁶¹ Ericson, *Mördade utsätts oftare för övervåld*, www.sverigesradio.se.

gärning av detta slag.²⁶² Edqvist, som delar denna åsikt, menar på att man aldrig ska kunna vara säker på att gå fri från det oerhört grova brottet enbart på den grunden att det har gått lång tid sedan brottet begicks.²⁶³ Även Lager poängterar att det dödliga våldet står i en klass för sig då det är det grövsta brott vi har och upplever det som lite underligt att vi har haft preskriptionstid på det brottet.²⁶⁴ Som framgått tidigare förs samma åsikter fram i promemorian där författarna anger att det finns en stor enighet om att mord är ett av de allra allvarligaste brotten och är i princip det enda brottet i Sverige som domstolarna dömer till livstids fängelse för.²⁶⁵ Preskriptionstiderna har varit knutna till brottets svårighetsgrad, ju svårare brott desto längre preskriptionstid.²⁶⁶ Det lyfts dock i promemorian fram att brott som innefattar uppsåtligt dödande kan motivera avsteg från denna utgångspunkt.²⁶⁷ Promemorian anger även att det skulle vara *”djupt stötande om preskriptionsreglerna förhindrar lagföring av en person som bevisligen gjort sig skyldig till ett så allvarligt brott som exempelvis mord”* och vi instämmer i detta.²⁶⁸ Vi håller även med ovanstående praktiker och författarna till promemorian om att fall av dödligt våld hamnar i en egen kategori som kan motivera speciella regler. Det är inte rimligt att det grövsta brottet vi har endast på grund av tidens gång blir omöjligt att åtala. Även Ulf Hjerppe, mediesvarig på Brottsoffermyndigheten, uttrycker sig på ett liknande sätt som propositionen; att det skulle vara stötande om gärningsmannen inte straffas enbart på den grunden att lång tid har gått sedan gärningen begicks. Han är således inne på samma spår och ser det som att det är rättviseskäl som ligger bakom ändringen av preskriptionstid då de nya reglerna är i bättre samklang med det allmänna rättsmedvetandet.²⁶⁹ Bolin och Hansson menar även att en ytterligare signal, förutom den allmänna signalen till samhället, sänds ut. Det är den som riktar sig till personer inom den grova organiserade brottsligheten och som meddelar att det inte går att ta livet av någon och efter en tid gå fri från det, utan att det alltid finns en faktor som skulle kunna innebära att personen blir fälld. Bolin och Hansson framhåller dock att den ändrade preskriptionstiden inte är någon garanti för att fler gärningsmän faktiskt kommer att bli fällda men tycker att det är en bra signal från samhället.²⁷⁰

Sammantaget kan således konstateras att det bland dem som arbetar inom rättsväsendet finns en stor enighet om att ändringen av preskriptionsregleringen till betydande del bottnar i att brotten mord och dråp är de allvarligaste vi har i Sverige och att det

²⁶² Intervju med Bolin och Hansson – Utvecklingscentrum, Dahlgren – Lagman, Edqvist – Rikskriminalpolisen, och Lager – Kalla fall-gruppen.

²⁶³ Intervju med Edqvist – Rikskriminalpolisen.

²⁶⁴ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

²⁶⁵ Ds 2007:1, s 144 f.

²⁶⁶ Ds 2007:1, s 133.

²⁶⁷ Ds 2007:1, s 155.

²⁶⁸ Ds 2007:1, s 138.

²⁶⁹ Intervju med Hjerppe – Brottsoffermyndigheten.

²⁷⁰ Intervju med Bolin och Hansson – Utvecklingscentrum.

vore stötande om dessa inte kunde beivras enbart för att lång tid passerat sedan brottet begicks. Vi instämmer i det som anges i promemorian att *”Det är viktigt att samhället signalerar att den som begått ett mord inte skall kunna förbli ostraffad.”*²⁷¹ Möjligheten att straffa dessa gärningsmän, även efter lång tid, är också enligt vår mening en viktig aspekt i den bild av rättssystemet som förmedlas till allmänheten. I de fall som det står klart vem som gjort sig skyldig till någon form av uppsåtligt dödligt våld torde det vara centralt att denne person också ställs till svars för sitt handlande och inte kan gömma sig tills preskriptionstiden gått ut. Den omvända situationen hade enligt vår mening troligen kunnat ge upphov till ett minskat förtroende för rättsväsendet. Idag är det ovanligt att brott som är över femton år gamla provas.²⁷² Det har gjorts betydande framsteg, inom kanske främst DNA-tekniken, de senaste åren och kanske kan den nuvarande gränsen på femton år i framtiden bli tjugofem eller trettio år.²⁷³ Ett aktuellt exempel på att gamla fall faktiskt tas upp till prövning är fallet Gösta som prövades i tingsrätt under hösten 2010, tjugofyra år efter att mordet begicks. För att kunna behålla förtroendet för rättsväsendet är det enligt vår mening betydelsefullt att fallet Gösta hade kunnat provas även efter tjugosex år.

9.3 Hänsyn till enskilda

Det är inte bara allmänna syften som syns bakom den lagändring som skett utan även mer individriktade tendenser kan skönjas. Den mest uppenbara av dessa tendenser är brottsofferperspektivet. I promemorian poängteras att det i dagens debatt ofta framförs synpunkter på att det för brottsoffret är viktigt att gärningsmannen ställs till svars för sitt handlande.²⁷⁴ Även i propositionen tas brottsofferperspektivet upp och regeringen skriver att *”Det kan vara viktigt för brottsoffret att gärningsmannen ställs till svars för sitt handlande även om lång tid förflutit sedan brottet begicks.”*²⁷⁵ Formuleringen *kan* tyder enligt vår mening på att regeringen i någon mån enbart ser detta perspektiv som en perifer anledning, vilket stöds av att de inte heller ger några ytterligare infallsvinklar på brottsofferperspektivets inverkan på preskriptionstiden. Hjerppe instämmer i att det för vissa brottsoffer kan kännas bättre att gärningsmannen döms till ansvar även om det gått lång tid men han poängterar att det inte är det viktigaste för att brottsoffer ska kunna gå vidare utan att det finns andra faktorer som är viktigare. Han anser att det är klart att gärningsmän ska lagföras för de brott de har begått men framhåller också att förändringen i och med lagändringen antagligen inte blir speciellt stor då det idag är ovanligt att brott klaras upp efter lång tid. I de fall där en gärningsman faktiskt ställs inför rätta ser han det som att det kan leda till upprät-

²⁷¹ Ds 2007:1, s 145.

²⁷² Ds 2007:1, s 134.

²⁷³ Jfr avsnitt 6, framförallt 6.2.1.

²⁷⁴ Ds 2007:1, s 133.

²⁷⁵ Prop 2009/10:50, s 15.

telse för brottsoffret men han skulle inte gå så långt som att säga att avskaffandet av preskriptionstider för vissa grova brott också är ett stärkande av brottsoffrets rättigheter.²⁷⁶ Mot bakgrund av de åsikter som Hjerppe framfört menar vi att lagändringen troligen inte får avgörande effekt för brottsoffrens situation och vi anser också att detta i viss mån kan förklara varför lagstiftaren inte närmare går in på brottsofferperspektivet som en bidragande anledning till lagändringen i förarbetena. Till detta kommer att Hjerppe anser att det varken kommer att bli lättare eller svårare för brottsoffer att gå vidare efter lagändringen eftersom brottsoffer kommer att bära med sig handlingen hela livet oavsett om gärningsmannen fälls eller inte.²⁷⁷

Även om förändringen av preskriptionstiderna inte förefaller ha stor inverkan på brottsofferperspektivet är detta perspektiv något som praktiker vi pratat med verkar ta hänsyn till i sitt dagliga arbete. Ehrenborg-Staffas arbetar exempelvis under brottsutredningarna medvetet med att ta så mycket hänsyn till brottsoffret som möjligt och hon lyfter fram att det med dagens mediebevakning är extra viktigt att aktörer inom rättsväsendet tar hänsyn till brottsofferperspektivet för att skydda de som utsatts för brott. För hennes del består det i att exempelvis se till att hemska bilder inte får spridning som offentlig handling, samt att hon går ut till anhöriga innan en viss åtgärd vidtas för att de ska slippa läsa om det i efterhand.²⁷⁸ Även Lagers arbete med kalla fall sker i kontakt med de anhöriga som underrättas om att gruppen ska titta på ”deras” fall och efter att ärendet har gått igenom brukar de ha ett samtal med de anhöriga där de pratar om vad de kommit fram till.²⁷⁹ Även om hänsyn till brottsoffren inte kan sägas vara ett avgörande syfte bakom de ändrade preskriptionstiderna är det ändå ett viktigt perspektiv att lyfta fram i debatten. Trots att ändringen kanske inte kommer att få stora effekter för de som drabbats av brott är den inte till nackdel för dem. En påverkansfaktor som däremot, enligt vår mening, verkar vara mer avgörande än om gärningsmannen fälls eller inte är om de anhöriga känner att deras fall behandlats på ett korrekt sätt eller inte. För att uppnå detta syfte kan det troligen vara ett bra tillvägagångssätt att lyfta fram brottsofferperspektivet ofta, även när det inte är det mest centrala, eftersom det skapar en medvetenhet kring frågan.

En annan aspekt som vi tror kan vara av stor betydelse på ett mer individriktat plan är att personer som misstänks för ett visst brott kan få upprättelse om rätt person döms för brottet. Detta argument framförs även i promemorian och har således varit en del av de överväganden som lett fram till den lagändring som skett.²⁸⁰ Vi menar att detta argument även kan sammanlänkas med respekten för rättssystemet eftersom

²⁷⁶ Intervju med Hjerppe – Brottsoffermyndigheten.

²⁷⁷ Intervju med Hjerppe – Brottsoffermyndigheten.

²⁷⁸ Intervju med Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare.

²⁷⁹ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

²⁸⁰ Ds 2007:1, s 134.

det av naturliga skäl skapas ett större förtroende för det rättssystem som straffar rätt personer än för det som enbart misstänkliggör en mängd människor utan att slutligt avgöra vem som faktiskt är skyldig.

9.4 En rättspolitisk analogi

I propositionen sägs, som en anledning bland många, att ”*regeringen har funnit att det finns ett större behov än tidigare av att kunna markera en strängare syn på våldsbrott*”.²⁸¹ Vad detta bottnar i har vi försökt visa på ovan i detta avsnitt. Viljan att markera en strängare syn på brottslighet har dock fått genomslag även på andra områden inom straffrätten. Genom proposition *Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m m*²⁸² lades förslag på generella straffhöjningar fram. Regeringen anger där som skäl för en höjd straffnivå följande:

*Synen på hur allvarlig en brottsstyp är kan förändras över tid till följd av samhällsutvecklingen. När synen har förändrats mera varaktigt och inte kan få eller inte ges ett tillräckligt genomslag inom ramen för gällande lagstiftning om hur domstolarna ska bestämma straff måste lagstiftningen ändras.*²⁸³

Den 1 juli 2010, samtidigt som ändringen i 35 kap 2 § BrB trädde i kraft, skedde ett flertal lagändringar i BrB.²⁸⁴ Bland annat har straffskalan för grov misshandel delats upp på fängelse i lägst ett år och högst sex år och vid synnerligen grov misshandel är straffet fängelse i lägst fyra år och högst tio år.²⁸⁵ Gällande utpressning och vållande till annans död, grova brott, har straffminimum höjts från fängelse i sex månader till ett års fängelse.²⁸⁶ Det har även förtydligats att rätten, i skärpande riktning, ska ta hänsyn till återfall i brott då straff ska bestämmas.²⁸⁷

Det skedde även ändringar inom påföljdsbestämningen som syftar till att generellt sett höja straffen för allvarliga våldsbrott.²⁸⁸ 29 kap 1 § BrB fick en ny lydelse den 1 juli 2010. De ändringar som gjordes genomfördes i 29 kap 1 § andra stycket BrB. Lagtexten hade innan ändringen följande lydelse:

Vid bedömningen av straffvärdet skall särskilt beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han haft.

²⁸¹ Prop 2009/10:50, s 14.

²⁸² Prop 2009/10:147.

²⁸³ Prop 2009/10:147, s 9 f.

²⁸⁴ SFS 2010:370.

²⁸⁵ 3 kap 6 § BrB.

²⁸⁶ 3 kap 7 § och 9 kap 4 § BrB.

²⁸⁷ 29 kap 4 § BrB.

²⁸⁸ Prop 2009/10:147, s 11 f.

Genom lagändringen togs ordet *särskilt* bort, vilket får till följd att den uppräkningslista som görs i lagtexten blir uttömmande.²⁸⁹ Detta innebär att domstolarna inte kan väga in faktorer som att brottsligheten blivit mer utbredd eller olika allmänpreventiva skäl. Dessa faktorer vägdes förvisso inte heller in innan lagändringen gjordes men nu står det uttryckligen i lagtexten att de inte får tas med i bedömningen.²⁹⁰ I detta led av andra stycket är det således främst fråga om en kodifiering av vad som redan innan gällt som huvudregel i praxis. Själva straffhöjningen har därefter gjorts i ett nytt andra led i andra stycket där följande numera stadgas.

Det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person.

De omständigheter som lyfts fram i andra ledet är sådana som normalt är kännetecknande för allvarligare våldsbrott. Anledningen till att de placerats i den aktuella paragrafen är enligt propositionen att paragrafen är generell och omfattar samtliga brotts typer. Genom att placera grunderna här blir de således gällande i alla fall.²⁹¹ För att komma upp till kravet på allvarlighet krävs ett straffvärde om åtminstone sex månaders fängelse och höjningen av straffet ska enligt propositionen vara olika beroende på vad det ursprungliga straffvärdet uppgår till och i vilken del av straffskalan som straffet ligger.²⁹² Det är således en komplicerad bedömning som måste göras. I propositionen exemplifieras tillämpningen med att en grov misshandel som innan lagändringen ansågs ha ett straffvärde motsvarande ett års fängelse efter lagändringen ska anses ha ett straffvärde på ett år och tre månader.²⁹³ I andra ledet har således en ganska omfattande förändring skett varigenom påföljdsbestämningen ändrats i skärpande riktning. Ändringen innebär en rad förändringar för dem som arbetar med påföljdsbestämning på daglig basis.²⁹⁴

De rättspolitiska analogier som dragits ovan utgör inte en grundlig genomgång av alla nya bestämmelser i BrB men enligt vår mening visar de på huvuddragen i den nya regleringen och de tendenser som kan skönjas, framförallt när påföljdsbestämningen sätts i samband med den nya preskriptionsregleringen. Vi menar att det tydligt går att utläsa att det finns en inriktning mot allvarligare brottslighet och att lagstiftarens mål är att denna typ av brottslighet ska bestraffas hårdare och, i de allvarligaste fallen, inte preskriberas. Även om ändringen av skärpta påföljder och påföljds systemet generellt sett inte blivit lika uppmärksammat som ändringen av preskriptionssystemet är det enligt vår mening samma signal som lagstiftaren vill sända;

²⁸⁹ Prop 2009/10:147, s 13.

²⁹⁰ Prop 2009/10:147, s 13.

²⁹¹ Prop 2009/10:147, s 13.

²⁹² Prop 2009/10:147, s 14, en exemplifiering på vilka brott som kan omfattas återfinns på s 41.

²⁹³ Prop 2009/10:147, s 15.

²⁹⁴ Intervju med Dahlgren – Lagman.

nämligen att grova våldsbrott inte accepteras och att de inte glöms av samhället. Det finns enligt vår mening således ett tydligt syfte hos lagstiftaren.

9.5 Analys avseende det rättspolitiska syftet

På något plan bottenar alla delsyften vi ser i en tanke om att skicka ut signaler till allmänheten, signaler som visar att samhället tar våldsbrott på allvar och att det inte är rimligt att den som har berövat en annan människas liv ska gå fri endast på grund av tidens fortlöpande. Bolin lyfter fram att de preskriptionsregler vi hade före lagändringen antagligen inte sett ut som de gjorde om samhället vid tiden för dess instiftande hade sett likadant ut som det gör idag och han tror att den ändring av reglerna som nu har genomförts på något sätt är en reaktion på det lite tuffare samhällsklimat som vi har fått.²⁹⁵ Enligt vår mening är detta en träffsäker beskrivning på varför preskriptionstiden för brotten mord och dråp nu ändras. Det går inte att bortse från att den tekniska utvecklingen troligen spelat en viss roll men enligt vår mening ligger den centrala delen till varför ändringen skett i de rättspolitiska övervägandena. Detta överensstämmer också med de slutsatser som dras i promemorian där den viktigaste faktorn för preskriptionstidernas nya lydelse anses vara de rättspolitiska skälen, snarare än den tekniska utvecklingen och bristande möjligheter till lagföring.²⁹⁶

²⁹⁵ Intervju Bolin och Hansson – Utvecklingscentrum.

²⁹⁶ Ds 2007:1, s 138.

10. Retroaktivitet

Avsnitt 9 ovan visar på att ändringen av preskriptionssystemet syftar till att sända ut en signal till allmänheten och att det hos lagstiftaren finns en vilja att ge en ny allvarigare syn på våldsbrott. Inte bara gällande de brott som kommer att ske i framtiden finns denna vilja utan även för de brott som redan har begåtts synes lagstiftaren önska sända ut denna syn. Detta eftersom även de mord och dråp som har begåtts innan 1 juli 2010 undantas från preskription genom att reglerna getts retroaktiv verkan. Frågan är varför regeringen, i motsats till utredningsgruppen, vill ge bestämmelsen retroaktiv verkan. Regeringen lyfter som orsak fram att de skäl som talar för att brotten undantas från preskription även talar för en retroaktiv tillämpning.²⁹⁷ Några av de praktiker vi talat med har en tanke om att regeringen ville kunna se resultat av lagändringen nu, och inte först om trettio år.²⁹⁸ Vi har därför valt att titta närmare på hur retroaktivitetsaspekten behandlats i förarbetena för att kunna skapa en ytterligare dimension i förståelsen av skälen bakom det nya preskriptionssystemet.

10.1 Inledande problematisering

En av de frågor som aktualiserades i förarbetena till lagändringen var om ändringen av preskriptionstiden skulle gälla retroaktivt²⁹⁹ eller inte.³⁰⁰ Skäl fanns för båda alternativen men lagstiftaren valde att ge ändringen retroaktiv verkan.³⁰¹ Detta beslut har dock kommit att kritiserats. Advokatsamfundets generalsekreterare Anne Ramberg uttryckte under år 2009 kritik mot att ändringarna gällande preskription föreslogs få retroaktiv tillämpning för de brott som vid ikraftträdandet av lagen inte ännu hade preskriberats.

*Det är allmänt vedertaget att retroaktiv straffrättslagstiftning inte är godtagbart i en demokratisk rättsstat. På samma sätt som en person inte kan dömas för en handling som inte var brottslig när den begicks ska man när man utför en handling veta vilka regler som gäller också för preskription.*³⁰²

Liknande åsikter går även att finna hos en av Justitiedepartementets rättschefer, Olle Abrahamsson, som menar att lagar bör stiftas med konsekvens och principfasthet och att preskriptionstider får vara långa eller slopas helt men att det inte är ”väl ställt om kravet på förutsebarhet inom straffrätten säljs ut för att tillgodose dagspolitiska intressen.”³⁰³ Det har således riktats kritik mot retroaktiviteten från högt uppsatta

²⁹⁷ Prop 2009/10:50, s 31.

²⁹⁸ Intervju med Edqvist – Rikskriminalpolisen och Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare.

²⁹⁹ Retroaktiv lagstiftning innebär att en ny lagbestämmelse får rättsliga konsekvenser för en gärning som begåtts före bestämmelsen trätt i kraft. Se Ds 2007:1, s 49.

³⁰⁰ Ds 2007:1, s 49 ff.

³⁰¹ Prop 2009/10:50, s 29.

³⁰² Brandberg, *Preskriptionen avskaffas för mord och dråp*, www.advokatsamfundet.se.

³⁰³ Abrahamsson, s 1037.

jurister och mot denna bakgrund är det intressant att närmare undersöka den rättsliga grunden för den retroaktiva tillämpningen.

10.2 Europeiskt perspektiv

Den europarättsliga regleringen gällande retroaktivitet återfinns i artikel 7 i Europakonventionen som anger att det är förbjudet att döma någon till ansvar för en gärning eller underlåtenhet som när den begicks inte utgjorde ett brott enligt nationell eller internationell rätt. Inte heller får ett strängare straff utmätas än som var tillämpligt vid tidpunkten då brottet begicks. Artikel 7 i Europakonventionen är kopplad till artikel 6 i samma konvention, om rätten till en rättvis rättegång, på så vis att en rättegång där en person ställs till svars för något som inte var brottsligt då handlingen begicks inte kan anses vara rättvis.³⁰⁴ Det rör sig således om en central och viktig bestämmelse. Ordalydelsen i artikel 7 ger dock ingen klarhet över i vilken mån retroaktiva preskriptionsbestämmelser är tillåtliga eller inte utan svar får istället sökas i praxis.

Hur artikel 7 i Europakonventionen ska tolkas var uppe till prövning i fallet *Coëme m fl mot Belgien*.³⁰⁵ I fallet hade, bland annat, en före detta minister vid namn Coëme dömts för ett antal gärningar som enligt de regler som gällde då han begick gärningarna skulle varit preskriberade vid rättegången men som i och med en lagändring inte var det. Coëme hävdade att detta bröt mot artikel 7 i Europakonventionen då den tid som ett brott kan bli bestraffat under måste anses vara en del i konceptet straff och att principen om förutsebarhet som finns i artikeln även måste gälla förutsebarhet för åtal.³⁰⁶ Domstolen konstaterade att de tilltalade var dömda för brott som när de utfördes var brottsliga och att de straff som utdömts inte var hårdare än de straff som fanns vid tiden för gärningarna. De tilltalade hade därmed inte drabbats hårdare än vad de skulle gjort om de dömts vid den tid då gärningarna faktiskt begicks.³⁰⁷ Tiden som gärningarna kunde åtalas under hade förlängts i och med lagändringen och det påverkade därmed de tilltalades situation men domstolen förklarade att detta inte betyder att de tilltalades rättigheter enligt artikel 7 hade gått förlorade eftersom denna artikel inte kunde tolkas som ett förbud mot utsträckande av preskriptionstider där de aktuella brotten i sig inte har blivit preskriberade.³⁰⁸ Domstolen meddelade enhälligt att det inte utgjorde något brott mot artikel 7 i Europakonventionen.³⁰⁹

Av den praxis som finns på europarättslig nivå går det således att utläsa att det inte utgör ett brott mot artikel 7 i europakonventionen att ge preskriptionslagstiftning

³⁰⁴ Smith, s 239.

³⁰⁵ Europadomstolens dom av den 22 juni 2000 i mål *Coëme m fl mot Belgien*.

³⁰⁶ Coëme, domskäl nr 143.

³⁰⁷ Coëme, domskäl nr 150.

³⁰⁸ Coëme, domskäl nr 149.

³⁰⁹ Coëme, domslutet p 11.

retroaktiv verkan för de brott som ännu inte preskriberats. Vi menar att detta är ett klokt ställningstagande mot bakgrund av vad som uttryckligen stadgas i artikel 7. Att tolka in preskriptionstider i artikeln skulle föra långt från artikelns ordalydelse och riskera att göra tillämpningen av den osäker eftersom det hade medfört en osäkerhet kring om någon ytterligare omständighet kunde falla därunder eller inte.

10.3 Svenskt perspektiv

2 kap 10 § första stycket RF innehåller ett förbud mot att döma någon för en gärning som inte var straffbelagd då den begicks samt mot att döma någon till ett strängare straff än vad som var föreskrivet då gärningen begicks. I andra stycket samma paragraf återfinns ett principiellt förbud mot retroaktiv skatte- och avgiftslagstiftning. Det finns däremot inget generellt förbud mot retroaktiv lagstiftning i svensk rätt. Frågan övervägdes förvisso av 1973 års fri- och rättighetsutredning men något förbud infördes inte då utredningen kom till slutsatsen att en sådan bestämmelse inte skulle kunna gälla utan undantag och att det inte gick att tillräckligt preciserat ange när avsteg skulle kunna medges.³¹⁰ I grundlag finns således inget förbud mot retroaktiv preskriptionslagstiftning utan 2 kap 10 § första stycket RF har istället en lydelse som närmast för tankarna till artikel 7 i Europakonventionen.

I 12 § BrP anges däremot att för brott som begåtts före den 1 januari 1965, det vill säga vid tiden för BrB:s ikraftträdande, får påföljd inte ådömas om straff skulle vara att anse som förfallet vid bedömning efter den lag som gällde då brottet begicks. Även om 12 § BrP endast är direkt tillämplig på brott som begåtts före BrB:s ikraftträdande är den även avsedd att tillämpas analogt både på senare förändringar inom straffrätten och gällande specialstraffrätten.³¹¹ Detta innebär att den får betydelse även för de lagändringar som sker idag. Bestämmelsen i 12 § BrP innebär att en lagändring som medför förlängd preskriptionstid inte ska tillämpas på brott som har begåtts innan lagändringen. Vidare är bestämmelsen tillämplig oavsett om det är en ändring som förlänger preskriptionstiden eller om det är straffsatsen som förlängs och i sin tur leder till en förlängd preskriptionstid. Skulle däremot lagändringen innebära att preskriptionstiden blir kortare ska den tillämpas till den misstänktes fördel.³¹² Regleringen i 12 § BrP är som synes tydlig, lagändringar som medför att preskriptionstiden blir längre ska inte tillämpas på brott som redan begåtts. Den regel som kommer till uttryck i 12 § BrP skyddas dock inte av 2 kap 10 § RF, vilket innebär att det är möjligt att ändra den princip som uttrycks i paragrafen genom vanlig lag.³¹³ Detta medför att även om det finns en regel som förbjuder retroaktiv preskriptionslagstiftning är den på grund av sin ställning som vanlig lag möjlig att ändra. Det

³¹⁰ SOU 1975:75, s 158 f och s 436.

³¹¹ Prop 1964 nr 10, s 3.

³¹² Prop 1964 nr 10, s 118.

³¹³ Ds 2007:1, s 56.

finns således i svensk lag inget ”hårt” förbud mot lagändringar i stil med ändringen av preskriptionssystemet.

Inom svensk praxis är det främst ett avgörande från högsta instans som är av betydelse i frågan om retroaktivitetens tillåtlighet. I NJA 1963 s 284 hade en person, O, gjort sig skyldig till vårdslös deklARATION. När O lämnade in sin deklARATION i februari 1960 var preskriptionstiden för vårdslös deklARATION två år, men genom en lagändring som trädde i kraft den 1 juli 1961 ändrades preskriptionstiden till fem år istället. O fick ta del av åtalet den 11 maj 1962, det vill säga mer än två år senare. Såväl häradsrätten som hovrätten ansåg att åtalet skulle lämnas utan bifall då straff skulle betraktas som förfallet eftersom O lämnat in sin deklARATION innan lagändringen trätt ikraft. Högsta domstolen konstaterade dock att detta inte var ett hinder för att döma O enligt de nya reglerna för preskription. I anslutning till detta avgörande bör lyftas fram att målet är hämtat från skattelagstiftningens område. Trots detta menar vi att domen visar på att retroaktiva ändringar godtagits i praxis.

10.3.1 Tidigare retroaktiva ändringar

När skattelagstiftningen ändrades den 1 april 1983³¹⁴ gavs den retroaktiv verkan och det förefaller som att det är första gången sedan 12 § BrP infördes som det hänt.³¹⁵ Utredningsgruppen angav då att lagändringarna var av processrättslig natur och med hänvisning till allmänna rättsgrundsatser borde lagändringarna därför kunna tillämpas även på förhållanden som ägt rum i tiden före lagen trädde i kraft.³¹⁶ Inte bara gällande skattebrott har det i Sverige gjorts undantag från reglerna om retroaktivitet med avseende på preskription utan ändringar har även skett gällande vissa sexualbrott mot barn. Den 1 januari 1995³¹⁷ ändrades bestämmelsen i 35 kap 4 § 2 st BrB så att preskriptionstiden för vissa sexualbrott mot barn skulle börja löpa då barnet fyller, eller skulle ha fyllt, 15 år och inte från det att brottet faktiskt inträffade. Den 1 juli 2005³¹⁸ ändrades bestämmelsen i 35 kap 4 § 2 st BrB åter igen på så sätt att preskriptionstiden inte börja löpa förrän barnet fyller, eller skulle ha fyllt, 18 år.

Trots att lagändringarna år 1995 och år 2005 har getts retroaktiv verkan har det inte skett någon särskild motivering av detta annat än att det av övergångsbestämmelser framgått att den nya lydelsen ska tillämpas även på brott som begåtts före ikraftträdandet om brottet inte redan har preskriberats enligt de äldre bestämmelserna.³¹⁹ Abrahamsson anser att det är svårbegripligt att varken remissinstanserna eller lagrådet hade några principiella synpunkter på de retroaktiva effekterna av förslaget på

³¹⁴ SFS 1983:77.

³¹⁵ Ds 2007:1, s 70.

³¹⁶ SOU 1980:4, s 182 f.

³¹⁷ SFS 1994:1499.

³¹⁸ SFS 2005:90.

³¹⁹ Prop 1994/95:2, s 31 samt prop 2004/05:45, s 131.

ändrade preskriptionstider trots att den princip som de i och med lagändringen år 1995 bröt mot nästintill varit obestridd fram till dess.³²⁰ Även riksåklagare Anders Perklev menar att det nog inte helt kan uteslutas att det principgenombrott som lagändringen år 1995 innebar tillkom utan att något egentligt övervägande från lagstiftaren skett.³²¹

Det kan således konstateras att det upprepade gånger skett ändringar i lagstiftningen som givits retroaktiv verkan. Redan innan ändringen av preskriptionssystemet den 1 juli 2010 har den tidigare gällande principen i 12 § BrP satts åt sidan. Vi finner, i likhet med Abrahamsson och Perklev, det märkligt att ändringarna inte i högre grad uppmärksammats och motiverats. Även författarna av promemorian till ändringen av preskriptionssystemet lyfter fram att de undantag som tidigare har gjorts från 12 § BrP inte har analyserats närmare i de aktuella lagstiftningsärendena.³²² Trots att det tidigare skett retroaktiva förändringar på preskriptionstidens område verkar det som att det är först nu som diskussionen har uppstått. Även om denna omständighet i sig framstår som märklig kvarstår det faktum att retroaktiva ändringar gjorts redan tidigare och det är således inte ett obekant inslag i svensk rätt.

10.3.2 Förarbeten till aktuell lagändring

I såväl promemorian som propositionen till den aktuella lagändringen behandlas frågan om retroaktiv lagstiftning. Utredningsgruppen, ansvarig för promemorian, anser att varken RF, legalitetsprincipen eller Europakonventionen förbjuder en retroaktiv tillämpning av preskriptionsbestämmelser så länge brottet inte redan har preskriberats och att det därför är både möjligt och förenligt med gällande rätt att ge de nya preskriptionsreglerna retroaktiv effekt. De framhåller dock att huvudregeln enligt 12 § BrP är att förändrade regler om preskription inte ska gälla för brott som har begåtts innan lagändringen trätt ikraft och att det finns starka önskningsom att ha en restriktiv hållning gällande retroaktiv tillämpning av preskriptionsbestämmelserna.³²³ För att de ska frångå huvudregeln måste det finnas starka skäl och det måste göras en intresseavvägning mellan principen om förutsebarhet och de skäl som talar för att den nya lagändringen ska gälla för brott som begåtts innan ikraftträdandet. Gällande mord och dråp, som denna uppsats fokuserar på, finns det, som framgått ovan, ett starkt intresse från allmänheten att gärningsmannen ska kunna dömas för ett brott denne begått. Utredningsgruppen gör dock bedömningen *”att en bestämmelse om retroaktiv verkan sannolikt inte skulle komma att få betydelse i mer än ett ytterst fåtal fall. Mot denna bakgrund väger skälen som talar mot en retroaktiv tillämpning*

³²⁰ Abrahamsson, s 1037.

³²¹ Perklev, s 1046.

³²² Ds 2007:1, s 200.

³²³ Ds 2007:1, s 200 ff.

*enligt vår uppfattning tyngre.*³²⁴ Intressant är att regeringen inte delar utredningsgruppens bedömning i denna del. Regeringen instämmer i att huvudregeln vad gäller ändrade preskriptionsregler finns i 12 § BrP och att avsteg från denna princip bör göras endast då det finns goda skäl för det. De menar dock att det finns starka allmänna och enskilda intressen för att lagföring kan ske, att det är viktigt att Sverige anpassar sin lagstiftning till Romstadgan samt att de skäl som talar för att brotten ska undantas från preskription också talar för att bestämmelsen ska ges retroaktiv verkan. Med anledning av detta anser regeringen att avsteg kan göras från 12 § BrP och de anger att *”de skäl som kan anföras för en retroaktiv tillämpning beträffande de föreslagna ändringarna i denna del är så starka att de ska gälla även för brott som har begåtts före ikraftträdandet, förutsatt att brottet inte preskriberats enligt äldre bestämmelser.*³²⁵

I den sammantagna bedömning som görs skiljer sig promemorian och propositionen åt i avvägningen av vilka intressen som ska väga tyngst. Den legala grunden är den samma i båda fallen men slutsatserna är olika. Detta är en intressant iakttagelse på många sätt, inte minst för att den väcker frågan vad som föranlett de olika synsätten. Kanske kan detta ställningstagande avseende retroaktiviteten ha sin grund i den rättspolitiska signal som vi menar att lagstiftaren vill sända ut. Denna tanke utvecklas under avsnitt 11.

10.4 Praktikerkommentar avseende retroaktivitet

Frågan om retroaktivitet har bemötts väldigt olika av olika praktiker, medan en del har varit negativa till lösningen har andra sett det som ett logiskt val. Såväl Dahlgren som Lager har funderat kring det faktum att ändringarna även kommer att gälla retroaktivt då ny lagstiftning egentligen bör gälla framåt. Båda två konstaterar att det redan finns exempel, inom både skattelagstiftning och gällande sexualbrott mot barn, där avsteg har gjorts och att detta därför inte är första gången som det händer.³²⁶ Lager framhåller dock att det handlar om politiska hänsynstaganden och att han som polis inte behöver tänka på det i sitt praktiska arbete.³²⁷ Dahlgren satt däremot med i remissgruppen och han kom ihåg att frågan om retroaktivitet gällande lagändringen var ett litet bekymmer för dem, för trots att man i och med lagändringen inte uppväcker redan preskriberade mål avviker bestämmelsens retroaktiva sida från normal lagstiftningsteknik. Dahlgren anser personligen att det hade varit att föredra om brott som begicks innan den 1 juli 2010 också hade preskriberats enligt de regler som gällde innan preskriptionstiderna ändrades.³²⁸ I remissen instämde Hovrätten för

³²⁴ Ds 2007:1, s 204.

³²⁵ Prop 2009/10:50, s 30 f.

³²⁶ Intervju med Dahlgren – Lagman och Lager – Kalla fall-gruppen.

³²⁷ Intervju med Lager – Kalla fall-gruppen.

³²⁸ Intervju med Dahlgren – Lagman.

Västra Sverige i utredningsgruppens förslag att borttagandet av preskription för allvarliga brott endast skulle gälla för gärningar som begås efter ikraftträdandet.³²⁹ Ett visst motstånd till den valda lösningen framförs även av Gaestadius som anser att den retroaktiva tillämpningen är ett avsteg från legalitetsprincipen. Han menar dock att lagändringen inte kommer att få någon större praktisk betydelse och fördjupar därför inte diskussionen i denna del.³³⁰

Än mer kritiska åsikter framförs från Ehrenborg-Staffas som anser att lagändringen strider mot legalitetsprincipen och förbudet mot retroaktiv lagstiftning inom straffrätten och tycker att det kanske inte är helt riktigt gjort. Hon anser vidare att argumentet att 12 § BrP endast utgör vanlig lag som inte skyddas av grundlag och därför kan frångås enbart är ett sätt att komma ifrån retroaktivitetsproblematiken. Ehrenborg-Staffas kan dock tänka sig att ambitionen med lagändringen var att klara upp så många fall som möjligt och att den därför också fått retroaktiv verkan. Ytterligare en tanke som hon lyfter fram är att det kan finnas en nyfikenhet från lagstiftaren att se om lagändringen kan ge någon effekt. Hade den inte givits retroaktiv tillämpning skulle det dröja omkring tjugofem år innan vi kunde se verkningarna av ändringen.³³¹ Denna tanke delas av Edqvist som också påtalar att det hade dröjt länge innan lagändringen fått någon verkan om den inte hade gjorts retroaktiv. Även han menar att vi i sådana fall inte sett några effekter förrän om tjugofem år. Edqvist ser å sin sida däremot inga problem med retroaktiviteten eftersom han inte kan se hur lagstiftaren kunnat göra det på ett annat sätt.³³² Inte heller Hansson har några problem med att lagändringen gjorts retroaktiv. Han ser endast ett skäl för att inte acceptera lagändringen och det skulle vara om en person som håller på att begå ett mord hade valt att inte begå brottet om denne hade vetat att brottet aldrig skulle preskriberas, istället för att preskriberas efter tjugofem år. Hansson menar att dessa fall är extremt få. Även Bolin är positivt inställd till den retroaktiva tillämpningen och menar att om man vid tiden för antagandet av de gamla preskriptionsbestämmelserna hade haft dagens samhällsutveckling vad gäller grova brott hade preskriptionsreglerna inte utformats på det sätt som gjordes för den typen av brott.³³³

10.5 Analys avseende retroaktivitet

Mot bakgrund av utredningen ovan är det enligt vår mening tydligt att preskriptionslagstiftning kan införas retroaktivt utan att lagstiftaren agerar i strid med vare sig europeisk eller svensk rätt. En utblick över de nordiska länderna visar att Danmark och Norge, vad gäller retroaktivitetsaspekterna, har valt att tillämpa ändringar av

³²⁹ Prop 2009/10:50, s 29 f.

³³⁰ Intervju med Gaestadius – Försvarare.

³³¹ Intervju med Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare.

³³² Intervju med Edqvist - Rikskriminalpolisen

³³³ Intervju med Bolin och Hansson – Utvecklingscentrum.

preskriptionsreglerna retroaktivt på bland annat de brott som inte får preskriberas enligt internationella konventioner som staterna tillträtt. De retroaktiva ändringarna av preskriptionstiden har dock endast gällt för brott som ännu inte preskriberats. Finland har däremot valt att inte tillämpa nya preskriptionstider retroaktivt. För isländsk del har det inte funnits anledning att överväga frågan eftersom de ratificerade Romstadgan innan den trädde i kraft.³³⁴ Det svenska, retroaktiva införandet av preskriptionstider ligger således i linje med våra grannländer Danmark och Norge.

Förbudet mot retroaktiv strafflagstiftning är en del av legalitetsprincipen som i sin tur även är en garanti för rättssäkerhet.³³⁵ Legalitetsprincipen brukar uttryckas genom satserna *nullum crimen sine lege* och *nulla poene sine lege*³³⁶ och finns för Sveriges del uttryckt i Europakonventionen, RF, BrB och BrP.³³⁷ Inbyggt i legalitetsprincipen finns även ett krav på förutsebarhet då medborgarna ska kunna förutse vilket straff de kan dömas till om de begår ett visst brott. Det finns dock ingen bestämmelse av innebörden att en individ ska kunna informera sig om hur länge staten kan upprätthålla ett straffanspråk. Det faktum att preskriptionstiden förändras för ett brott påverkar inte straffet som sådant och vi instämmer i den bedömning som görs i promemorian då det fastslås att en förändring i preskriptionstiderna inte kan anses hindras av 2 kap 10 § RF.³³⁸ Det framgår även ovan att både Europadomstolen och Högsta domstolen dessutom har kommit fram till att bestämmelserna om retroaktivitet inte förhindrar att förlängd preskriptionstid tillämpas för en gärning som begåtts innan den nya bestämmelsen trätt ikraft.

Den utveckling och rättspraxis vi ser idag kontrasterar starkt mot den som Abrahamsson beskriver i sin artikel om retroaktiva ändringar av preskriptionstider. Hans redogörelse sträcker sig tillbaka till 1960-talet och det är tydligt att det då saknades stöd för att ge en preskriptionstider retroaktiv verkan. Såväl ledande politiker som jurister tog istället kraftfullt avstånd från den sortens lagstiftning då bestämda preskriptionstider för samtliga brott betraktades som en grundläggande rättsprincip. Abrahamsson lyfter även fram att författarna bakom 12 § BrP utgick från att deras princip skulle tillämpas vid alla framtida ändringar inom straffrättens område.³³⁹ Idag är dock läget ett annat och den utredning som gjorts ovan visar tydligt att den retroaktiva tillämpning som givits den nya preskriptionsbestämmelsen inte anses vara problematisk ur materiellrättslig synpunkt, en slutsats som vi delar. Däremot är det inte lika självklart att bara för att det är möjligt att göra någonting ska det också göras. Även om bestämmelsen inte står i strid med vare sig europarätt eller med grund-

³³⁴ Ds 2007:1, s 86 ff.

³³⁵ Ds 2007:1, s 49 f.

³³⁶ Inget brott utan stöd i lag och inget straff utan stöd i lag.

³³⁷ Ds 2007:1, s 50.

³³⁸ Ds 2007:1, s 53.

³³⁹ Abrahamsson, s 1032 f.

lag måste även rättssäkerhetssynpunkter beaktas. Sveriges invånare ska i förväg ha möjlighet att bedöma vilka konsekvenser deras handlande kan komma att få. Genom att ändra preskriptionstiderna för grova brott och samtidigt göra denna ändring retroaktiv har spelreglerna ändrats. Brottslingen som begick en gärning för tjugofyra år sedan visste då hur det låg till med statens straffrättsanspråk, efter tjugofem år skulle gärningen preskriberas. I och med lagändringen den 1 juli 2010 har detta förändrats och denne brottsling har fått nya regler att rätta sig efter. Som framgått ovan finns det i legalitetsprincipen ett krav på förutsebarhet och det kan ifrågasättas om det är i linje med detta att ändra spelreglerna. Även om förutsebarheten inte gäller frågan hur länge brottslingen kan dömas för brottet är det en viktig del i helheten. Å andra sidan kan det inte vara riktigt att det ska vara möjligt att vänta ut tiden för preskription för att sedan berätta om brottet när det inte längre går att göra något åt det. Det är en avvägning mellan olika intressen som måste göras och lagstiftaren har i detta fall sagt att brottslingens intresse i fråga om allvarliga brott som mord och dråp måste stå tillbaka för de argument som talar för lagföring. En förändring av preskriptionstiden medför inte att man nu bestraffar en gärning som inte kunde bestraffas då den begicks och vi instämmer med lagstiftaren att det finns situationer då hänsyn till brottslingen, och därmed även den humanitära linjen som behandlats under avsnitt 2.2.2, måste stå tillbaka.

11. Att skicka ut en rättspolitisk signal

Som framkommit ovan under avsnitt 9 finns en rad olika rättspolitiska skäl till den ändring av preskriptionstiderna som skedde den 1 juli 2010. I promemorian lyfts dessa också fram som den viktigaste anledningen till lagändringen.³⁴⁰ De olika rättspolitiska skälen kan sammanfattas i tesen att lagstiftaren vill skicka ut en signal till samhället om att våldsbrott tas på allvar och att den som berövar en annan människa livet inte kan gömma sig för att återvända tjugofem år senare och då gå säker. Sammanförs dessa skäl med de som aktualiserades i samband med ändringen av 29 kap 1 § BrB blir bilden av den rättspolitiska agendan än tydligare; lagstiftaren vill förmedla till allmänheten att våldsbrott tas på största allvar och att de bekämpas med alla tillgängliga medel.

För att uppnå syftet med denna uppsats är det centralt för oss att kunna besvara frågan om den uppfattning som lagstiftaren vill förmedla faktiskt också förmedlas till allmänheten. Det ligger dock ett problem i det faktum att den nya lagstiftningen endast är ett par månader gammal och att den nya regleringen ännu inte fått något praktiskt genomslag. Prövningen av fallet Gösta har förvisso medvetandegjort att gamla fall av dödligt våld vissa gånger klaras upp efter lång tid och då kan beivras men den nya preskriptionsregleringen är likväl ett oprövat kort. Troligen är det här som en av de största anledningarna till den retroaktiva tillämpningen av preskriptionstiderna återfinns. Detta eftersom lagstiftaren genom att införa de nya preskriptionsbestämmelserna retroaktivt skapar en möjlighet att redan inom en snar framtid se effekterna av den nya lagregleringen. För som en del praktiker framhöll skulle det dröja kanske tjugofem år innan vi annars såg effekterna av den nya regleringen.³⁴¹ I vilken mån lagstiftaren kommer att lyckas sända ut en ny signal är dock enligt vår mening nära förknippat med huruvida de 400 ouppklarade fallen av dödligt våld som berörs av preskriptionsändringen kommer att klaras upp eller inte. Detta resonemang bygger på att fall som tas upp vid domstol lång tid efter att brottet begicks ofta blir uppmärksammade i media, och denna uppmärksamhet är en central del i att förmedla en ny uppfattning till allmänheten. För den lagstiftare som vill förmedla en uppfattning är således media en tillgång som bör nyttjas och detta görs enligt vår mening bäst genom att möjliggöra för uppklarande av gamla fall redan tidigt efter lagändringen.

En annan aspekt som enligt vår mening inte får underskattas är att mordet på statsminister Olof Palme skulle ha preskriberats den 28 februari 2011 om inte preskriptionstiderna för mord och dråp hade ändrats den 1 juli 2010. Genom att tillämpa det nya preskriptionssystemet retroaktivt kommer detta mord således inte att preskribe-

³⁴⁰ Ds 2007:1, s 138.

³⁴¹ Intervju med Edqvist – Rikskriminalpolisen och Ehrenborg-Staffas – Kammaråklagare.

ras. Om de nya preskriptionsreglerna *inte* hade införts hade troligen preskriberandet av detta mord fått stor medial uppmärksamhet och den signal som hade sänts ut till samhället, och omvärlden, hade varit en helt annan än att allvarliga brott bekämpas med alla tillgängliga medel. Det är inte heller helt orimligt att spekulera i att vissa individer rent av hade kunnat tänka sig att gå ut och ta på sig statsministermordet för att åtnjuta den uppmärksamhet som detta med stor sannolikhet hade resulterat i. Under våra möten med olika praktiker har mordet på statsminister Olof Palme återkommit i många samtal och detta har renderat i att vi fått uppfattningen att just detta enskilda fall är en stor del av anledningen till varför preskriptionstiderna för mord och dråp tagits bort just nu. Därmed inte sagt att det är den enda anledningen, men vi menar att det mycket väl kan vara den utlösande faktorn till varför även fall av uppsåtligt dödligt våld lyfts in i förändringen av preskriptionstider, en lagändring som började med de internationella brotten enligt Romstadgan.³⁴²

Genom att mordet på statsminister Olof Palme inte preskriberas blir det lättare för lagstiftaren att sända ut de önskvärda rättspolitiska signalerna. I vilken mån denna signal kommer att uppfattas av samhället är dock oerhört svårt att uttala sig om i nuläget. Med största sannolikhet krävs det att viss tid passerar innan en adekvat och resultatsäker utvärdering av lagändringens effekter kan göras och i denna del måste vi därför konkludera med orden att det ännu är för tidigt att säga något om i vilken mån som de rättspolitiska syftena kommer att få praktiskt genomslag.

³⁴² Ds 2007:1, s 213 ff samt SOU 2002:98.

AVDELNING 5

12. Analys och slutkommentar

Våra åsikter, slutsatser och reflektioner kring de olika delarna i denna uppsats har lagts fram i anslutning till respektive avsnitt och denna slutkommentar syftar därför främst till att sammanföra dessa slutsatser och försöka ge ett klart svar på vårt övergripande syfte: *Kommer syftet bakom de ändrade preskriptionstiderna att uppfyllas?* Genom lagändringen den 1 juli 2010 togs preskriptionstiden bort för mord och dråp samt försök till dessa brott. Bakom denna lagändring finns en rad olika faktorer och syften som behandlats under avsnitt 5. Syftet med lagändringen kan dock sammanfattas i två huvuddelar; det första är att preskriptionstiderna tillsammans med den nya tekniken ska leda till att fler brott klaras upp och det andra är att preskriptionsreglerna ska anpassas till dagens samhälle och markera en ny syn på brottslighet. Den fråga som ska behandlas i dessa slutsatser är om lagändringen kommer att leda till att dessa syften uppfylls.

Den retroaktiva ändringen av preskriptionstiden omfattar omkring 400 ouppklarade fall av dödligt våld.³⁴³ I promemorian uttalas att polisen genom förnyade tekniker, då framförallt DNA-tekniken, idag har bättre möjligheter än tidigare att klara upp gamla brott.³⁴⁴ Den tilltro som lagstiftaren sätter till den nya teknikens betydelse för uppklärande av gamla brott återspeglas dock inte hos de praktiker som arbetar inom rättsväsendet. Bland dessa personer synes istället den allmänna uppfattningen vara att det rör sig om uppskattningsvis ett tiotal av de berörda brotten som kan komma att lösas.³⁴⁵ Observeras bör att denna uppfattning inte är exceptionellt låg utan istället ligger marginellt över den som Leif GW Persson gett uttryck för i media.³⁴⁶ Enligt vår mening är det ett i högsta grad rimligt antagande att inte fler än ett tiotal av de gamla fallen kan komma att lösas. Hur förhåller sig då detta till syftet med ändringen? Avskaffandet av preskriptionstiden öppnar förvisso upp för uppklärande av denna kategori av brott även då lång tid passerat, och troligen kommer också några gamla fall av dödligt våld att kunna lösas, men enligt vår mening är den procentuella andelen så pass liten att den inte kan anses svara mot lagstiftarens intentioner. Vad däremot gäller de fall av dödligt våld som kommer att inträffa i framtiden kan den nya tekniken leda till att fler av dessa klaras upp men då detta troligen kan ske i nära anslutning till gärningen menar vi att det vore att överdriva lagändringens effekter att

³⁴³ Stambro, *Olösta mord – hela listan*, www.kriminalkanalen.se.

Till dessa kommer de fall av uppsåtligt dödligt våld som begåtts mellan den 25 februari 2009 och den 1 juli 2010 vilket i ungefärliga tal ger 400 fall.

³⁴⁴ Ds 2007:1, s 134.

³⁴⁵ Intervju med Dahlgren – Lagman, Gaestadius – Försvare och Lager – Kalla fall-gruppen.

³⁴⁶ Persson, *Leif GW Persson: Tid för rättvisa*, www.expressen.se.

säga att det är preskriptionslagstiftningen som möjliggjort detta. Det är därför vår slutsats att detta syfte inte kommer att uppfyllas genom den lagändring som gjorts.

Vad gäller de rättspolitiska skälen är bilden en annan. Det är ytterst svårt att redan ett par månader efter lagens ikraftträdande uttala sig om den signal om en ny syn på brottslighet som lagstiftaren önskar sända ut. Vad som dock kan konstateras är att fallet Gösta som nu har avgjorts i första instans onekligen bidragit till att sätta fokus på uppklarande av gamla fall.³⁴⁷ Även instiftandet av en specialgrupp med Leif GW Persson som frontfigur kan enligt vår mening antas ha vissa effekter.³⁴⁸ Det faktum att lagändringen gjorts retroaktivt menar vi kan bidra i stor utsträckning till att sända ut en signal till samhället eftersom detta möjliggör för uppklarande av gamla fall redan från den 1 juli 2010, istället för från den 1 juli 2035. I detta sammanhang kan även poängteras att lagstiftaren tack vare att mordet på statsminister Olof Palme nu inte preskriberas inte behöver motarbeta de negativa signaler som detta kunde ge upphov till. Sammantaget kan sägas att detta syfte har potential att få genomslag men att det troligen krävs att viss tid får passera dessförinnan och kanske också att ändringen får praktiskt genomslag genom uppklarande av något av de brott som ändringen omfattar.

Avslutningsvis kan således konstateras att de syften som vi menar finns bakom lagändringen till stor del ännu inte fått något direkt genomslag och om syftena skulle få genomslag i framtiden är det troligen den rättspolitiska tanken bakom ändringen som kan komma att realiseras.

³⁴⁷ Hjertén, Bergfeldt, "Ingen mördare ska känna sig säker", www.aftonbladet.se.

³⁴⁸ Gunér, *Alla ouppklarade mord ska granskas*, www.svd.se.

Källförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop 1964 nr 10. Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ny lag om införande av brottsbalken m m

Prop 1994/95:2. Ökat skydd för barn. Ytterligare åtgärder mot sexuella övergrepp m m

Prop 2004/05:45. En ny sexualbrottslagstiftning

Prop 2005/06:29. Utvidgad användning av DNA-tekniken inom brottsbekämpningen m.m.

Prop 2009/10:50. Avskaffande av preskription för vissa allvarliga brott

Statens offentliga utredningar

SOU 1923:9 Förslag till strafflag

SOU 1925:28 Betänkande och förslag rörande ändring i strafflagens bestämmelser om preskription av straff

SOU 1975:75 Medborgerliga fri- och rättigheter

SOU 1980:4 Preskriptionshinder vid skattebrott

SOU 1996:35 Kriminalunderrättsregister DNA-register

SOU 1999:88 Granskningskommissionens betänkande i anledning av Brottutredningen efter mordet på statsminister Olof Palme

SOU 2002:98 Internationella brott och svensk jurisdiktion

Departementsserien

Ds 2007:1 Preskription vid allvarliga brott

Litteratur

Dahlström, Mats, Nilsson, Inger, Westerlund, Gösta, *Brott och påföljder*, 3:e uppl, Bruuns bokförlag, 2008.

Ekelöf, Per Olof, Boman, Robert, *Rättegång, h 4*, 6:e uppl, Norstedts Juridik AB, 1992.

Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole, Wennberg, Suzanne, *Brottsbalken – en kommentar*, Studentutgåvan 6:e uppl, Norstedts Juridik AB, 2009.

Berg, Ulf, Berggren, Nils-Olof, Bäcklund, Agneta, Munck, Johan, Wersäll, Fredrik, Victor, Dag, *Brottsbalken en kommentar kap 25-38, följdförfattningar*, uppd. supplement 20, Norstedts Blå Bibliotek, 2008.

Leijonhufvud, Lena, Wennberg, Suzanne, *Straffansvar*, 7:e omarbetade uppl, Norstedts Juridik AB, 2006.

Lindberg, Gunnel, *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?*, Thomson Reuters Professional AB, 2009.

Smith, Rhona K. M., *Textbook on International Human Rights*, 3:e uppl, Oxford University Press, 2007.

Sterzel, Georg, Borgeke, Martin, *Studier rörande påföljdspraxis med mera*, 3:e uppl, Jure, 2005.

Strömberg, Tore, *Åtalspreskription*, 1:a uppl, P.A. Norstedt & Söners Förlag, 1956.

Westerlund, Gösta, *Straffprocessuella tvångsmedel*, 3:e uppl, Brunns bokförlag, 2007.

Artiklar

Abrahamsson, Olle, *Förlängning av preskriptionstider – fakta och åsikter med utgångspunkt från en debatt om nazistförbrytarnas ansvarighet*, SvJT 2005 s 1025-1038.

Björkman, Johanna, Diesen, Christian, *DNA-bevis är inte alltid starka*, JT, 2003-04 nr 4, s 890-904.

Perklev, Anders, *Några frågor om retroaktivitet inom straffrätten*, SvJT 2005 s 1039-1051.

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1948 s 550

NJA 1963 s 284

NJA 1966 s 30

NJA 1966 s 70

NJA 1969 s 272

NJA 1976 s 10

NJA 1979 s 802

NJA 1981 s 380

NJA 1987 s 388

NJA 1989 s 552

NJA 1999 s 380

NJA 2002 s 116

NJA 2003 s 174

NJA 2003 s 591

NJA 2004 s 176

Hovrätterna

RH 1987:26

RH 1996:69

Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 5 juli 2005 i mål B 1018-05
Göta hovrätts dom den 5 oktober 2007 i mål B 1170-07

Tingsrätterna

Stockholms tingsrätts dom den 15 maj 2003 i mål B2540-03
Lunds tingsrätts dom den 6 april 2005 i mål B 2592-04
Helsingborgs tingsrätts dom den 21 december 2006 i mål B 2417-06
Växjö tingsrätts dom den 30 mars 2007 i mål B 2904-06
Lunds tingsrätts dom den 25 oktober 2010 i mål B 2056-10

Utländska rättsfall

Europadomstolens dom av den 22 juni 2000 i mål Coëme m fl mot Belgien

Internetkällor

Andersson, Lennart, *Mordmisstänkt omhäktad för mord på 79-åring*, Skånskan, 2010-06-25, (2010-09-13 kl 12.00)
<http://www.skanskan.se/article/20100625/ESLOV/706259921/1057>

Ansell, Ricky, Holgersson, Stig, *Kriminaltekniska DNA-analyser förr, nu och i framtiden*, särtryck ur Kriminalteknik nr 4-2003, (2010-10-04 kl 11.00)
<http://www.skl.polisen.se/Global/www%20och%20Intrapolis/Informationsmaterial/SKL/DNA-analyser%20forr,%20nu%20och%20i%20framtiden.pdf>

Barkman, Tobias, *Till rätten för mord – efter 24 år*, Sydsvenskan, 2010-08-21, (2010-09-13 kl 11.00)
<http://www.sydsvenskan.se/sverige/article1207892/Till-ratten-for-mord---efter-24-ar.html>

Brandberg, Ulrika, *Preskriptionen avskaffas för mord och dråp*, Advokaten nr 8 2009 Årgång 75, (2010-09-02 kl 09.00)

http://www.advokatsamfundet.se/templates/CommonPage_Advokaten.aspx?id=9741

Brottsförebyggande rådet, *Anmälda brott. Slutlig statistik för år 2009*, (2010-10-11 kl 14.30)
http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=Sammanfattning%20anm%20E4lda%20brott%20E5r%202009&url=/dynamaster/file_archive/100630/a1611c24569f95b93ecb7f7d71623adf/Slutlig%2520anm%25e4lda%2520brott%252d2009.pdf

Brottsförebyggande rådet, *Anmälda brott, totalt och per 100 000 av medelfolkmängden, efter brottstyp och månad för anmälan, år 2009 samt jämförelse med föregående år*, (2010-10-10 kl 09.30)
http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&module_instance=21&id=526&statsType=100&statsCounty=La&Year=2009&type=1

Brottsförebyggande rådet, *Rapport 2008:23, Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*, (2010-10-15 kl 10.00)

http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=Brottsutvecklingen_webb.pdf&url=/dynamaster/file_archive/081121/8f40c6556f4fb0fbc0a2d4af6994353/Brottsutvecklingen%255fwebb.pdf

Brottsförebyggande rådet, *Statistik över mord, dråp och misshandel med dödlig utgång*, 2007-07-05, (2010-10-20 kl 17.00)

http://www.bra.se/extra/news/?module_instance=1&id=176

Ericson, Jens, *Mördade utsätts oftare för övervåld*, 2010-02-01, (2010-10-19 kl 15.00)

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=3404163>, Jens Ericson, Sveriges Radio

Gunér, Fredrik, *Alla ouppklarade mord ska granskas*, Svenska Dagbladet, 2010-06-28 (2010-09-03 kl 13.30)

http://www.svd.se/nyheter/inrikes/alla-ouppklarade-mord-ska-granskas_4923591.svd

Hjertén, Linda, Bergfeldt, Carina, *"Ingen mördare ska känna sig säker"*, Aftonbladet, 2010-10-27, (2010-10-27 kl 18.30)

<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article8021129.ab>

Nationalencyklopedin, (2010-10-12 kl 15.00)

<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/lang/dna/154884>

Persson, Leif GW, *Leif GW Persson: Tid för rättvisa*, Expressen, 2009-10-11 (2010-10-07 kl 10.00)

<http://www.expressen.se/kronikorer/gw/1.1738540/leif-gw-persson-tid-for-rattvisa>

Stambro, Johan, *Olösta mord – hela listan*, 2009-02-25, (2010-09-07 kl 11.00)

<http://www.kriminalkanalen.se/2009/02/25/olosta-mord-hela-listan/>

Thunberg, Fredrik, *Två åtalade för mordet på Julia Olteanu*, Helsingborgs Dagblad, 2006-10-18, (2010-09-17 kl 15.00)

<http://hd.se/hoganas/2006/10/18/tvaa-aatalade-foer-mordet-paa/>

Youtube, (2010-09-02 kl 10.00)

<http://www.youtube.com/watch?v=41EFHTkfGeM>

Öjemar, Fredrik, *Allt färre drabbas av grovt våld i Stockholm*, Dagens Nyheter, 2010-04-14, (2010-10-19 kl 14.00)

<http://www.dn.se/sthlm/allt-farre-drabbas-av-grovt-vald-i-stockholm-1.1077426>

Örstadius, Kristoffer, *Mordgruppen blev ett fiasko*, Dagens Nyheter, 2010-05-30, (2010-09-17 kl 14.30)

<http://www.dn.se/sthlm/mordgruppen-blev-ett-fiasko-1.1114004>

Intervjuer (redovisas i Bilaga 1)

Bolin, Magnus, Hansson, Göran, chefsåklagare respektive kammaråklagare vid åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum i Göteborg, 14 oktober 2010, kl 13.00.

Dahlgren, Göran, lagman i Hovrätten för Västra Sverige, 22 september 2010, kl 15.00

Edqvist, Stig, kriminalkommissarie på Rikskriminalpolisen, 18 oktober 2010 kl 09.15.

Ehrenborg-Staffas, Kristina, kammaråklagare på åklagarmyndigheten i Göteborg, 12 oktober 2010, kl 13.00.

Gaestadius, Hans, advokat verksam inom straffrätt på Gaestadius Advokatbyrå AB, 13 oktober 2010.

Hjerpe, Ulf, medieansvarig på Kunskapscentrum på Brottsoffermyndigheten, 15 oktober 2010, kl 14.30.

Lager, Thomas, kommissarie i Kalla fall-gruppen i Göteborg, 22 september 2010, kl 09.00.

Rütten, Sabine, informationsansvarig på SKL, 23 september 2010.

Övriga källor

Advokatsamfundets remissvar till Ds 2007:1, Ju2007/1362/L5

Aktbilaga 48 i mål B 2056-10 vid Lunds tingsrätt (ansökan om stämning)

Bilaga 1

Utöver de frågor som redovisas nedan har samtliga deltagande blivit ombedda att kort berätta om sin yrkesmässiga bakgrund, samt blivit tillfrågade om de har något att tillägga utöver de frågor som ställts.

Intervju med Magnus Bolin och Göran Hansson, chefsåklagare respektive kammaråklagare vid åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum i Göteborg, 14 oktober 2010, kl 13.00.

1. Hur många av de omkring 400 st. ouppklarade brott som finns i Sverige tror ni är möjliga att lösa?
2. Enligt den information som vi hittat är det ovanligt att gamla brott klaras upp, vad er era erfarenheter och uppfattningar om detta? Har ni varit med om att gamla brott klarats upp efter lång tid?
3. Vad är er inställning till att preskriptionstiden tagits bort?
4. Vad tror ni är anledningen till att preskriptionsreglerna tas bort just nu?
5. I Sverige har vi haft samma regler sedan år 1925. Tyckte ni att reglerna behövde ändras och om ni hade fått bestämma, hade ni gjort samma ändring?
6. Hur uppfattar ni att DNA används nu jämfört med tidigare?
7. Finns det en risk att man förlitar sig i allt för stor utsträckning på DNA och inte ser annan bevisning?
8. Vilken är er inställning till det generella bevisläget vad gäller gamla brott, blir det svårare att få tag i olika former av bevisning när lång tid passerat sedan brottet begicks?
9. Hur kommer lagändringen att påverka ert dagliga arbete?
10. Hur ser ni på att preskriptionstiden förändras retroaktivt, d.v.s. att den tas bort även för brott som redan begåtts under förutsättning att dessa ännu inte preskriberats?

Intervju med Göran Dahlgren, lagman i Hovrätten för Västra Sverige, 22 september 2010, kl 15.00.

1. Hur många av de omkring 400 st. ouppklarade brott som finns i Sverige tror du är möjliga att lösa?
2. Tror du att du kommer att få se några av dessa mål?
3. Har du suttit med i något mål där det varit ett väldigt gammalt mord som tagits upp?
4. Skulle ni i hovrätten se några anledningar till att sätta ner ett straff om det kommer upp ett väldigt gammalt fall? Hur stor skulle den nedsättningen kunna vara?
5. Vilken är din inställning till att preskriptionstiden tagits bort för mord och dråp samt försök till dessa brott?
6. I förarbetena till lagändringen talas det om allmän- och individualprevention och hänsyn till brottsoffren, hur mycket tror du att dessa skäl ligger bakom den ändrade preskriptionstiden?

7. Ser ni med andra ögon på ett gammalt brott än på ett nytt brott? Tänker ni till exempel annorlunda på bevisvärderingen?
8. Är det möjligt att lägga vikt vid vad vittnen sagt i tidigare förhör?
9. När lång tid passerat sedan brottet begicks kan det bli svårt att hitta andra bevis än de som sparats i utredningen. Tror du att detta påverkar rättssäkerheten?
10. Om det i ett fall som kommer upp här i hovrätten finns DNA-bevis, hur stark påverkan kan det få på utgången?
11. Ser du att det finns en risk att DNA kan planteras på brottsplatsen?
12. Hur ser du på att preskriptionstiden förändras retroaktivt, d.v.s. att den tas bort även för brott som redan begåtts?

Intervju via telefon med Stig Edqvist, kriminalkommissarie på Rikskriminalpolisen, 18 oktober 2010 kl 09.15.

1. Hur många av de omkring 400 st. ouppklarade brott som finns i Sverige tror du är möjliga att lösa?
2. Enligt den information vi fått hittills så är det ovanligt att gamla brott klaras upp, vad är din erfarenhet och uppfattning av detta? Har du varit med om att gamla brott har klarats upp efter lång tid?
3. Vilken är din inställning till att preskriptionstiden tagits bort för mord och dråp samt försök till dessa brott?
4. Vad tror du är anledningen till att preskriptionstiderna tas bort just nu?
5. I Sverige har vi i princip haft samma regler sen 1925. Tycker du att reglerna behövde ändras och om du hade fått bestämma, hade du gjort samma ändring?
6. De ouppklarade brott som är gamla nu har bevisligen inträffat under en annan tid med andra utredningstekniker. Tror du att fler gamla brott kommer att klaras upp i framtiden?
7. Hur uppfattar du att DNA-tekniken används nu jämfört med tidigare?
8. Vad tror du kommer vara nästa steg inom utvecklingen av DNA-tekniken?
9. Vad är din uppfattning om de DNA-register som finns idag, tycker du att de fungerar bra?
10. DNA-teknikens utveckling har lett till att det idag inte krävs lika mycket spår för att en DNA-profil ska kunna tas fram. Finns det en risk att detta potentiellt kan leda till att felaktiga slutsatser dras i brottsutredningar?
11. När lång tid passerat sedan brottet begicks kan det bli svårt att hitta andra bevis än de som sparats i utredningen. Tror du att detta påverkar rättssäkerheten?
12. Hur ser du på att preskriptionstiden förändras retroaktivt, d.v.s. att den tas bort även för brott som redan begåtts under förutsättning att dessa ännu inte preskriberats?
13. Kommer den ändrade preskriptionstiden att förändra ditt dagliga arbete?

Intervju med Kristina Ehrenborg-Staffas, kammaråklagare i Göteborg, 12 oktober 2010 kl 13.00.

1. Hur många av de omkring 400 st. ouppklarade brott som finns i Sverige tror du är möjliga att lösa?
2. Enligt den information vi har hittat hittills så är det ovanligt att gamla brott klaras upp, vad är din erfarenhet och uppfattning av detta? Har du varit med om att gamla brott har klarats upp efter lång tid?
3. Vilken är din inställning till att preskriptionstiden tagits bort för mord och dråp samt försök till dessa brott?
4. Vad tror du är anledningen till att preskriptionstiderna tas bort just nu?
5. Hur förhåller ni er till brottsofferperspektivet i ert arbete?
6. Vilken är din inställning till det generella bevisläget vad gäller gamla brott, blir det svårare att få tag i olika former av bevisning när lång tid passerat sedan brottet begicks?
7. Hur ser du som åklagare på det faktum att bevis som talar till en misstänkts fördel kanske inte sparats eftersom bevisföremålet inte ansetts vara av betydelse vid tiden för brottet, tror du att det kan påverka rättssäkerheten?
8. Ser du ökade risker med att man allt mer förlitar sig på DNA?
9. Används DNA-bevisning mer idag än vad det gjorts tidigare? Om ja, minskar det betydelsen av annan bevisning?
10. Har du som åklagare några tankar kring brottets ”ålder” i förhållande till vilken påföljd du yrkar på i domstol?
11. Hur ser du på att preskriptionstiden förändras retroaktivt, d.v.s. att den tas bort även för brott som redan begåtts?
12. Kommer den ändrade preskriptionstiden att förändra ditt dagliga arbete?

Intervju via e-post med Hans Gaestadius, advokat verksam inom straffrätt vid Gaestadius Advokatbyrå AB i Göteborg, 13 oktober 2010.

1. Hur många av de omkring 400 st. ouppklarade brott som finns i Sverige tror du är möjliga att lösa?
2. Enligt den information vi har hittat hittills så är det ovanligt att gamla brott klaras upp, vad är din erfarenhet och uppfattning av detta? Har du varit med om att gamla brott har klarats upp efter lång tid?
3. Vilken är din inställning till att preskriptionstiden tagits bort för mord och dråp samt försök till dessa brott?
4. Vad tror du är anledningen till att preskriptionstiderna tas bort just nu?
5. I Sverige har vi i princip haft samma regler sedan år 1925. Tycker du att reglerna behövde ändras och om du hade fått bestämma, hade du gjort samma ändring?
6. De ouppklarade brott som är gamla nu har bevisligen inträffat under en annan tid med andra utredningstekniker. Tror du att fler gamla brott kommer att klaras upp i framtiden?

7. Hur uppfattar du att DNA-tekniken används nu jämfört med tidigare?
8. DNA-teknikens utveckling har lett till att det idag inte krävs lika mycket spår för att en DNA-profil ska kunna tas fram. Finns det en risk att detta potentiellt kan leda till att felaktiga slutsatser dras i brottsutredningar?
9. När lång tid passerat sedan brottet begicks kan det bli svårt att hitta andra bevis än de som sparats i utredningen. Tror du att detta påverkar rättssäkerheten?
10. Som försvarare är det inte du som har bevisbördan men ser du en svårighet med att kunna hitta bevisning, så som t ex vittnen, efter mycket lång tid?
11. Hur ser du på att preskriptionstiden förändras retroaktivt, d.v.s. att den tas bort även för brott som redan begåtts?
12. Kommer den ändrade preskriptionstiden att förändra ditt dagliga arbete?

Intervju via telefon med Ulf Hjerpe, Medieansvarig på kunskapscentrum på Brottsoffermyndigheten, 15 oktober 2010, kl 14.30.

1. Vilken är din inställning till att preskriptionstiden tagits bort för mord och dråp samt försök till dessa brott?
2. Enligt den information vi fått hittills så är det ovanligt att gamla brott klaras upp, vad är din erfarenhet och uppfattning av detta? Har du varit med om att gamla brott har klarats upp efter lång tid?
3. Vad tror du är anledningen till att preskriptionstiderna tas bort just nu?
4. I Sverige har vi i princip haft samma regler sedan 1925. Tycker du att reglerna behövde ändras och om du hade fått bestämma, hade du gjort samma ändring?
5. De ouppklarade brott som är gamla nu har bevisligen inträffat under en annan tid med andra utredningstekniker. Tror du att fler gamla brott kommer att klaras upp i framtiden?
6. Hur ser du på att preskriptionstiden förändras retroaktivt, d.v.s. att den tas bort även för brott som redan begåtts?
7. Är avskaffandet av preskriptionstider att se som ett stärkande av brottsoffrets rättigheter?
8. Är det, enligt er, avgörande för om brottsoffret ska kunna gå vidare att gärningsmannen döms för brottet?
9. Finns det en risk att brottsoffren nu, efter lagändringen, har svårare att gå vidare om de väntar på att någon kommer att dömas för brottet eftersom det aldrig preskriberas?

Intervju med Thomas Lager, kommissarie i Kalla fall-gruppen i Göteborg, 22 september 2010, kl 09.00.

1. Hur många av de omkring 60 st. ouppklarade brott som finns i Västra Götaland tror du är möjliga att lösa?
2. Enligt den information vi hittat är det ovanligt att gamla brott klaras upp, vad är din erfarenhet och uppfattning av detta? Har du varit med om att gamla brott har klarats upp efter lång tid?
3. Finns det några av era ouppklarade brott som är uppkarade i s.k. polisiär mening?

4. Hur har underlaget varit i de fall som ni har granskat i ert arbete?
5. Vad är enligt din mening anledningen till att mindre material från brottsplatsen sparades förr i tiden jämfört med vad som sparas idag?
6. Hur ser den framtida utvecklingen av DNA-tekniken ut?
7. Vad är din uppfattning om de DNA-register som finns idag, tycker du att de fungerar bra?
8. Skulle det enligt din mening vara bra om DNA-registret utökades så att det kom att omfatta en majoritet av Sveriges befolkning?
9. DNA-teknikens utveckling har lett till att det idag inte krävs lika mycket spår för att en DNA-profil ska kunna tas fram. Finns det en risk att detta potentiellt kan leda till att felaktiga slutsatser dras i brottsutredningar?
10. När lång tid passerat sedan brottet begicks kan det bli svårt att hitta andra bevis än de som sparats i utredningen. Tror du att detta påverkar rättssäkerheten?
11. Tror du att det kommer bli några större förändringar i det dagliga polisarbetet i och med lagändringen?
12. Får ni idag arbeta ostört med gamla brott eller arbetar ni även med nyare brott?
13. Det har förekommit att fall prövats tjugofyra år efter brottet. Dessa människors liv kan ha ändrats radikalt under dessa år. Är det en aspekt som ni ser i ert arbete?
14. Vilken är din inställning till att preskriptionstiden tagits bort för mord och dråp samt försök till dessa brott?
15. De ouppklarade brott som är gamla nu har bevisligen inträffat under en annan tid med andra utredningstekniker. Tror du att fler gamla brott kommer att klaras upp i framtiden?
16. Hur ser du på att preskriptionstiden förändras retroaktivt, d.v.s. att den tas bort även för brott som redan begåtts under förutsättning att dessa ännu inte preskriberats?

Intervju via e-post med Sabine Rütten, informationsansvarig på SKL, 23 september 2010.

1. Hur har utvecklingen av DNA-tekniken sett ut under de senaste åren och inom vilka områden har det främst skett framsteg?
2. Hur tror du att DNA-tekniken kommer att utvecklas i framtiden, finns det något speciellt område som är extra aktuellt?
3. Mot bakgrund av den utveckling som sker inom DNA-tekniken, hur mycket information kan en analys i framtiden komma att ge?
4. Finns det någon gräns för hur gammalt DNA kan vara för att kunna ge ett säkert resultat vid analys?
5. Hur stor är risken för att ett DNA-prov misstolkas eller kontamineras?
6. Hur många personer finns inlagda i de olika DNA-registren?
7. Kan man se någon skillnad i träfffrekvensen mellan gamla brott och nyare brott? Med andra ord, brukar de personer som begått brott för många år sedan finnas i DNA-registret?